

**Univerzita Karlova v Praze
Katolická teologická fakulta**

Daniel Feranc

**Působení Jana Nepomuka Ehrlicha
na teologické fakultě Univerzity Karlovy v Praze**

Vedoucí diplomové práce: PhDr. Petr Kubín, Ph.D.

Praha 2006

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně a pouze s využitím pramenů a literatury, které jsem uvedl v seznamu.

V Praze 21. dubna 2006

Daniel Feranc

Dr. Josef H. Špolihy

Motto: „Svémi žáky a spisy do světa vyslanými zůstavil mistr sobě a nám živý nehynoucí pomník svých zásluh, za něž mu přísluší. díky, čest a chvála!“

Prokop Dvorský

Obsah

Úvod	5
Rozbor pramenů a literatury	8
Archivní prameny.....	8
Literatura.....	17
I. Církev v Rakousku	20
I.1. Osvícenectví.....	20
I.2. Svoboda církví a náboženských společností	27
II. Teologické studium v 19. století	33
II.1. Obecně	33
II.2. Pražská teologická fakulta	40
III. Život Jana Nepomuka Ehrliche	43
III.1. Dětství a dospívání.....	43
III.2. Řeholník	45
III.3. Cesta k profesorskému úřadu.....	46
III.4. Profesor morální teologie	54
III.5. Profesor fundamentální teologie	60
III.6. Smrt	63
IV. Fundamentální teologie	65
IV.1. Vznik nového teologického oboru	65
IV.2. Ehrlichova fundamentální teologie	75
Závěr	79
Přehled pramenů a literatury	83
Prameny	83
Literatura	84
Abstrakt	88
Přílohy	90

Úvod

Letos je tomu sto padesát let, co se na teologické fakultě Univerzity Karlovy v Praze přednáší fundamentální teologie. Význam této skutečnosti je zásadní jak pro dějiny Univerzity Karlovy, tak pro dějiny Katolické teologické fakulty i pro dějiny teologie jako takové. Bohužel se znalost o okolnostech zařazení této teologické disciplíny do studia teologie a o osobě profesora, který jako první na světě tento předmět přednášel, dávno vytratila z povědomí českých teologů a historiků. S fundamentální teologií, s nejzákladnější disciplínou teologie, se v průběhu studia setká každý student teologie. Podobně jsem se s ní setkal i já v prvních ročnících mého studia katolické teologie. Sáhl jsem však, pro prohloubení a rozšíření získaných vědomostí po Herdrově odborném teologickém slovníku, ve kterém Max Seckler v pojednání o vzniku a dějinách fundamentální teologie¹ uvádí, že první katedru s názvem fundamentální teologie založil v roce 1856 v Praze Jan Nepomuk Ehrlich². O něco více o této události mluví Miroslav Kunštát ve třetím svazku Dějin Univerzity Karlovy³. Ten však na rozdíl od Secklera uvádí, že ke zřízení samostatné katedry pro tento obor došlo v roce 1855 na základě naléhavé intervence pražského arcibiskupa kardinála Bedřicha Schwarzenberga, který pro jmenování profesorem této katedry navrhoval Jana Nepomuka Ehrlicha⁴. Přesto, že informace o takto významné události jsou strohé, vzájemně se zásadně liší. Rozhodl jsem se proto se o

¹ SECKLER, M. *Fundamentaltheologie*. In: *LThK*³, svazek 4. Herder: Freiburg, 1995, s. 227-238.

² SECKLER, M. *Fundamentaltheologie*. s. 228.

³ KUNŠTÁT, M. *Teologická fakulta 1848-1891*. In: *Dějiny Univerzity Karlovy*. 3. svazek. Karolinum: Praha, 1992, s. 119-124.

⁴ KUNŠTÁT, M. *Teologická fakulta 1848-1891*. s. 121.

okolnostech vzniku katedry základního bohosloví, jak se tomuto oboru v češtině, dokud se nevžil název fundamentální teologie, říkalo, na pražské teologické fakultě více dovědět. K hlubšímu studiu mě navíc vedla i další, spíše nemilá okolnost, z akademických pracovníků fakulty, kteří v průběhu mého studia na fakultě působí, o první katedře fundamentální teologie nikdo nic nevěděl. Pociťoval jsem to jako velký dluh vůči osobám, které se významným způsobem zapsaly do dějin pražské katolické teologické fakulty.

Touto prací bych chtěl především přispět k zodpovězení hlavních otázek: Kdy vlastně byla tato katedra založena? Kdo ji založil? Jaké okolnosti přímo vedly k jejímu založení? Proč byla založena zrovna v Praze? Dříve než se zaměříme na tyto otázky, musíme si uvědomit, jaké byly společenské poměry, které takový krok umožnily? Dále bych chtěl poodhalit osudy Jana Nepomuka Ehrlicha, kterého lze považovat za prvního profesora fundamentální teologie na světě; ten však není dnešní odborné veřejnosti vůbec známý. Konkrétně chci zodpovědět: Kdo vlastně byl Jan Nepomuk Ehrlich? Kde se narodil? Kde vyrůstal? Kdo formoval jeho myšlení teologické i filozofické? Proč vůbec přišel na teologickou fakultu pražské univerzity?

Chtěl bych zde vzpomenout na velikou vstřícnost a rady pracovníkům archivů a knihoven: Archivu Hlavního města Prahy, Rakouského státního archivu, Archivu Akademie věd, Národního archivu, Národní knihovny, Knihovny Národního muzea, Památníku národního písemnictví. Jmenovitě chci poděkovat osobám, bez jejichž rad bych ve své práci velmi těžce postupoval. Především je to moje manželka Libuše,

kteřá trpělivě snášela obtíže s mým hledáním a bádáním. Dále je to doktor Miroslav Kunštát, který nasměroval mé kroky správným směrem. Také bych chtěl poděkovat docentce Janě Čechurové a doktorům Luboši Velkovi a Zdeňku Váchovi, kteří mi pomohli se zvládnutím paleografie 19. století. Ze srdce bych za pomoc poděkoval také doktoru Petru Kubínovi.

Nemohu však bohužel také nezmínit ostudný přístup správce fondu Archivu Metropolitní kapituly v Archivu Pražského hradu, který badateli všemožně stěžoval přístup k archivnímu prameni, a bez podpory výše zmíněných osob by tato práce nevznikla.

Rozbor pramenů a literatury

Archivní prameny

Při otázce, které prameny jsou relevantní pro tuto práci, bylo nutné zohlednit životní osudy Jana Nepomuka Ehrliche, jeho bohatá životní cesta totiž zakládá možnost výskytu pramenů v různých archivech, jak v Čechách, tak v Rakousku. Především byl piaristou, jehož domovský klášter byl v rakouském Rohu (Horn). Byl také vysokoškolským profesorem a působil na několika univerzitách, v tomto směru jsem se v hledání archivních pramenů omezil pouze na jeho působení na Univerzitě Karlově v Praze. Ehrlich byl člen královské české společnosti nauk. Při hledání pramenů bylo nutné zohlednit i dějiny teologického studia v devatenáctém století a především vývoj vztahu státu k církvím, od kterého se odvíjela otázka odpovědnosti a kompetence ke změnám studijních plánů a při obsazování kateder.

Vzhledem ke skutečnosti, že Jan Nepomuk Ehrlich byl piaristou a jako piarista zemřel v Praze – pohřbíval jej rektor pražské piaristické koleje Prokop Dvorský – bylo podle mého mínění nutné nejdříve po pramenech pátrat ve fondu piaristického řádu v Praze, který je uložený v Národním archivu České republiky. Tento fond je však na prameny vztahující se k tématu skromný, vztah k tématu má pouze kronika piaristického domu v Praze, která obsahuje latinsky psaný životopis Jana Nepomuka Ehrliche⁵, napsaný po jeho úmrtí v roce 1864. U životopisu není uvedený autor, protože se však shoduje s obsahem životopisů, které psal rektor

⁵ Národní archiv, fond Piaristický řád (Řpi), kniha 138, *Historia Dom. Piar. Pragens. ab anno 1828*, s. 154-159.

piaristické koleje Prokop Dvorský, domnívám se, že je autorství Prokopa Dvorského latinského životopisu v kronice více než pravděpodobné.

Počátky svého řeholního života a jeho značnou část Ehrlich však prožil v piaristickém domě v rakouském Rohu. Z této koleje je v současnosti Kunsthaus. Archiv piaristické koleje v Rohu v současnosti spravuje městský archiv v Rohu, správcem fondu je doktor Erich Rabel. Díky velké ochotě tohoto správce, se kterým jsem telefonicky konsultoval, co obsahuje fond Piaristického domu, vím, že se v archivu k osobě Jana Nepomuka Ehrliche, k jeho životu i působení nenachází žádné prameny. O jeho osobě se nezmiňují ani řádová, ani městská kronika.

Jako univerzitní profesor prožil největší část svého působení na vysokých školách na Císařskokrálóvské Ferdinandově univerzita v Praze⁶. V archivu Univerzity Karlovy lze mezi prameny vztahujícími se k teologické fakultě v této době zařadit přehledy přednášek a přehledy složení akademického senátu, kde se uváděla také stručná data o přednášejících, kteří byli řádnými členy profesorského kolegia. Omezil jsem se na přehledy přednášek z období 1847 až 1867.

Ehrlich byl také čestným členem Královské české společnosti nauk, proto jsem navštívil Archiv Akademie věd České republiky. Zde jsem objevil pouze zápis ze 7. června 1854 o zvolení Jana Nepomuka Ehrliche čestným členem této společnosti⁷.

⁶ Pro potřebu práce používám označení univerzita v Praze, pražská univerzita nebo podle mého mínění vhodnější Karlova univerzita.

⁷ Archiv Akademie věd České republiky, fond Královské české společnosti nauk, sign. P 149, kart. 19. *Verzeichniss der Mitglieder KBGW nach der Zeit ihrer Aufnahme.*

Jan Nepomuk Ehrlich byl pohřbený v Praze na Vyšehradě, proto v rozboru pramenů nemohu vynechat matriku zemřelých kostela sv. Petra a Pavla na Vyšehradě z let 1848 – 1865, která je uložena mezi matrikami vyšehradského kostela v Archivu hlavního města Prahy⁸.

Vzhledem k historickým okolnostem, díky kterým byl biskupům v době působení Jana Nepomuka Ehrliche na teologické fakultě v Praze státem umožněný dohled nad teologickým studiem a díky kterým mohli zároveň spolurozhodovat o jeho změnách a o obsazování kateder, profesorských míst, jsem věnoval zvýšenou pozornost fondu pražského arcibiskupství i jeho ordinariátu. Ve fondu arcibiskupství jsem našel pouze intimaci místodržitelství z 2. září 1852 o jmenování doktora Jana Nepomuka Ehrliche řádným profesorem morální teologie na pražské teologické fakultě⁹.

Na prameny byl bohatší fond ordinariátu, ve kterém se nalézají korespondence kardinála Bedřicha Schwarzenberga, předsedy výboru biskupů, kteří byli biskupy shromážděnými na sněmu ve Vídni v roce 1849 pověřeni jednáním s rakouskou vládou o dalším uspořádání vztahů mezi církví a státem. Přes bohatý obsah příslušného kartonu¹⁰, pro toto téma měly význam jenom tři prameny. Jedním z nich jsou tiskem vydaná akta již zmíněného sněmu biskupů ve Vídni v roce 1849. Druhým je dopis výboru biskupů, kardinála

⁸ Archiv hlavního města Prahy, fond matrik kostela sv. Petra a Pavla na Vyšehradě (Vyš), signatura VyšZ5, *Liber mortuorum, Vyšehrad 1848 – 1865*.

⁹ Národní archiv, fond Archiv Pražského arcibiskupství (APA), signatura XIX, karta 2886. Intimace místodržitelství z 2. září 1862 číslo 5732/XIX.

¹⁰ Národní archiv, fond Ordinariát Pražského arcibiskupství (APA Ord), signatura D1, karta 8.

Bedřicha Schwarzenberga, Josefa Othmara Rauschera, Antona Wolfa, Jana Michaela Leonarda a Antona Arnošta Schaalotscheho, ze dne 12. prosince 1850, ministru kultu a vyučování. Výbor v tomto dopise navrhuje řešení organizace výuky náboženství na gymnáziích. Samotný obsah dopisu pro téma nemá žádný význam, vztah má však skutečnost, která je tímto dopisem prokázána, a sice že výbor biskupů byl v těch dnech shromážděný ve Vídni a Jan Nepomuk Ehrlich tedy mohl svého nového ordináře biskupa Josefa Othmara Rauschera navštívit a při této příležitosti se mohl setkat s kardinálem Schwarzenbergem, jak to tvrdí životopisy.

Kromě těchto dvou pramenů má z fondu ordinariátu k této práci ještě vztah seznam doktorů teologie, kteří byli imatrikulováni na Pražské univerzitě, uspořádaný podle data jejich imatrikulace¹¹.

Pozorně jsem prostudoval také obsah příslušných kartonů pražského místodržitelství, které bylo rovněž součástí procesu profesorského jmenování. Zajišťovalo komunikaci mezi profesorským kolegiem, biskupem a ústředním ministerským úřadem. Archiv místodržitelství je uložený v Národním archivu a obsahuje personálie jednotlivých profesorů, kteří působili na teologické fakultě¹². Mezi nimi se však personálie Jana Nepomuka Ehrliche nenacházely¹³.

¹¹ Národní archiv, fond APA Ord, signatura C11, karton 159. *Series Doctorum ss. Theologiae in Universitate Pragensis inde ab anno 1790 (secundum ordinem immatriculationis)*.

¹² Náhlovského, Smutka, Fabiana, Petra a dalších. Národní archiv, fond České gubernium (PG), signatura 22, kartony 2642-2644.

¹³ Když jsem našel personálie profesorů pražské teologické fakulty, očekával jsem, že se tam budou nacházet i personální dokumenty Jana Nepomuka

Vzhledem ke skutečnosti, že se všechna akta o profesorských řízeních pražské teologické fakulty, kterých se Jan Nepomuk Ehrlich účastnil, nachází jedině v Rakouském státním archivu ve Vídni, jednalo se tudíž o nejzákladnější prameny, dovolím si tedy vyjmenovat dokumenty, které se nalézají v personáliích Jana Nepomuka Ehrliche.

Složka Jana Nepomuka Ehrliche obsahuje nejvyšší rozhodnutí císaře Františka Josefa I. ze dne 13. srpna 1852 číslo 8300 o jmenování doktora Jana Nepomuka Ehrliche, profesora morální teologie ve Štýrském Hradci, profesorem morální teologie na univerzitě v Praze (folia 7-15), a dokumenty vztahující se k vydání tohoto rozhodnutí. Před nejvyšší rozhodnutí je vložena:

- přihláška Jana Nepomuka Ehrliche do konkurzu na jmenování řádného profesora morální teologie na univerzitě v Praze ze dne 26. března 1851 (folia 2-3) a

- nejvyšší rozhodnutí císaře Františka Josefa I. číslo 2177/106 o dalším působení dr. Salasera Mayera ze dne 13. srpna 1852 (folia 4-6).

Za nejvyšším rozhodnutím o jmenování Ehrliche řádným profesorem morální teologie je vložený dopis českého místopředsednictví s jeho stanoviskem ke konkurzu na

Ehrliche. Jejich absence mezi personáliemi, které jsem našel ve fondu Pražského místopředsednictví, mne překvapila. Doktor Kunštát v Dějinách Univerzity Karlovy v Praze (KUNŠTÁT, M. *Teologická fakulta v letech 1848-1891*. In: Dějiny Univerzity Karlovy. 3 díl, Karolinum: Praha, 1996, s. 121) cituje nějaký pramen, ve kterém má kardinál Schwarzenberg „velmi nálehoavě intervenovat za rozhojnění pražské fakulty o tuto stolicí („...již vzhledem k vyššímu charakteru řečené univerzity, již se v rakouském státě rovná jen univerzita vídeňská“) a doporučoval její obsazení profesorem Janem Nep. Ehrlichem“. Předpokládám, že se tento dokument bude nacházet v personáliích Jana Nepomuka Ehrliche a očekával jsem, že se budou nacházet mezi personáliemi ostatních Ehrlichových kolegů. Doktor Kunštát mne při konzultaci ujistil, že můj předpoklad je správný, citovaný dokument je skutečně uložený v personáliích Jana Nepomuka Ehrliche, nikoliv však v Praze, ale v Rakouském státním archivu ve Vídni.

jmenování řádného profesora morální teologie z 18. května 1852 (folia 16 a 27), který obsahuje:

- žádost Jana Nepomuka Ehrlicha o zařazení jeho tištěných děl k přihlášce do konkurzu ze dne 9. dubna 1851 (folia 17-18),

- průvodní dopis děkana teologické fakulty v Praze doktora Fabiana z 26. srpna 1851 (folia 19 a 22) s protokolem stejného data z konkurzu (folia 20-21),

- stanovisko arcibiskupa Bedřicha Schwarzenberga ke konkurzu (folia 23-24) a

- Tabella z konkurzu (folia 25-26).

Následují posudky profesorů morální teologie ze tří univerzit na konkurzní práce Ehrlicha a Mayera. Dnem 28. března 1851 je datovaný posudek profesora Katschera z Olomouce (folia 28-29), 13. června 1851 vyhotovil posudek profesor Gush ze Salzburgu (folia 30-31) a velmi rozsáhlý posudek 20. května 1851 vyhotovil profesor Teplotz (folia 32-36). V personáliích se dále nalézá nejvyšší rozhodnutí Františka Josefa I. z 14. února 1854 číslo 2575/37 o definitivním potvrzení Jana Nepomuka Ehrlicha jako řádného profesora morální teologie (folia 2 a 9), do kterého jsou vloženy žádost českého místodržitelství ze 3. prosince 1853 (folia 4 a 7) a žádost děkana pražské teologické fakulty profesora Náhlovského z 2. září 1853 (5-6), obě na potvrzení Jana Nepomuka Ehrlicha řádným profesorem morální teologie. Posledním pramenem z tohoto fondu je Nejvyšší rozhodnutí Františka Josefa I. z 27. prosince 1855 číslo 19967/199 o založení katedry fundamentální teologie na teologické fakultě pražské univerzity a jmenování Jana Nepomuka Ehrlicha řádným profesorem tohoto předmětu

(folia 4-21). Za tento dokument jsou vloženy:

- stanovisko ministerstva financí k možnému založení nové katedry na univerzitě v Praze (folia 22-24),
- dopis pražského arcibiskupa Bedřicha kardinála Schwarzenberga ze dne 30. června 1855, kterým obnovuje svůj návrh na založení katedry fundamentální teologie ze dne 15. července 1853 číslo 163 (folia 25-26),
- návrh Josefa Othmara Rauschera biskupa ze Seckova ze 7. března 1854 na založení katedry apologetiky (folia 27-28),
- vyjádření výboru biskupů, biskupského komitě, k návrhu Bedřicha Schwarzenberga na založení katedry fundamentální teologie ze dne 30. dubna 1854 (folia 29-32),
- návrh českého episkopátu ze dne 21. května 1853 o založení katedry fundamentální teologie na českých teologických fakultách (folia 33-38),
- návrh haličského episkopátu a řeckokatolického metropolity ze dne 28. října 1853 na založení katedry fundamentální teologie na haličských teologických fakultách (folia 40-44) a
- nejvyšší rozhodnutí císaře Ferdinanda ze dne 11. prosince 1841 o možnosti oddělení všeobecné dogmatiky od speciální (folia 46-49).

Posledním z pramenů jsou deníky Jana Nepomuka Ehrlicha. Nalézají se v Archivu Metropolitní kapituly u svatého Víta v Praze¹⁴. Tyto deníky zpracoval, jejich obsah

¹⁴ Tato skutečnost je překvapivá, jak mi také potvrdil děkan metropolitní kapituly prof. Jan Matějka, neboť vzhledem k tomu, že Jan Nepomuk Ehrlich byl řeholníkem a řeholníci se nestávali členy metropolitní kapituly, tudíž

posoudil a vydal stručné úryvky z něho k padesátému výročí založení fundamentální teologie Antonín Podlaha v Časopise katolického duchovenstva¹⁵. Podlaha zde poznamenává, že kapitula deník zakoupila¹⁶. Pro Jana Nepomuka Ehrliche deníky nesloužily k zaznamenávání konkrétních událostí, které prožil. Sloužily mu jako nástroj uvolnění vnitřního napětí, jako prostředek velmi intimních a sentimentálních vyznání důvěry v Boha, byly prostorem rozjímání a modlitby. Podlaha poznamenává, že z deníku je patrný duchovní a duševní stav Ehrlichův: „*Zápisky těmi vane nálada pochmurná, teskná. Neustálý zápas s chorobou tělesnou, k níž jak patrně i hypochondrie se připojila, ztrpčoval celý život Ehrlichův. Mimo to zkličoval jej chorobný strach o existenci, kdyby choroba jej učinila k práci neschopným. Ale vždy utěšuje a posiluje se trpitel důvěrou v Boha, která téměř na každé stránce tklivě se ozývá.*“¹⁷ Takovýto charakter má přibližně 80% zápisů. Snažil jsem se v bádání soustředit na zápisy, které by se vztahovaly k jeho životu, k jeho působení na teologické fakultě v Praze a především na záznamy, které by osvětlily okolnosti založení katedry fundamentální teologie. Bádání bylo ztíženo složitým rukopisem Jana Nepomuka Ehrliche, se znatelnými vlivy aktuálního psychického rozpoložení. Pokud se takovéto záznamy v deníku vyskytují, jsou velmi strohé a většinou okrajové. Zmíním zde jeden záznam z 1. ledna 1856, jediný záznam v celém

Ehrlich nikdy nemohl být a ani, jak mi prof. Matějka potvrdil, nebyl členem kapituly. Prof. Matějka mi laskavě poskytl soupis rukopisů Metropolitní kapituly od Antonína Podlahy (PODLAHA, A. *Catalogus codicum manuscriptum qui in Archivio capituli Metropolitanani pragensis asservatus*. Praha, 1923.).

¹⁵ PODLAHA, A. *Z denníku prof. Jana Nep. Ehrliche*. In: ČKD. Praha, 1906, s. 435-438.

¹⁶ O.c., s. 435. Bohužel neuvádí od koho a kdy.

¹⁷ L.c.

rukopise, kde se Ehrlich zmiňuje o fundamentální teologii. Ehrlich píše, „Musím si ještě dnes večer poznamenat jaký osudový změnu mi oznámil prof. Löwe, na místodržitelství má ležet mé jmenování profesorem fundamentální teologie a zproštění od sepsání manuálu. Dalo se to očekávat a proto zůstávám celkem klidný. Přitom se jednalo jenom o pokus. Koneckonců musím to nahlížet jako podrobení se Bohu, jak jsem si to přál, k tomu si mne najal. Tedy – fiat voluntas tua (staň se vůle tvá)! Pane, ty víš, co je pro mne dobré a já neumím žádnou jinou modlitbu, zde na zemi, než, že se podřizuji konat tvou vůli. Dej mi k tomu sílu. Nech mě ti sloužit, dokud si nevysloužím duchovní konec ve tvém milosrdenství. Možná právě toto bude cesta, na které Tě mohu čistěji a lépe poznat než doposud a tak dopřej přízeň mé modlitbě. Pomoz mi věřit!

Ostatně bude dobré, když se hned vypovídám z toho, nad čím přemýšlím a co cítím. To by přidávalo hněvu a mrzutosti. V nejhorším případě můžu ještě jít domů“¹⁸.

¹⁸ „Ich muß es doch noch heute Abend eintragen welche Schicksalswendung mir Prof. Löwe zur Nachricht gab. Es soll meine Ernennung zum Prof. d. Fundamentalteologie u Enthebung von der Manual schon bei der Satthalterey liegen. Es war wohl dieß zu erwarten u so trift es mich sinlich ruhig. Es handelt sich nur um einen Versuch dabei. Zunächst muß ich s als Fügung Gottes ansehen, da ich mir gewünscht, wie ich mir es gewünscht, wie mich darum beworben habe. Also – fiat voluntas tua! Herr du weißt, was mir gut ist – u ich habe für die Erde kein anderes Gebeth, als lehe mich den Will thun, gib mir Kraft dazu, laß mich dir dienen, bis ich eines seeligen Endes noch deiner Barmherzigkeit werth bin. Vielleicht wird dieß der Weg, auf dem ich dich klad u besser als bisher ferner lerne u so die Gesährung meiner Bitte. Hilf Herr mir glauben!

In Übrigen wird es gut aeyn, daß ich mich gar nahe darüber aussprache, was ich denken u fühle. Denn ohne dieß würde Streit u Verdruß genug geben. Im schlimmsten fall bleibt mir das Heimgehen.“ EHRlich, J.N. Deniky. s. 46r.

Literatura

Když chceme mluvit o literatuře, musíme si přiznat, že „*dějiny katolické teologie 18. a především 19. století jsou poznamenaný velkým deficitem*“¹⁹ zájmu historiků. Mezi nejvýznamnější autory dějin katolické teologie bych zmínil Františka Xavera Kryštůfka, z jehož mnohých děl se k našemu tématu vztahují dvě: *Všeobecný církevní dějepis*²⁰ a především *Dějiny církve katolické ve státech rakousko-uherských s obzvláštním zřetelem k zemím koruny české*²¹. Dalším významným autorem je profesor pražské katolické teologické fakulty Jaroslav Kadlec. Z jeho prací se jedná hlavně o *Dějiny katolické církve*²² a *Přehled českých církevních dějin*²³. V neposlední řadě bych mezi významné autory zařadil i Josefa Čiháka, jeho velmi cennou práci, ne tak rozsahem jako obsahem, *Theologus čili Studium katolické theologie*²⁴.

Širší historický horizont osvětlují monografie od Otty Urbana, *Česká společnost 1848-1918*²⁵ a *František Josef I.*²⁶, dále pak *Dějiny nové doby* od Jana Kryštůfka²⁷ od kolektivu autorů vedeným Václavem Vebrem *Dějiny Rakouska*²⁸, dále *Dějiny Prahy*²⁹ a monografie *Habsburkové: historie jednoho*

¹⁹ LÖFFELER, W. *Bolzanos Religionsphilosophie und Theologie*. In. *Die Bedeutung Bernard Bolzanos für Gegenwart*. Filosofia: Praha, 2003, s. 109.

²⁰ KRYŠTŮFEK, F.X. *Všeobecný církevní dějepis*. Díl 3, Praha 1892.

²¹ KRYŠTŮFEK, F.X. *Dějiny církve katolické ve státech rakousko-uherských s obzvláštním zřetelem k zemím koruny české*. Díl 1, Praha 1898; díl 2, Praha 1901.

²² KADLEC, J. *Dějiny katolické církve*. Díl 3, Praha, 1993.

²³ KADLEC, J. *Přehled českých církevních dějin*. Díl 2, Praha, 1991.

²⁴ ČIHÁK, J. *Theologus čili Studium katolické theologie*. Díl 1, Praha 1923.

²⁵ URBAN, O. *Česká společnost 1848-1918*. Praha, 1982.

²⁶ URBAN, O. *František Josef I.*

²⁷ KRYŠTŮFEK, J. *Dějiny nové doby*. Díl 4. Praha, 1904.

²⁸ *Dějiny Rakouska*. Praha, 2002.

²⁹ BĚLINA, P. *Dějiny Prahy*. Díl 2, Praha, 1998.

evropského rodu od Waltra Pohla a Karla Vocelky³⁰. Dále to jsou Zdeňkem Veselým uspořádané a okomentované *Dějiny Českého státu v dokumentech*³¹, a *Boj za právo* od Jana Matouše Černého³².

Když jsem řešil otázku skutečného vzniku ministerstva kultu a vyučování, sáhl jsem po *Dějínách správy v českých zemích*³³, dále pak po *Dějínách správy v českých zemích v letech 1948-1918*³⁴, po knize Friedricha Waltra *Die Osterreichische Zentralverwaltung*³⁵ a po *České politice* Zdeňka Václava Tobolky³⁶.

Přínosná pro dějiny vysokoškolského zákonodárství byla rozsáhlá publikace *Předpisy pro vysoké školy republiky Československé* od Otty Plachta a Františka Havelky³⁷.

Současná biografická literatura o Janu Nepomuku Ehrlichovi, kromě slovníkových hesel³⁸, v podstatě neexistuje³⁹. V průběhu minulého století vznikly dvě rozsáhlejší práce o jeho životě, jednu napsal Edvard Winter v *Sudentendeutsche Lebensbilder*, zde se nachází také jediný

³⁰ POHL, W., VOCELKA, K. *Habsburkové: historie jednoho evropského rodu*. Praha 1996.

³¹ VESELÝ, Z. *Dějiny Českého státu v dokumentech*. Praha 1994.

³² ČERNÝ, J.M. *Boj za právo*. Praha, 1893.

³³ JANÁČEK, J., HLEDÍKOVÁ, Z. *Dějiny správy v českých zemích do roku 1945*. Praha, 1989. V roce 2005 sice bylo vydáno znovu a rozšířeno o dějiny správy do současnosti, v řešené otázce bylo nové vydání obsahově shodné s vydáním v roce 1989, což mi potvrdila i profesorka Zdeňka Hledíková.

³⁴ JANÁČEK, J. *Dějiny správy v českých zemích v letech 1948-1918*. Praha, 1987.

³⁵ WALTER, F. *Die Österreichische Zentralverwaltung*. Vídeň, 1864.

³⁶ TOBOLKA, Z.V. *Česká politika*. Díl 1, Praha: 1906.

³⁷ PLACHT, O., HAVELKA, F. *Předpisy pro vysoké školy republiky Československé*. Praha, 1932.

³⁸ Například *Lexikon für Theologie und Kirche*. Díl 3, Herder: Freiburg, 1995, s. 514. a *Diccionario enciclopedico escolapio*. Díl 2, Edicions Calasancias: Salamanca, 1983, s. 205-206.

³⁹ Novější životopis lze nalézt v internetovém biograficko-bibliografickém slovníku Traugotta Bautze od Daniela Ferance. Biographisch-Bibliographisches Kirchenlexikon. Nordhausen: 2000 [cit. 1. prosince 2005]. <http://www.bautz.de/bbkl/e/ehrich_j_n.shtml >

Ehrlichův portrét⁴⁰. Druhou prací je již zmíněné kritické pojednání o denících Jana Nepomuka Ehrliche vydané Antonínem Podlahou v *Časopise katolického duchovenstva*⁴¹. Jak Podlaha uvádí, snaží se o „intimnější pohled do života Ehrlichova“, životopisná data „s dostatek jsou známá ze vzpomínky, kterou... napsal dr. J.A. Hoffinger..., jakož i z biografické stati, kterou... uveřejnil rektor kolleje piaristické v Praze Prokop Dvorský.“⁴² Prokop Dvorský je autorem několika dalších životopisů⁴³. Dalším životopisem je rakouský piarista Augustin Schwez⁴⁴.

Pokusil jsem se rovněž osvětlit, co je fundamentální teologie. Historický pohled na fundamentální teologii nabízí přínosný článek od Reného Latourella⁴⁵. Systém fundamentální teologie se pokusím vysvětlit na dvou soudobých dílech – na knize Lukáše Josefa Hooka „*Principy přirozeného a zjeveného náboženství*“⁴⁶ a knize Jan Křtitele Schwetze „*Teologie fundamentální nebo všeobecná*“⁴⁷. V popisu fundamentální teologie Jana Nepomuka Ehrliche jsem

⁴⁰ WINTER, E. *Johann Nepomuk Ehrlich*. In: *Sudetendeutsche Lebensbilder*. Reichenberg, 1930, s. 226-229. Portrét viz příloha X.

Daniel Feranc uzavřel dohodu o provedení práce na vypracování hesla Ehrlich Jan Nepomuk v Biografickém slovníku českých zemí Akademie věd české republiky.

⁴¹ PODLAHA, A. *Z denníku prof. Jana Nep. Ehrliche*. In: *ČKD*. Praha, 1906, s. 435-438.

⁴² PODLAHA, A. *Z denníků*. o. c., s. 435. Zmiňované životopisy HOFFINGER, J.A. *Dr. Johann Nep. Ehrlich, eine Skizze seines Leben und Geistesganges, mit Benützung seiner Korespondenz*. In: *Abhandlungen der böhm. Gesellschaft der Wissenschaften*. Díl 5. Praha, 1866, s. 3-14. a DVORSKÝ, P. *Ohlas vzpomínající na Jana N. Ehrliche, dr. a prof. theologie v Praze*. In: *ČKD*, ročník 15, Praha 1874, s. 417-436.

⁴³ DVORSKÝ, P. *Nekrolog des Dr. Joh. N. Ehrlich*. In: *Allgemeine Litteratur-Zeitung*. Číslo 47, Vídeň, 1864, s. 1864; DVORSKÝ, P. *Dr. Joh. Nep. Ehrlich*. In: *Österreichische Vierteljahresschrift für katholische Theologie*. Číslo 3, Vídeň, 1865, s. 3-26.

⁴⁴ SCHWEZ, A. *Nekrolog des Dr. Johann Nepomuk Ehrlich*. Vídeň, 1964.

⁴⁵ LATOURELLE, R. *Das neue Bild der Fundamentaltheologie*. In: *Probleme und Aspekte der Fundamentaltheologie*. Leipzig: 1985, s. 57 – 82.

⁴⁶ HOOK, L.J. *Religionis naturali et revelatae principia*. Díl 1, Benátky, 1754. HOOK, L.J. *Religionis naturali et revelatae principia*. Díl 2. Benátky, 1754.

⁴⁷ SCHWETZ, J.B. *Teologia fundamentalis sue generalis*. Vídeň, 1858³.

vycházel jednak z jeho vlastních děl,⁴⁸ jednak z recenzí vydaných v Časopise katolického duchovenstva⁴⁹.

I. Církev v Rakousku

I.1. Osvícenectví

Formování a výchova kandidátů duchovního stavu byla a stále zůstává jednou z nejústřednějších a nejvlastnějších činností jakékoli církve. Se vzděláváním kněžského dorostu v katolické církvi od Tridentského koncilu přímo souvisí řízení kněžských seminářů a především stanovování podmínek, za kterých se studium teologie uskutečňuje. V dějinách působení církve v této oblasti však ve veliké míře záviselo na vztahu vstřícnosti státu vůči církvím a náboženské společnosti. V devatenáctém století, kdy byl tento vztah pod vládou rodu Habsburků, by bylo stěží možné nazývat vztahem partnerským. Nejcharakterističtějším pojmem pro onen vztah Habsburků vůči církvi by pravděpodobně bylo slovo racionalizace, využití potenciálu církví a náboženských společností tak, aby přinášely co největší užitek státu a společnosti. Mnohdy však racionalizační snahy souvisely se zcela jiným fenoménem, s církevním absolutismem.

Podle Pohla a Vocelky⁵⁰ se první projevy osvíceneckého smýšlení, z něhož církevní absolutismus vyrostl, projevíly u Josefa I. a vysvětlují to tím, že nebyl vychováván jezuity

⁴⁸ EHRlich, J.N. *Fundamentaltheologie I.*, Praha: 1859.; EHRlich, J.N. *Fundamentaltheologie II/1.* Praha, 1860.; EHRlich, J.N. *Fundamentaltheologie II/2.* Praha: 1862, s. 125-135.; EHRlich, J.N. *Apologetische Ergänzungen I.*, Praha: 1863 a EHRlich, J.N. *Apologetische Ergänzungen II.* Praha: 1864.

⁴⁹ ČKD 1860, s. 218-224; ČKD 1862, s. 154-157.

⁵⁰ POHL, W., VOCELKA, K. *Habsburkové – historie jednoho evropského rodu.* Grafepint-Neubert: Praha, 1996, s. 262-266.

jako většina Habsburků. Jeho výchova byla svěřena protestantu Ottovi Karlu Theodoru ze Salmu. Předčasná smrt Josefa I. zabránila tomu, aby své myšlenky jakkoli zrealizoval v praxi, zemřel po krátké vládě v roce 1711.

Vlády se ujal jeho mladší bratr Karel VI., který na rozdíl od bratra Josefa I. byl pod silným vlivem jezuitů. Do dějin se výrazně nezapsal, až na prosazení pragmatické sankce, díky které se po jeho smrti mohla ujmout vlády jeho dcera.⁵¹ Stalo se tak v roce 1740.⁵²

Za vlády Marie Terezie monarchie setrvala na tradičním konfesním základě, po celou dobu si zachovala protireformační charakter. Z Belgie, kterou pro rakouskou korunu získal Karel VI. a která byla prosáknuta jansenismem, proudil do Rakouska i odpor vůči papežské římské kurii.⁵³ Válka s Pruskem v letech 1756-1763 poodhalila pokročilou politickou, ekonomickou i hospodářskou zaostalost monarchie. Aby si Rakousko zachovalo postavení velmoci, bylo nutné přistoupit k zásadním změnám v celé společnosti. Marie Terezie proto nařídila několik opatření, ze kterých měla monarchie jak politický, tak hospodářský prospěch. Před změnami neunikly ani církve a náboženské společnosti.⁵⁴ V církevních záležitostech Marie Terezie

⁵¹ Vocelka jenom podotýká, že se za jeho vlády na císařský dvůr vrátila barokní zbožnost (POHL, W., VOCELKA, K. *Habsburkové*. s. 266-267). Podle Františka Xavera Kryštůfka (KRYŠTŮFEK, F.X. *Všeobecný církevní dějepis*. Díl 3, Praha: 1892) si Karel VI. činil nároky, které se nelíbily papežskému stolci, kromě Kryštůfka tuto informaci žádný jiný autor nepotvrzuje. Josef Čihák (ČIHÁK, J. *Theologus čili studium katolické theologie*. Praha, 1927, s. 25) v souvislosti s uplatňováním habsburského absolutistického centralismu nad církevními záležitostmi říká, že Karel VI. v roce 1712 ustanovil zvláštní studijní komisi, která za tímto účelem měla vypracovat úpravu studijních plánů. Domnívám se, že by historici měli přehodnotit podíl účasti Karla VI., třeba byl pouze ideovým původcem racionalizačních opatření, která byla zavedena za jeho dcery a vnuka.

⁵² POHL, W., VOCELKA, K. *Habsburkové*. s. 267.

⁵³ Od toho také název antikuriální snahy.

⁵⁴ KADLEC, J. *Přehled českých církevních dějin*. Zvon: Praha, 1991, s. 152.

omezila poutě a procesí, od čehož očekávala větší zapojení se občanů do pracovního procesu. Obdobný cíl sledovalo omezení počtu řeholníků v jednom řeholním domě, takzvané numerus clausus. Vydala zákaz vývozu peněz do ciziny, tím chtěla zabránit dalšímu oslabování již tak dost slabé rakouské měny. Tento zákaz však, možná nepřímou, zamezil tomu, aby mohla katolická církev zasílat sbírky do Říma. Pro zlepšení hospodaření klášterů, podřídila jejich hospodářskou činnost státní kontrole. I když tyto zásahy zcela jistě církev podstatně omezovaly, na zásadnější reformy, které Marie Terezie provedla, si musely ještě počkat. Vhodná příležitost na razantnější zásahy do života církví a náboženských společností nastala poté, co papež Klement XIII. exkomunikoval zetě Marie Terezie, vévodu Ferdinanda. Navíc v roce 1768 se ujal spoluvlády syn Marie Terezie Josef II., k tomu ještě státní kancléř, Václav Kounic, přestal skrývat svou politickou orientaci a začal uplatňovat osvícenecké myšlenky. Za účelem provádění církevně absolutistické vlády bylo na Českorakouské kanceláři ustanoveno zvláštní církevní oddělení. Jeho řízením byl z doporučení Václava Kounice pověřen F. J. Heinke. Josef II., Kounic a Heinke se, podle mého mínění, stali mozkiem nové církevní politiky Marie Terezie. Znovu bylo obnoveno placet regium,⁵⁵ pod státní dozor bylo postaveno, jak bylo do té doby praktikováno pouze u klášterů, veškeré církevní jmění. V praxi to znamenalo, že nakupování majetku duchovními bylo podmíněno vládním svolením. Záduší bylo podřízeno kontribuci, byl zrušený zpovědní krejcar. Zbožné nadace byly převedeny na vojenské vychovatelské ústavy a ústavy

⁵⁵ Zákaz zveřejňovat a vyhlášovat papežské buly bez povolení vlády.

vzdělávající učitele. Bylo zrušeno právo azylu, zrušena byla i inkvizice. Do procesu exkomunikace se měly zapojit také státní úřady. Omezeno bylo zakládání nových klášterů, řeholní sliby bylo možné složit až po dovršení 24. roku života a žebravým řádům bylo zakázáno sbírat almužny. Komunikaci s římskou kurií mělo nově zajišťovat výhradně ministerstvo zahraničí, státní kancléř Václav Kounic. Zásadní změny postihly také teologické studium, k dosažení církevních hodností a úřadů byla stanovena podmínka absolvování akademického vzdělání, teologická a také veškerá náboženská literatura byla podřízena státní cenzuře a studijní plány teologického studia dostaly novou podobu.⁵⁶ Tyto změny se dají označit za osvícenecké, za jejich vznikem můžeme vidět skutečné josefinisty.⁵⁷ Přes takto zásadní zásahy do církevní politiky Marie Terezie do své smrti 1780 respektovala zvláštní postavení římskokatolické církve v monarchii. Nadále ji prokazovala ochranu a tvrdými represivními opatřeními zasahovala proti nekatolíkům.⁵⁸ Její snaha byla značně tlumena společnou činností Josefa II. i Václava Kounice, kteří ve skutečnosti zaváděli tichou toleranci vůči nekatolíkům.⁵⁹

⁵⁶ Teologické studium bylo měněno za Marie Terezie hned několikrát. První mírnější změny vykonala Marie Terezie krátce po nastoupení na trůn, po roce 1773, kdy byli zrušeni jezuité, kteří v té době drželi monopol v teologickém studiu. KRYŠTŮFEK, J. *Dějiny nové doby*. Praha, 1902, s. 350. O změnách teologického studia však budeme podrobněji mluvit v následující kapitole.

⁵⁷ KADLEC, J. *Přehled českých církevních dějin*. o.c. s. 154-155.

⁵⁸ KADLEC, J. *Přehled českých církevních dějin*. Zvon: Praha, 1991, s. 155-157 a s. 160.

⁵⁹ KADLEC, J. *Přehled českých církevních dějin*. Zvon: Praha, 1991, s. 160. Profesor Kadlec mluví o společném odporu obou, Josefa II. i Václava Kounice, proti zásahům vůči nekatolíkům; naznačuje tím možnou spolupráci obou. Pokud by historici prokázali spolupráci Josefa II. a Václava Kounice na poli vztahu státu vůči nekatolíkům, domnívám se, že by mohla být prokázána spolupráce obou také na utváření církevní politiky v monarchii. Zpřísnění církevní politiky bývá spojováno s exkomunikací vévody Ferdinanda (KADLEC, J. *Přehled českých církevních dějin*. o.c., s. 153), rovněž se zpřísnění církevní politiky nabízí v souvislosti se zrušením jezuitského řádu

Po smrti matky, Marie Terezie, se Josef II. ujal autokratické vlády. Reformy církevního života v Rakousku, které byly za života jeho matky, a pravděpodobně i díky jejímu vlivu, dělány ještě s ohledem na prokatolickou povahu monarchie, po její smrti nabraly tvrdší povahy. Přicházely s velikou rychlostí, chtěl totiž všeho dosáhnout najednou.⁶⁰ Aby reformy probíhaly snáze, povýšil Josef II. církevní oddělení Českorakouské dvorní kanceláře na Dvorskou duchovní komisi, jejíž vedení převzal dosavadní šéf církevního oddělení F. J. Heinke. S pomocí této komise Josef II., zrušil nadbytečné kláštery, náboženská bratrstva i literární sbory, a dokonce přistoupil k rušení přebytečných kostelů a kaplí. Následovala reorganizace diecézí a farností a také úprava teologického studia, spojená se zavedením generálních seminářů. Významně rovněž zasáhl do církevního práva, liturgie i církevních obyčejů.⁶¹ Jak lehce a zarputile se Josef II. pustil do reformy církevní politiky, tak hluboké bylo jeho zklamání, když si na smrtelné posteli uvědomil, že svými církevními reformami neuspěl a některé, např. toleranční patent, odvolal.⁶²

K zásadní změně kurzu církevní politiky však jeho smrt nepřispěla. Jeho bratr a nový panovník Leopold II., osvícený absolutista,⁶³ nebyl ochoten přistoupit k žádné zásadní změně nastavené církevní politiky. Vocelka to zdůvodňuje tím, že

(KRYŠTŮFEK, J. *Dějiny nové doby*. Praha, 1902, s 350). Pozoruhodné je podle mého mínění, že zavádění tvrdších církevně politických opatření nastalo právě v době, kdy se Josef II. ujal spoluvlády; v této době se osvícenecky začal projevovat Václav Kounic. Prof. Kadlec (KADLEC, J. *Přehled českých církevních dějin*. O.c. s. 153-154) u církevně politických změn mluví pouze o vlivu Václava Kounice.

⁶⁰ KYŠTŮFEK, J. *Dějiny nové doby*. o.c., s. 357.

⁶¹ KADLEC, J. *Přehled českých církevních dějin*. Zvon: Praha, 1991, s. 159-169.

⁶² KADLEC, J., *Přehled českých církevních dějin*. o.c., s. 170.

⁶³ KRYŠTŮFEK, J. *Dějiny nové doby*. o.c., s. 275

byl pod vlivem svého učitele K. A. Mariniho, který byl přesvědčený josefinista. Leopold II. pouze připustil zmírnění bohoslužebního řádu. Podstatnější bylo zrušení generálních seminářů a zastavení dalšího rušení klášterů. S na ohledem délku jeho vlády však ani nelze očekávat víc.

Po Leopoldově smrti se ujal vlády jeho syn František II. Sice se ani za jeho vlády neupustilo od církevního absolutismu, žádná zásadnější změna církevního života provedená Václavem Kounicem a Josefem II. nepřestala platit. Josefinismus již totiž pronikl i do myšlení rady biskupů⁶⁴ a v monarchii zapustil hluboké kořeny. V roce 1794 však zemřel „démon josefinismu“⁶⁵ – Václav Kounic. Jak poznamenává profesor Jaroslav Kadlec,⁶⁶ poté, co v průběhu francouzské revoluce byla na gilotině popravena jeho teta Marie Antoinetta, František II. usiloval, aby si církev získal. Jeho důvody však nebyly nezištné. Církev měla zamezit proniknutí revolučních snah z Francie do osvícené absolutistické rakouské monarchie. Podle záměru Františka II. měla církev ve spolupráci s církevním ministerstvem pomocí cenzury dohlížet a bránit pronikání revolučního ducha do Rakouska. Velký vliv měli na svého panovníka dvorní kaplani, mezi nimi vynikal Jakub Frint. Z jeho podnětu se v mírné podobě opět objevil generální seminář. Ve Vídni vznikl zvláštní ústav pro vyšší vzdělávání kněží, kteří měli být budoucími biskupy nebo profesory teologie. Tento ústav, svou formou odpovídající právě generálním seminářům Josefa II., nesl jméno svého zakladatele Frintaneum.⁶⁷ Kvůli

⁶⁴ O změnu pochopitelně usiloval Řím a nižší klérus. V Čechách touhy po změně nabyly národně obrozenecké povahy.

⁶⁵ KADLEC, J. *Přehled českých církevních dějin*. o.c., s. 151

⁶⁶ KADLEC, J. *Přehled českých církevních dějin*. o.c., s. 171

⁶⁷ KADLEC, J. *Přehled českých církevních dějin*. l.c.

finančnímu vyčerpání monarchie způsobenému účastí v napoleonských válkách – povinnost uhradit vojenskou náhradu Francii – nařídil František II. zkonfiskovat v chrámech veškeré zlaté a stříbrné předměty. Vztahy mezi monarchií a Římem byly v té době velmi napjaté. Nuncius nesměl ani udržovat písemný styk s duchovenstvem, musel se držet pouze v mezích diplomatického zástupce Svatého stolce. Zde se však ukázala prozíravost nového státního kancléře Klementa Václava knížete Metternicha (1773 – 1859), který si začal uvědomovat vzrůstající vliv a postavení Svatého stolce. V roce 1816 doporučil císaři, aby zvážil možné uzavření konkordátu s Římem. Pravděpodobně císaře i přesvědčil, protože ten pověřil hraběte Wallise, aby zahájil přípravné práce na konkordátu.⁶⁸ Dalšími členy přípravné komise byli jmenováni i dvorní kaplan Frint a nástupce J. F. Heinze ve vedení Dvorské duchovní komise Lorenz. Tato komise však uzavření konkordátu zamítla, obávala se totiž ztráty některých zeměpanských práv. Zdá se, že kníže Metternich svého panovníka natolik nadchnul, že František II. dokonce vyhověl pozvání papeže Pia VII. a účastnil se v roce 1819 společného jednání v Římě. Výsledkem tohoto jednání byl zákaz používat sporných učebnic práva Dannenmayera a Rechbergra postavených na osvíceneckých myšlenkách a, které se dostali na Index zakázaných knih. Do monarchie se dokonce v roce 1820 z Ruska vrátili jezuité. František II. se ještě jednou, krátce před smrtí, pokusil o uzavření konkordátu. Za tímto účelem v roce 1835 vytvořil novou komisi a svého syna a následníka trůnu Ferdinanda

⁶⁸ KADLEC, J. *Přehled českých církevních dějin*. s. 174.

v závěti zavázal, aby dohodu, kterou případně nová komise doporučí, se Svatým stolcem uzavřel.⁶⁹

I.2. Svoboda církví a náboženských společností

Ferdinand však nebyl dostatečnou osobností, aby tohoto cíle dosáhl, a snaha o uzavření konkordátu nebyla ani v tomto případě úspěšná.⁷⁰ Jeho slabost se nejvíce projevila v revolučním roce 1848. Revoluční výbuch 13. března 1848, který vyvrcholil krvavým střetem, jej přiměl k tomu, že 15. března vyhlásil konstitučním patentem přechod k ústavnímu zřízení a propustil státního kancléře Metternicha.⁷¹ Nejvyšším rozhodnutím ze 17. března 1848 jmenoval Františka Kolowrata, Metternichova rivala, ministerským předsedou. Z ostatních vládních institucí v březnu Ferdinand ustanovil ještě ministerstvo spravedlnosti a ministerstvo veřejného vyučování. Přestože ještě nebyla zřízena ministerstva vnitra a financí, fakticky těmito ministry byli předsedové dvorských komisí František Pillersdorf a Karel Kübeck. Dvorské komise se rychle měnily v oborová správní ministerstva. V květnu tak mohla vzniknout celá vláda: 8. května 1848 bylo zřízeno ministerstvo vnitra, ministrem se stal František Pillersdorf, ten převzal i funkci ministerského předsedy; tentýž den ještě ministerstvo veřejných prací a ministerstvo veřejného obchodu. 11. května bylo zřízené ministerstvo financí, ministrem se stal Filip Krauss. Církevní záležitosti, které spravovala od svého zřízení Josefem II. dvorská duchovní

⁶⁹ *Dějiny správy v českých zemích do roku 1945*. Díl 3, Praha, 1989, s. 281.

⁷⁰ Podle Jana Kryštůfka byl ctitelem a napodobitelem centralistické vlády Josefa II, KRYŠTŮFEK, J. *Dějiny nové doby*. o.c., s. 376.

⁷¹ VESELÝ, Z. *Dějiny Českého státu v dokumentech*. Praha, 1994. s 226.

komise, přešly do správy ministerstva vnitra. Pillersdorf byl ministrem vnitra do 18. července 1848, kdy bylo ustanovena nová vláda pod vedením Jana Františka Wessenberga, ministrem vnitra se tehdy stal Anton Doblhoff-Dier. Tato vláda neměla lehkou pozici, 22. července 1848 začal pracovat první říšský sněm a pochopitelně se mezi oběma institucemi začaly projevovat rozpory. Ty se ještě více prohloubily v okamžiku, kdy byl do čela vlády 21. listopadu 1848 postaven Felix Schwarzenberg. Ministerstvo vnitra 26. prosince 1849 převzal František Stadion.⁷² Průběh událostí překvapil i vídeňského arcibiskupa Vincenta Eduarda Mildeho, ten byl na vídeňský arcibiskupský stolec prosazený vládou ještě před revolucí. Osvícenecky uvažující Milde se zmoohl pouze k tomu, že 17. března napsal oběžník kněžím, v němž je vyzval, aby byli klidní a nezasahovali do běhu událostí.⁷³ Římská kurie, které josefinista na postu arcibiskupa velmi překážel, požadovala, aby Milde odstoupil. Vzhledem k nesouhlasu vlády, mohl papež pouze Mildeho vyzvat, aby horlivěji plnil pastýřské povinnosti.⁷⁴ Jednání říšského sněmu bylo kvůli nepokojům ve Vídni v říjnu 1848 přeneseno do Kroměříže. V Kroměříži sněm projednával návrh ústavy, která silně omezovala práva panovníka a prosazovala suverenitu lidu.

Zatímco sněm pracoval na ústavě, 2. prosince 1848 se ujal vlády silnější panovník – František Josef I.⁷⁵ Okamžitě začal upevňovat pozici panovníka, která utrpěla značnými ústupky Ferdinanda, aby nový panovník ukázal, kdo

⁷² *Dějiny správy v českých zemích do roku 1945*. o.c., s. 281. Církevní záležitosti přešly pravděpodobně pod ministerstvo vnitra.

⁷³ KADLEC, J. *Přehled českých církevních dějin*. s. 194.

⁷⁴ KADLEC, J. *Přehled českých církevních dějin*. s. 195.

⁷⁵ Ferdinand, zkompromitovaný a zavázaný akty z březnového revolučního období, odstoupil a jeho bratr František Karel se vzdal trůnu ve prospěch svého syna Františka Josefa I.

v Rakousku vládne. Císařským manifestem ze dne 4. března 1849 říšský sněm rozpustil⁷⁶ a tentýž den vydal vlastní ústavu.⁷⁷ K této ústavě vydal také Listinu základních občanských práv, která ve svém 2. paragrafu určuje základy nové církevní politiky státu. Tento paragraf zní: „Každá zákonně uznaná církev a náboženská společnost má právo ku společnému veřejnému vykonávání svého náboženství, pořádá spravuje své záležitosti samostatně, zůstává v držení a požívání ústavů, nadání a fondů, určených jejím svatoslužebným, vyučebním a dobročinným účelům, jest ale jako každá společnost podrobena obecným státním zákonům.“⁷⁸ Tato nenadálá svoboda církví vložila do rukou představitelů církve velkou moc. Zároveň zavazovala stát, aby respektoval vůli církví, jak chtějí uspořádat vzájemný vztah mezi nimi samotnými a státem. Za tímto účelem pozval ministr vnitra Stadion okružním listem ze dne 31. března 1849 všechny biskupy v celé monarchii na porady do Vídně, aby jednali spolu s vládou o uspořádání těchto vztahů na základě paragrafu 2. ústavy.⁷⁹ Biskupové se sice 30. dubna 1849 ve Vídni sešli, jejich jednání trvala až do 17. června 1849,⁸⁰ ale hned na počátku svých jednání ministru vnitra oznámili, že budou jednat sami bez přítomnosti zástupce vlády.⁸¹ Ve dnech 30. května, 6., 15. a 16. června 1849 ministerstvu vnitra

⁷⁶ VESELÝ, Z. *Dějiny Českého státu v dokumentech*. o.c., s. 246.

⁷⁷ VESELÝ, Z. *Dějiny Českého státu v dokumentech*. o.c., s. 248.

⁷⁸ Pražské noviny č. 39 a 40/1849.

⁷⁹ KRYŠTŮFEK, *Dějiny církve katolické II.*, Praha: 1900, s. 68.

⁸⁰ Ke sněmu viz *Conventus episcoporum Austriae Wienensis a. 1849*. In *Acta et Decreta s. Conciliorum recentiorum. Collectio Lecensis*. Herder: Freiburg, 1879. strany 1331-1394; *Actenstücke die bischöfliche Versammlung zu Wien betrefend*. Vídeň, 1850.

⁸¹ Tento postup biskupů domnívám se stál místo ministra vnitra Stadionu, který podle Františka Kryštůfka (KRYŠTŮFEK, F. X., *Dějiny církve katolické II.* s. 85) ze zdravotních důvodů odstoupil. Na tomto ministerstvu 17. května 1849 ho vystřídal Alexander Bach.

předložili návrhy na změny v oblasti vyučování,⁸² církevní správy, duchovní služby, církevních bohoslužeb⁸³ a církevního soudnictví.⁸⁴ Na závěr jednání, 17. června, napsali biskupové dva pastýřské listy. První byl adresován kněžím,⁸⁵ druhý všem věřícím.⁸⁶ V těchto listech vysvětlují, proč se vlastně sešli, a oznamují, na čem se domluvili. Podle Kryštůfka ustanovení březnové ústavy o náboženské svobodě, konkrétně druhý paragraf, vznikl opisem z ústavních zákonů jiných států, a požadavky, které vypracovali biskupové na základě takto zaručené svobody, vládu překvapily. Jedinou změnou, kterou vláda na ten čas udělala, bylo rozhodnutí odebrat záležitosti náboženských kultů z kompetence ministerstva vnitra a svěřit tuto agendu ministerstvu veřejného vyučování. Stalo se tak 19. července 1848⁸⁷ a tím vzniklo ministerstvo kultu a vyučování, a ministrem se 29. července stal Lev Thun-Hohenstein.⁸⁸ Biskupské komité ve složení: Bedřich Schwarzenberg, Josef Othmar Rauscher, Anton Wolf, Jan Michael Leonard a Anton Arnošt Schaalotsche, které ze svého středu zvolili biskupové přítomní na sněmu ve Vídni, předsedou tohoto výboru byl Bedřich Schwarzenberg,⁸⁹ se už domnívalo, že úsilí o změny zůstane bez výsledků. Velkou nadějí na úspěch znamenalo rozhodnutí ministerského

⁸² *Actenstücke*, s. 6-26.

⁸³ *Actenstücke*. s. 26-44.

⁸⁴ *Actenstücke*. s. 44-48.

⁸⁵ *Conventus episcoporum Austriae Wienensis a. 1849.* s 1377-1386.

⁸⁶ *Conventus episcoporum Austriae Wienensis a. 1849.* s 1386-1394.

⁸⁷ WALTER, F. *Die Österreichische Zentralverwaltung*. Wien 1864, str. 393. Podle Jana Janáčka (*Dějiny správy v českých zemích v letech 1948-1918*. SPN: Praha, 1987. s. 4) byly záležitosti kultu odňaty ministerstvu vnitra a předány ministerstvu veřejného vyučování v červenci 1848. Pro vznik ministerstva kultu a vyučování až v červenci 1849 se vedle zmíněného WALTERA vyjadřují ještě KRYŠTŮFEK, F.X. *Dějiny církve katolické II.* s. 85; LENTZE, Hanz. *Die Universitätsreform des Ministers Graf Leo Thun-Hohenstein*. Vídeň, 1962, s. 33.

⁸⁸ KRYŠTŮFEK, F. X., *Dějiny církve katolické II.* s. 85-86.

⁸⁹ *Conventus episcoporum Austriae Wienensis a. 1849.* s 1376-1377.

předsedy Felixe Schwarzenberga, že biskupské požadavky nejsou přepjaté a že jejich návrhy bude podporovat.⁹⁰ Ke konečnému rozhodnutí císaře přispěly ještě dvě přednášky ministra Thuna, které měl před císařem ve dnech 7. a 13. dubna 1850. V závěru poslední přednášky řekl: „*Proto at' se teď vyřídí všechno, co může být vyřízeno; v ostatních bodech at' se vedou jednání s výborem biskupů a vedou se přípravy k uzavření konkordátu s Apoštolskou stolicí...*“⁹¹ Touto cestou přesvědčený císař ve dnech 18. a 23. dubna 1850 vydává patenty, kterými mění dosavadní politiku států vůči církvím. Po vydání prvního z nich zaslal 19. dubna 1850 předseda výboru Bedřich Schwarzenberg císaři děkovný dopis. Prvním patentem mimo jiné umožnil biskupům na státu nezávislou komunikaci s apoštolským stolcem, především v záležitostech manželských sňatků, zrušil placet regium, úprava bohoslužebného pořádku byla opět ponechána biskupům.⁹² Druhý patent upravoval základy teologického studia.⁹³ Úspěšně probíhala i jednání o konkordátu, který byl konečně projednán a v den 25. narozenin císaře Františka Josefa I., 18. srpna 1855, ratifikován. Konkordát však nezaznamenal dobrý ohlas ve společnosti. Císař totiž 31. prosince 1851 vydal tři Silvestrovské patenty, kterými zrušil ústavu ze 4. března 1849, Listinu občanských práv a stanovil „*základní pravidla zákonodárství organického v korunních zemích císařství rakouského,*“⁹⁴ čímž se do rakouské monarchie vrátil absolutismus.⁹⁵ Jedině církve si zachovala vyjednané svobody: „*Přohlašujeme ale tímto patentem výsledně, že každou církev a*

⁹⁰ KRYŠTŮFEK, F. X., *Dějiny církve katolické II.* s. 86.

⁹¹ KRYŠTŮFEK, F. X., *Dějiny církve katolické II.* s. 89.

⁹² *Actenstücke.* s. 74-75.

⁹³ *Actenstücke.* s. 75-77.

⁹⁴ VESELÝ, Z. *Dějiny českého státu v dokumentech. o.c.,* s. 263.

⁹⁵ KRYŠTŮFEK, F. X., *Dějiny církve katolické II.* s. 122.

*náboženskou společnost, v korunních zemích... zákonně uznanou, v právech společného veřejného vykonávání náboženství, pak v samostatné správě jejich záležitostí, dále v držení a užívání ústavů, nadání a fondů, jenž k náboženským, vyučovacím a dobročinným účelům určeny jsou, zachovati a chrániti chceme, kdežto tytéž podrobeny jsou obecním státním zákonům.*⁹⁶ Konkordát tak byl přímo spojován s návratem absolutismu a díky němu je církev v podstatě doposud spojována s obnovením absolutismu v Rakousku. Když bylo po patnácti letech, kvůli vyhlášení dogmatu o papežské neomylnosti, prohlášeno, že se Apoštolský stolec natolik změnil, že všechno, co bylo ujednáno, nebylo možné pokládat za platné, byl depeší z 30. července 1870 konkordát označen za „*odstraněný*.“⁹⁷ Jméno katolické církve už však utrpělo tak hluboké šrámy,⁹⁸ které lze cítit ještě dnes.

⁹⁶Patent Františka Josefa I. o zrušení listiny základních občanských práv. VESELÝ, Z. Dějiny českého státu v dokumentech. o.c., s 262.

⁹⁷ Wiener Zeitung, 10. srpna 1870.

⁹⁸ KADLEC, J. Přehled českých církevních dějin. s. 206-207.

II. Teologické studium v 19. století

II.1. Obecně

Studium teologie se rozhodnutím ekumenického sněmu v Tridentu z 15. června 1563⁹⁹ o zřízení seminářů při každém katedrálním a vyšším chrámě stalo nutným předpokladem pro formování kandidátů na přijetí svátosti kněžství. Požadované formační ústavy vznikaly především při univerzitních teologických fakultách. V Tridentu shromáždění koncilní otcové svěřili rozhodování o mravní a intelektuální výchově diecéznímu biskupovi. V rozhodování mu měli pomáhat čtyři komisaři, z nichž dva jmenoval biskup z členů metropolitní kapituly a dva z duchovenstva. Do kompetence biskupa byly také svěřeny studijní plány.¹⁰⁰ Biskup měl také stanovit minimální penzum, které pak měl vyžadovat pro udělení kněžského svěcení. Jedním z hlavních úkolů biskupa patřil také výběr a jmenování profesorů, které měl vybírat z řad doktorů, magistrů a licenciátů Písma, kanonického práva a jiných teologických oborů.¹⁰¹

Tento stav, že biskupové plně sami rozhodovali o teologickém studiu, přetrval od Tridentu až do osmnáctého století. V roce 1712 se o změnu tohoto stavu pokusil

⁹⁹ *Doctrina de sacramento ordinis*. Kapitola 18 „*De reformatione*“. V češtině tuto kapitolu vydal Josef Čihák (ČIHÁK, J. *Theologus*. o.c., s. 16-17.).

¹⁰⁰ Uspořádat jednotlivé discipliny, které byly koncilem stanoveny: „budou se učit gramatice, zpěvu, církevnímu kalendáři a naukám jiných užitečných umění; budou se učit Písmu sv., církevním knihám, homiliím svatých, udělování sv. svátostí, zvláště čeho bude třeba ke slyšení zpovědí a způsobům obřadů a úkonů posvátných“. ČIHÁK, J. *Theologus*. o.c., s. 16.

¹⁰¹ „Ostatně pak úřady a ony hodnosti, které slují školními, nebudtež udělovány leč doktorům nebo mistrům nebo licenciatům v Písmech sv. aneb v kanonickém právu a jiným vhodným osobám, a těm, kteří by osobně úkol plniti mohli, a jinaké obsazení budiž neplatným...“. ČIHÁK, J. *Theologus*. o.c., s. 16-17.

překvapivě¹⁰² Karel VI., když v tomto roce ustanovil zvláštní komisi, která měla za úkol vypracovat úpravu studijních řádů teologických fakult. Žádané změny však tato komise do smrti Karla VI. nepřinesla. Proto Marie Terezie, když se ujala vlády, jmenovala v roce 1740 novou komisi, v jejíž čele stál osobní lékař císařovny a jansenista G. van Svietten. Tato komise požadované změny studijních řádů teologických fakult navrhla a Marie Terezie je roce 1746¹⁰³ přikázala dodržovat v celé monarchii. Císařovnoino nařízení omezilo autonomii biskupů při rozhodování ve fakultních záležitostech, zavedla státní dozor, ustanovila na fakultách studijní ředitele, jimž byli podřízeni jak děkani, tak celé fakulty. Obdobně jako v případě obecné státní církevní politiky, větší zásahy ještě přišly. Novým nařízením ze dne 25. června 1752 studenty rozdělila do dvou kategorií: na morální (*morales*) a spekulativní (*speculativi*). Studenti zařazení do kategorie „morální“ měli ve dvou letech absolvovat morální teologii, kasuistiku, polemiku, patrologii, biblikum a homiletiku. Spekulativní studenti pak ve čtyřech letech absolvovali spekulativní scholastickou teologii, dogmatiku, polemiku, církevní právo, církevní dějiny, biblikum, patristiku, jazyky (hebrejštinu, řečtinu a další východní jazyky), liturgiku a řečnictví. Katedry měly být svěřovány pouze těm osobám, které vystudovaly univerzity. K obohacení spektra teologického studia dvorním dekretem z 1759 rozhodla, aby dogmatiku přednášeli vedle jezuitů, jak to bylo do té doby zvykem, i dominikáni a augustiniáni. Jezuity pak dokonce

¹⁰² Překvapivě proto, že současní historici o tomto kroku mlčí. Zmiňuje se o něm Čihák v roce 1927. František Kryštůfek se zmiňuje, že Karel VI. vykonal něco, co se nelíbilo papeži. Co však neříká.

¹⁰³ ČIHÁK, J. *Theologus*. s. 25.

dekretem z 13. března 1774¹⁰⁴ prohlásila za neschopné k výkonu vysokoškolských učitelských úřadů, čím se otevřel prostor pro působení na vysokých školách pro jiné řády. Ještě v tomto roce měl benediktinský opat v Broumově Štěpán Rautenstrach vypracovat nový návrh úpravy teologického studia. Opatem předložené návrhy změn vydala rakouská panovnice 3. října 1774 jako dvorský dekret. Studenti již nebyli rozděleni do oněch dvou kategorií, jejich studium bylo rozděleno do pěti let. V prvním roce měli absolvovat církevní dějiny a hebrejštinu, dvorským dekretem ze 7. září 1779 byla doplněna teologická encyklopedie; ve druhém roce studenti absolvovali hermeneutiku, řečtinu, patristiku, dějiny teologické literatury; ve třetím morální teologii a první část dogmatiky; ve čtvrtém církevní právo na právnické fakultě a druhou část dogmatiky. V posledním roce pak absolvovali polemiku, praktickou morálku a pastorální teologii. Dvorská studijní komise vydala 8. února 1775 instrukci pro jednotlivé discipliny, co přesně mají přednášky z jednotlivých oborů obsahovat.

Když se Josef II. stal samovládcem, byla úprava teologického studia prováděna s ještě větší razancí. Prvně bylo 20. ledna 1783 předepsáno, které učebnice je možné při přednáškách používat. Pochopitelně největším zásahem bylo zrušení seminářů a zavedení tzv. hlavních generálních seminářů ve Vídni, Budapešti, Pavii a Lovani a vedlejších generálních seminářů v Praze, Olomouci, Štýrském Hradci,

¹⁰⁴ Josef Čihák zde (ČIHÁK, J. *Theologus*. o.c., s. 26.) shodně s ostatními historiky, např. profesor Jaroslav Kadlec (KADLEC, J. *Přehled českých církevních dějin*. o.c., s. 158), správně mluví o zrušení jezuitského řádu v roce 1773. Následně však (ČIHÁK, J. *Theologus*, l.c.) mluví o tomto dekretu, kterým byli prohlášeni za neschopné profesorských postů na vysokých školách. Domnívám se, že se jednalo o opatření vůči ex-jezuitům, kteří i po zrušení svého řádu nepřestali vyučovat na vysokých, středních i základních školách. Žádná jiná literatura toto neuvádí.

Innsbrucku, Bratislavě a Lvově. Nás však z dekretu ze dne 30. března 1783, kterým se tak stalo, bude zajímat to, jakým způsobem bylo uspořádáno studium. Bylo rozděleno do pěti let teorie, na které navazoval jeden rok praxe. Teorie byla nejdříve 16. dubna 1785 zkrácena na čtyři roky a nakonec v roce 1787 jenom na tři. V prvním roce měli bohoslovci absolvovat církevní dějiny a biblikum, ve druhém dogmatiku a morálku, ve třetím církevní právo a pastorálku. Spojováním jednotlivých blízkých předmětů jako Nového zákona se Starým, patrologie s církevními dějinami, polemiky s dogmatikou a všeobecné dogmatiky se speciální došlo také ke snížení počtu kateder na šest: na katedru biblika, dějin, dogmatiky, morálky, církevního práva a pastorálky.¹⁰⁵ Praxe se vykonávala v duchovní správě. Rozhodnutí z 30. března 1783 dále stanovilo, že se obsazování těchto kateder mělo dít veřejným konkursem, dvorská studijní komise stanovila otázky a o jmenování rozhodl císař. Biskupovi zbylo pouze vyjádření o pravověrnosti a mravní způsobilosti kandidátů.

Nový panovník Leopold II. kabinetním listem ze dne 20. května 1790 zrušil generální semináře. Stejným kabinetním listem zrušil i praktický rok a studium bylo rozděleno do čtyř let. V prvním roce to byly církevní dějiny, patrologie, hebrejšтина, biblická archeologie, úvod do Starého zákona a semitská dialektika; ve druhém roce pak řečtina, úvod do Nového zákona, biblická exegese a hermeneutika a církevní právo veřejné; ve třetím roce církevní právo soukromé a dogmatika; v posledním morálka, pastorálka a katechetika. Je patrné, že sice oproti úpravám studia v roce 1783 došlo k opětovnému rozdělení přednášení církevních

¹⁰⁵ ČÍHÁK, J. *Theologus. o.c.*, s. 27.

dějin a patrologie a také Starého a Nového zákona, k rozdělení dogmatiky však nedošlo.

František II. v roce 1804 přeřadil morálku do třetího ročníku a dvorským dekretem z 16. července 1808 nařídil, aby v prvním roce bohoslovci absolvovali na filozofické fakultě národní hospodářství.¹⁰⁶ Obsazování profesorských úřadů se nezměnilo.

Dvorská studijní komise v roce 1839 navrhla rozdělení dogmatiky na všeobecnou a speciální část, počet kateder však musel zůstat nezměněný. To mělo být dosaženo tím, že oba předměty přednášel jeden profesor, profesor dogmatiky. Císař Ferdinand toto nařídil nejvyšším rozhodnutím z 11. prosince 1841.

Zásadní změnu teologického studia připravil již zmíněný druhý paragraf listiny politických práv ze 4. března 1849. Sněm biskupů ve Vídni, který jednal o úpravě vztahů mezi státem a církví, jednal i o teologickém studiu. Biskupové zaslali 15. června 1849 ministru vnitra Bachovi dopis, ve kterém navrhují jeho změny. Především požadovali, aby bylo zrušeno odloučení fakult od církevních autorit, a kandidáti kněžství byli formováni pod dohledem biskupů.¹⁰⁷ Navrhovali dále, aby se teologické studium uskutečňovalo ve čtyřech letech, student teologie absolvoval hebrejštinu (navrhovali, aby biskup mohl jednotlivým studentům hebrejštinu prominout), biblikum, církevní dějiny, patrologii, církevní právo, dogmatiku, morálku, pastorálku, katechetiku a pedagogiku. Mimo zmíněné biskupové předkládali, aby byly, pokud to bude v silách profesorů, přednášeny mimořádné

¹⁰⁶ ČIHÁK, J. *Theologus*. o.c., s. 28.

¹⁰⁷ „...unter Leitung der Bischöfe die wissenschaftliche Bildung der Geistlichkeit gemacht habe.“ Actenstücke str 12.

předměty.¹⁰⁸ Fakulta podle návrhů biskupů měla mít minimálně šest profesorů a biskupové také požadovali, aby měli větší vliv při jejich jmenování. Jak již bylo řečeno, císař biskupům vyhověl a vydal dvě nařízení. Pro teologické studium má podstatný význam nařízení z 23. dubna 1850, č. 157/5. Tímto nařízením bylo stanoveno, že vyučovat může pouze ten, kdo má zmocnění od biskupa (§1). Biskup mohl toto zmocnění odejmout (§2). Profesorem nepřestal být i po odejmutí biskupského zmocněním ten, kdo byl ustanovený od vlády. Profesory ustanovuje vláda (§3). Biskup stanovuje studijní plány (§4). Biskup dále jmenuje polovinu zkušební komise, druhou polovinu jmenuje vláda (§5). Doktorát z teologie mohl být udělen pouze tomu, kdo před biskupem vyznal Tridentskou víru (§6). Provedením konkrétních úprav byl pověřen ministr kultu a vyučování. Ten tak učinil svým nařízením ze dne 30. června 1850 číslo 319, zde pod číslem dvě ministr kultu nařizuje, že se mají „*podle sil učebních přednášeti mimořádné předměty jako: křesťanská archeologie, apologetika, historie zjevení, synodologie, historie dogmatická a symbolika.*“¹⁰⁹

V souvislosti s uzavřením konkordátu v roce 1855 vydal ministr kultu a vyučování 29. března 1858 nařízení číslo 264 o provedení konkordátu. Zde byly stanoveny studijní plány tak, že v prvním roce studia měli bohoslovci absolvovat všeobecnou dogmatiku, uvedení do Písma svatého, výklad Starého zákona a hebrejštinu, ve druhém roce speciální dogmatiku, výklad Nového zákona, ve třetím roce „*dějiny*

¹⁰⁸ Acktenstücke, 12-13.

¹⁰⁹ Placht, O., Havelka, F. *Předpisy pro vysoké školy republiky Československé*. Praha, 1932, s. 1716.

*církve s převládajícím ohledem na dogmata a dějiny ústavy*¹¹⁰ a morálku a v posledním roce pastorální teologii, liturgiku, katechetiku a církevní právo.¹¹¹ Studijní plány se do smrti Jana Nepomuka Ehrlicha již neměnily.

¹¹⁰ PLACHT, O., HAVELKA, F. *Předpisy pro vysoké školy republiky Československé. o.c.*, s. 1718.

¹¹¹ Placht, O., Havelka, F. *Předpisy pro vysoké školy republiky Československé. o.c.*, s. 1724-25. Jak je vidět, fundamentální teologie nebo apologetika nebyla zařazena do studijního plánu, nebyla zařazena ani mezi mimořádnými přednáškami, kde byla výslovně uvedena pouze patrologie. Souviselo to se skutečností, že na římských univerzitách tento předmět nebyl součástí studijního plánu a při jednáních o konkordátu byla snaha o sladění studijních plánů. Na římských teologických fakultách se podle Josefa Čiháka (ČIHÁK, J. *Theologus. o.c.*, s. 63) fundamentální teologie dostává do studijních plánů až vydáním vzorového řádu „*Ordinamento dei seminarii*“ z 26. dubna 1920, a to jako šestihodinová přednáška týdně v prvním roce studia teologie. V Polsku, Holandsku a Irsku nebyla ani v roce 1923, kdy Josef Čihák vydal svou monografii o teologickém studiu. V Německu a ve Francii nebyla fundamentální teologie do studijního plánu katolické teologie zařazena, zařazena však byla v druhém roce studia přednáška z apologetiky. V Americe, kde se podle Josefa Čiháka (ČIHÁK, J. *Theologus. o.c.*, s. 80) „také v teologii dbá praktické upotřebitelnosti“, byla v prvním roce přednášena základní bohověda. Podle mého mínění se mohlo jednat o fundamentální teologii, fundamentální teologie však nemohla být do studijního plánu na amerických vysokých školách zařazena dříve nežli v Praze, protože katolické univerzity začaly v Americe vznikat až v osmdesátých letech 19. století. Z ostatních států měla stejné studijní plány jako v Římě například Belgie.

II.2. Pražská teologická fakulta

Do změn plánů teologického studia působilo na pražské teologické fakultě v letním semestru akademického roku 1849/1850 devět pedagogů: doktor Jan Smutek přednášel encyklopedický úvod do teologického studia, církevní dějiny, patrologii a teologické literární dění; doktor Jan Mařan učil hebrejštinu, úvod do Starého zákona, a starozákonní exegezi knihy proroka Samuela a knihy proroka Izaiáše; doktor Gabriel Güntner řečtinu, úvod do Nového zákona a exegezi evangelia podle Lukáše; doktor Josef Helfert, který byl členem profesorského kolegia na právnické fakultě, církevní právo; doktor Jan Padlesak, který byl členem profesorského kolegia na filozofické fakultě, přednášel „Všeobecnou nauku o výchově,“¹¹² doktor Josef Náhlovský přednášel dogmatiku; doktor Štěpán Teplotz přednášel morálku.¹¹³ Pastorální teologii přednášel František Xaver Planzar a pedagogiku spolu s katechetikou přednášel František Serafín Česchik. Mimo to Mařan vedl mimořádný kurz chaldejštiny, syrštiny a arabštiny, a Güntner přednášel exegezi na List židům. Na této fakultě došlo pouze k takovému rozšíření povinností profesorů dogmatiky a morální teologie, že byly oba předměty rozděleny do dvou semestrů na všeobecnou část a speciální.

Když byl Štěpán Teplotz jmenován profesorem morální teologie na teologické fakultě univerzity ve Vídni, nebyla dlouho katedra morální teologie obsazena. V akademickém roce 1850 suploval přednášky doktor Lattenberg. Po něm byl k suplování pozván doktor Salesius Mayer. Od zimního semestru akademického roku 1852/53 byl řádným profesorem

¹¹² Allgemeine Erziehungskunde.

¹¹³ Jak víme, v roce 1849 získal v konkurzu místo profesora morální teologie ve Vídni.

morální teologie Jan Nepomuk Ehrlich. V letním semestru akademického roku 1855/1856 morální teologii již jako řádný člen profesorského kolegia přednášel doktor Salesius Mayer. V roce 1850 se uprázdnila i katedra církevního práva, kterou suploval doktor Kastl. Ke změnám došlo i na katedrách Starého zákona a pastorální teologie. Řádným profesorem Starého zákona se stal Eduard Petr, pastorální teologie doktor Fabián. Pedagogika i katechetika byly od tohoto roku přednášeny jak v němčině, tak v češtině, v češtině je přednášel Škoda.¹¹⁴ V letním semestru 1852 byl pedagogický sbor zeštíhlen jenom na šest přednášejících. Pět z nich bylo řádných profesorů: Fabián, Güntner, Náhlovský, Petr a Smutek. Zásadnější změnu naznačuje přehled přednášek na letní semestr akademického roku 1855/1856 a přehled přednášejících z téhož semestru: vedle zmíněného jmenování Mayera řádným členem profesorského kolegia zůstává Ehrlich, přestože v tomto semestru nic nepřednášel, řádným členem profesorského kolegia. Přehled přednášejících uvádí, že Ehrlich je „*řádým císařsko královským profesorem fundamentální teologie na teologické fakultě a profesorem religionistiky na filozofické fakultě, mimořádným členem královské české společnosti věd, profesorem filozofie na filozofickém ústavě v Kremži, emeritním řádným profesorem morální teologie na císařsko královské univerzitě ve Štýrském Hradci a v Praze, držitel zlaté medaile pro literis et artibus, arcibiskupský seminář číslo 190/1*“. V přehledu přednášek však nefiguruje ani u jediné ze zmíněných fakult. Ono přednášení fundamentální teologie je v přehledu přednášek uvedeno až v zimním semestru akademického roku 1856/1857.

¹¹⁴ *Ordnung der Vorlesungen in Sommer-semester 1850*. Praha: 1850, str. 3.

Chybějící údaj je lehce vysvětlitelný dřívějším vydáním přehledu přednášek před jmenováním a zařazením tohoto předmětu do studijního plánu. To by však v přehledu přednášek patrně nefiguroval místo Ehrlicha Mayer. Tento stav přetrval až do zimního semestru akademického roku 1864/1865, kdy se sice v přehledu přednášek uvádí přednáška Ehrlicha z fundamentální teologie, v přehledu přednášejících je katedra fundamentální teologie vedena jako uprázdněná. Pro úplnost dodáme, že po tomto roce přednášeli fundamentální teologii střídavě doktor Schitzler a doktor Borovský.¹¹⁵

¹¹⁵ Schitzler přednášel fundamentální teologii v akademickém roce 1865 a v letech 1867 až 1870. Borovský přednášel v roce 1866 a od roku 1871. Fundamentální teologie byla na pražské teologické fakultě přednášena i v meziválečném období, pod názvem apologetika byla přednášena i v roce 1935 (HRONEK, J. *Přehled katolické teologie české*. Praha, 1935, s. 35). Od založení fundamentální teologie vzrostl počet profesorů, kteří svými díly přispěli k bohatství české teologické literatury. Josef Hronek zmiňuje Aloise Kudrnovského, Josefa Konečného a Antonína Podlahu. Po II. světové válce (*Úvod do studia bohosloví*. Praha, 1946, s. 11) je jako přednášející fundamentálního bohosloví veden profesor Josef Kubalík, ten uvedený předmět přednášel do své smrti v roce 1993. Po smrti profesora Kubalíka přednášel fundamentální teologii Lohel Zdeněk Klindera. V současnosti se přednáškám z tohoto teologického oboru věnuje Bogdan Pelc.

III. Život Jana Nepomuka Ehrlicha

Ze stručných dějin církve a teologie, které jsme si doposud představili, plyne, že je fundamentální teologie spojována s osobou jistého Jana Nepomuka Ehrlicha.

III.1. Dětství a dospívání

Životopisci¹¹⁶ nám vyprávějí o Janu Nepomuku Erhlichovi, že se narodil dne 21. února 1810 ve vídeňském předměstí Neulerchenfeld,¹¹⁷ jako druhorozený syn manželů Josefa Ehrlicha, pocházejícího z Rvenice v žateckém okrese ve středních Čechách,¹¹⁸ a Marii Anně rozené Mayerové z rakouského Mistelbachu. Ještě mu nebyly ani tři roky, když se jeho rodiče přestěhovali za prací do Štýrského Hradce,¹¹⁹ kde však zůstali pouze jeden rok. Kvůli hmotné nouzi, vychovávali tři děti: Jana Nepomuka, o šest let staršího prvorozeného Josefa a nejmladší dceru, která však záhy zemřela,¹²⁰ se museli vrátit zpět do Vídně. Tehdejší ekonomickou situaci rodiny Ehrlichů dokazuje i vzdělání,

¹¹⁶ DVORSKÝ, Prokop. *Nekrolog des Dr. Joh. N. Ehrlich*. Ludvik Mayer: Vídeň, 1864. In *Allgemeine Litteratur-Zeitung*, číslo 47, s. 3-8; SCHWEZ, A. *Nekrolog des Dr. Johann Nepomuk Ehrlich*. Vídeň, 1964, s. 1-5.; DVORSKÝ, Prokop. *Dr. Joh. Nep. Ehrlich*. In *Österreichische Vierteljahresschrift für katholische Theologie*. ročník 4, číslo 3, Vídeň, 1865, s. 3-26; HOFFINGER, J. A., *Dr. Johann Nep. Ehrlich, eine Skizze seines Lebens und Geistesganges, mit Benützung seiner Korespondenz*. In: *Abhandlungen der böhm. Gesellschaft der Wissenschaften V*, Praha 1866, s. 3-14; DVORSKÝ, Prokop. *Ohlas zpomínající na Jana N. Ehrlicha, dr. a prof. theologie v Praze*. In *Časopis katolického duchovenstva*. ročník 15, Praha, 1874, s. 417-436; Národní archiv, fond Řpi, *Historia Domus Pragense ab anno 1828*, kniha 138.

¹¹⁷ Neulerchenfeld jako místo Ehrlichova narození uvádí pouze DVORSKÝ, Prokop, *Ehrlich*, s. 3, ve většině životopisů se pro toto místo uvádí vídeňské předměstí Lichtenthal, domnívám se však, že správný je první údaj. Myslím si totiž, že zbylé životopisy nerozlišují mezi prvním bydlištěm Ehrlichovy rodiny před ročním pobytem ve Štýrském Hradci a druhým pobytem po návratu do Vídně. Že v Lichtenthalu po návratu z Vídně bydleli, dosvědčuje informace o farní škole, kterou v tomto vídeňském předměstí navštěvoval.

¹¹⁸ „Seestardt im Saaßer Kreise Bömens“ SCHWEZ, A. *Nekrolog*, s. 9; „Rvenice či Seestadt-l-u“ DVORSKÝ, P. *Ohlas*. s. 418.

¹¹⁹ EHRlich, J. *Deníky*. fol. 107v.

¹²⁰ Ehrlich se v denících o své sestře nezmiňuje.

kteře mohli svému synu poskytnout. Základní vzdělání totiž Nepomuk získal ve farní škole pro chudé v předměstí Lichtenthal, kterou navštěvoval od sedmi let. Aby absolvoval nižší a střední vzdělání denně, i v zimě, docházel do piaristického ústavu ve vídeňském Josefově. Starší bratr Josef se pak o nedělích a svátcích staral o Nepomukovo vzdělání tím, že ho doma doučoval. Josef byl v té době učněm v Hailkulově knihtiskařství. Nepomuka však v této době více než studium zajímalo čtení zábavné literatury od Jaise a Schmida.¹²¹ Z tohoto důvodu se mu, v roce 1821, nezdařilo první pokus dostat se na gymnázium. Tehdy postihlo rodinu Ehrlichů neštěstí, otec Josef vážně onemocněl a celá rodina tak byla odkázána na výdělek matky a nepatrný učňovský plat staršího syna Josefa. Přesto rodina Nepomukovi umožnila ještě jeden pokus dostat se na gymnázium. Tento pokus už byl úspěšný a tak v roce 1822 byl přijatý na gymnázium benediktinského kláštera v Schottenu.¹²² Radost z přijetí na gymnázium netrvala dlouho, ještě v témže roce jeho otec zemřel.

Úmrtí otce dvanáctiletého Nepomuka změnilo, začal se více věnovat studiu. Jeho úsilí vzrostlo do té míry, že sám začal doučovat studenty mladších ročníků. Za doučování získával každý měsíc nějaké peníze a do nevelkého rodinného rozpočtu přinášel měsíčně honorář. Navíc za vynikající studijní výsledky získal na gymnáziu stipendium. Bratr Josef začal po otcově smrti pracovat jako korektor v knihařství Finsterbecka.¹²³ Prostředky z Josefova výdělku i Nepomukovy

¹²¹ DVORSKÝ, Prokop. *Ohlas*. s. 419.

¹²² Žádost o zařazení do konkurzu na obsazení katedry morální teologie teologické fakulty Pražské univerzity ze dne 25. března 1851, ÖstA, fasz. 1138, 8300/52, fol. 2r.

¹²³ SCHWEZ, A. *Nekrolog Dr. Johann Nepomuk Ehlich*, Vídeň, 1864, s. 3.

honoráře a stipendia konečně začaly uspokojovat materiální potřeby rodiny. Zlepšená finanční situace rodiny zvyšovala Nepomukovy možnosti při volbě povolání. Dokonce mohl pomýšlet i na studium práva nebo medicíny. On se však rozhodl pro vědecké odhalování tajemství pravd víry.¹²⁴ Po gymnáziu se rozhodl vstoupit do piaristického řádu.¹²⁵ Když se to dověděla jeho matka, odrazovala jej od tohoto jeho záměru. Domnívala se totiž, že je povolán ke vstupu do vznešenějšího řádu.¹²⁶ Duchovní kariéra byla často způsobem řešení zlé ekonomické situace chudších rodin. Rodiče dávali do klášterů nebo do seminářů mladší děti, aby se o ně postarala církev. Nepomuk do řádu vstupoval z osobní touhy stát se knězem.¹²⁷

III.2. Řeholník

Do noviciátu vstoupil 24. října 1827 v Rohu¹²⁸ v Rakousku. Pro Nepomuka byly řeholní kázeň, tolik vyžadovaná od představených,¹²⁹ a nadání spolubratrů v noviciátu velkou výzvou, aby neochaboval v úsilí k dosažení svého cíle, stát se duchovním. V řeholní kázni jej utvrzovalo i skromné hmotné zajištění piaristického domu v Rohu, který byl požárem v roce 1827¹³⁰ natolik zchudlý, že stěží zajišťoval potřeby nutné k životu jako bydlení, stravu a oblečení. Nepomukovi pomohla projít noviciátem podpora, kterou mu prokazoval starší bratr Josef prostřednictvím dopisů a hlavně zasíláním knih. Po ukončení noviciátu začal prvním rokem

¹²⁴ HOFFINGER, J. A., *Ehrlich*. s 3–4.

¹²⁵ ÖstA, fasz. 1138, 8300/52, fol. 2r.

¹²⁶ DVORSKÝ, P. *Ohlas*. s. 418.

¹²⁷ DVORSKÝ, P. *Ehrlich*. s. 5.

¹²⁸ Horn.

¹²⁹ DVORSKÝ, P. *Ehrlich*. s. 5 jmenuje jako novicimistry Siebingera, Penknera a FleiBese.

¹³⁰ Das Piaristengymnasium in Horn. [online] Horn, 2000. [cit. 12. ledna 2006] Dostupné na WWW: <<http://members.aon.at/kunsthauhorn/gesichte2.htm>>.

studovat filozofii na řádovém ústavu v Kremži. Studium filozofie dokončil na filozofické fakultě vídeňské univerzity. Řeholní kázni a studiu natolik přivyknul, že se stal prefektem a repetitorem mladších bratří v lövenburském konviktu.¹³¹ Po druhém roce filozofie postoupil na studia teologie. Studium natolik zvládal, že vedle teologie ze zájmu studoval také přírodní vědy, pedagogiku a dějiny filozofie.¹³² Dokonce se připravoval na zkoušku k dosažení doktorského stupně z filozofie. V průběhu teologických studií složil také řeholní sliby, a to v roce 1831. Po jeho ukončení byl dne 22. července 1834 vysvěcen na kněze. Ještě téhož roku dosáhl doktorátu filozofie.¹³³ Jako mladý doktor filozofie byl přijat do doktorského kolegia filozofické fakulty vídeňské univerzity.¹³⁴ V roce 1835 se z příkazu představených zúčastnil konkurzu na jmenování profesora katedru filozofie na řádovém ústavu v Kremži. Příští rok se tohoto úřadu ujal.¹³⁵

III.3. Cesta k profesorskému úřadu

V období deseti let před revolucí v roce 1848 si Jan Nepomuk Ehrlich zvykal na svůj nový životní stav. Vrátil se do řeholního domu, v němž vyrůstal, a byl postaven hned před dva nové úkoly. Přednášet dějiny filozofie mladým

¹³¹ Ehrlich se sice ve své žádosti (ÖstA, fasz. 1138, 8300/52, fol. 2r) zmiňuje o funkci prefekta, o doučování se však nezmiňuje. O roli korepetitora se zmiňují DVORSKÝ, P. *Ehrlich*. s. 6; HOFFINGER, J. A., *Ehrlich*. s. 4 a SCHWEZ, A. *Nekrolog*. s. 2, který dodává, že tuto funkci zastával ke spokojenosti představených.

¹³² DVORSKÝ, P. Ohlas. s. 419 uvádí Baumgartnera, Ettingenhausena a Exnera. DVORSKÝ, P. *Ehrlich*. s. 6 dodává Fickera a Keplera.

¹³³ ÖstA, fasz. 1138, 8300/52, fol. 2r.

¹³⁴ DVORSKÝ, P. *Ehrlich*. s. 6. Dodává, že spolu s Ehrlichem by přijat také dr. Hock, který napsal knihu „Kartesius a jeho protivníci“ (Kartesius und seine Gegner).

¹³⁵ ÖstA, fasz. 1138, 8300/52, fol. 2r. Prokop Dvorský (DVORSKÝ, P. *Ehrlich*. s. 7) se v této souvislosti zmiňuje, že podle rozhodnutí řádových představených měl Ehrlich původně učit fyziku, po dosažení doktorského stupně z filozofie mu dovolili, aby se stal učitelem filozofie.

spolubratřím připravujícím se na teologické studium, s tímto úkolem souviselo vybudovat si důstojné postavení mezi kolegy učiteli, před které před několika lety předstupoval jako student, a z dovolení tehdejšího biskupa v St. Pölten Wagnera o nedělích a o svátcích pečovat jako vlídný pastýř o duchovní zrání věřících v nedaleké vesnici Röhrsdorf. Píle, kterou věnoval přípravě na vysluhování svátostí a hlásání Božího slova, se mu vyplatila v pozdější době, kdy se utkal s pochybnostmi o víře. Na prostých venkovanech se totiž učil co nejlépe vštěpovat pravdy víry, za tímto účelem však nesahal po spisech jiných autorů, ale sám přemýšlel a samostatně sestavoval svá kázání. K ještě většímu osobnímu růstu, zvláště co se kázně, vědeckého úsilí a mravů týkalo,¹³⁶ přispívalo také pobývání v řeholním domě.

Podle životopisů se po dosažení kýženého duchovního stavu ještě ve Vídni rozhodl usilovat o čestnější místo pedagoga na vysoké škole,¹³⁷ aby udělal svému řádu lepší jméno. S tímto úmyslem v roce 1838 usiloval o post profesora filozofie na univerzitě v Salzburku a v roce 1839 o stejnou katedru v Innsbrucku. Oba pokusy však, přestože Ehrlich, jak uvádí Prokop Dvorský s odkazem na úřední protokoly z konkurzů,¹³⁸ obsadil první místa, byly neúspěšné. Na sebevědomí mladého absolventa vysokoškolského studia tyto neúspěchy zanechaly těžké následky, podřídil se a snahy, aby dosáhl lepšího profesorského postu mimo řeholní ústavy, se vzdal, bohudíky jenom na čas. Avšak s o to větší pílí se začal

¹³⁶ DVORSKÝ, Prokop, *Ohlas*. O. c., s. 420.

¹³⁷ V denících si 24. října 1854 zaznamenává pět pokusů „Hofflunnlg“. V akademickém roce 1838/1839 dva konkurzy: na univerzitě v Salzburku a v Innsbrucku; v akademickém roce 1848/1849 konkurz ve Vídni; v následujícím akademickém roce konkurz ve Štýrském Hradci a konečně v akademickém roce 1851/1852 konkurz na univerzitu v Praze (EHRlich, J.N. Deníky, o.c., fol 24v-24r).

¹³⁸ DVORSKÝ, Prokop, *Ehrlich*. s. 7.

věnovat svým povinnostem na řádovém ústavu v Kremži a dalšímu sebevzdělávání se, aby ještě víc pronikl do filozofie. Plody této práce nenechaly na sebe dlouho čekat a brzy se začaly objevovat první zdárné pedagogické i literární činy.

V roce 1840 od vlády, i když s těžkostmi, získal povolení, aby na řádovém ústavu v Kremži učil dějiny filozofie, a sám se chopil vyučování tomuto novému předmětu. První literární dílo pramenící z tehdejších jeho studií filozofie vyšlo v roce 1841 pod názvem: *Učebnice metafyziky*.¹³⁹ Ehrlich zde vychází ze stanoviska Jakobise a pomocí obecného výkladu principů bytí chce uvést do studia filozofie začátečníka a zároveň se jej Ehrlich snažil uchránit, aby se stůj co stůj přidržel jakéhokoli systému, který se studujícímu filozofii dostane do ruky. Toto jeho první dílo ho seznámilo s jeho novým přítelem a rádcem Antonem Güntherem,¹⁴⁰ ten Ehrlicha doprovázel až do své smrti. Günther mu píše,¹⁴¹ aby nebyl příliš skromný, tím, že svou práci bude označovat jako školní učebnici, a

¹³⁹ EHRLICH, Jan Nepomuk, *Leitfaden der Metaphysik. Kremž, 1841.*

¹⁴⁰ DVORSKÝ, Prokop, *Ehrlich. O. c.*, s. 9. Anton Günther byl původcem filozoficko-teologické soustavy popírající panteismus a snažící se prokázat, že křesťanství se plně shoduje s vědou a rozumem, při snaze všechna tajemství víry apriori dokázat a plně pochopit rozumem. Narodil se 17. listopadu 1783 v Lindavě u České lípy, na filozofické fakultě byl žákem Bernarda Bolzana, pak se však stal jeho největším odpůrcem. Papežem Piem IX. byly 8. ledna 1857 jeho knihy zakázány, tomuto zákazu se Günther podrobil, jak v prohlášení zákazu ze 17. února 1857 podotýká Pius IX. „ingnue, religiose ac laudabiliter se subjecit“. Zemřel 24. února 1863 ve Vídni. K dalšímu seznámení se s güntheriánismem doporučuji pojednání o něm ve třetím díle Všeobecného církevního dějepisu od Františka Xavera Kryštůfka, strany 234-241. Novější pojednání jsem nenalezl. Co se týče vztahu Jana Nepomuka Erlicha ke Güntherovi po římském zákazu jeho spisů si do deníku poznamenává: „G.[üntherovi] spisy byly zamítnuté a to nejpřísnějším způsobem“ (Denníky, 50r), proto s ním přerušuje veškeré kontakty. „náklonnost ke G.[üntherovi], kterého si vážím musí mít hranice“. Měl totiž strach že by mohla být zakázána jeho fundamentální teologie: „byla by to moje smrt, kdyby Index vydal zákaz mé teologie anebo fundamentální teologie, jako u dr. Güthera“. Když Günther zemřel 26. února 1863 v deníku Ehrlich píše „s ním i zemřel otcovský přítel, kterému děkuji za 28 let duchovních a materiálních dober“.

¹⁴¹ Korespondence se bohužel nedochovala, avšak střípky dopisů se uchovaly v Ehrlichově životopisu, který sepsal Hoffinger.

podotýká, že z knihy je patrné, že ovládá více než Jakobisův systém nebo pouhou metafyziku. Zároveň Ehrlicha vybízí, aby více sám usiloval o to, aby se dále vyznal v oblasti dějin a přírody. Güntherovi se Ehrlichova metafyzika natolik líbila, že ji nechal vydat ve Vídni¹⁴² pod názvem: *Metafyzika jako rozumová ontologie*.¹⁴³ V dalších pracích se držel Güntherovy rady a vyhýbal se tomu, aby se přidržoval jakéhokoli byt' oficiálního názoru.¹⁴⁴ Všechna následující díla vykazují Ehrlichovo samostatné myšlení, ke kterému vedla i vědecká práce té doby. Další Ehrlichovo odborné zrání by nebylo možné bez neustalé finanční podpory bratra Josefa, nebylo by možné ani bez knihovny benediktinského kláštera v Kotviku (Göttweih), kterou mohl používat z dovolení tehdejšího opata Ariglera, a především by to nebylo možné bez četných rad Antona Günthera a mnohých děl, která mu posílal. Přestože se mezi oběma muži utvářelo hluboké přátelství,¹⁴⁵ Ehrlich nepřebíral levně Güntherovy názory a s mnohými se nejen neztotožňoval, ale dokonce je dokázal i zpochybnit: v jednom dopise Ehrlich píše, že se dokáže přenést nade vším, co se týká jeho osoby, „ale když se to týká posvátné věci vědy, kvůli Siónu neumlknu.“¹⁴⁶

I působení v duchovní správě ve zmíněné vesnici Röhrsdorf přineslo první plody. Díky duchovním rozhovorům s věřícími, díky zpovídání a díky jiným pastoračním úkolům mohl Ehrlich nahlédnout do povahy a zjistit potřeby lidské duše. Jeho pastorační práce a hlubší filozofické studium

¹⁴² DVORSKÝ, Prokop, *Ehrlich*. L.c.

¹⁴³ EHRLICH, Jan Nepomuk, *Metafysik als rationale Ontologie*. Viedeň, 1841, 200 s.

¹⁴⁴ HOFFINGER, J.A., *Dr. Johann Nep. Ehrlich*. s. 5. In: *Abhandlungen der k. böhm. Gesellschaft der Wissenschaften V.*, Praha, 1866, s. 3-14.

¹⁴⁵ DVORSKÝ, Prokop, *Ohlas*. O.c., s. 423.

¹⁴⁶ HOFFINGER, J.A. *Ehrlich*. s. 5.

vedly Nepomuka k sepsání prvního dílu další knihy: *Nauka o lidském údělu jako rozumové teleologie*.¹⁴⁷ Kniha pojednává o povolání a povinnostech lidstva, chtěl zde překonat rozpor mezi křesťanstvím a filozofií, konkrétně o pádu prvního člověka, o potřebě Božího zjevení, o vykoupení. Rozpor mezi těmito pravdami víry a filozofií spatřoval jedině v tom, že bude pěstovat filozofii proniknutou křesťanským duchem a že se věřící budou vzdělávat v této filozofii a její pomocí svou víru rozumově zdůvodňovat.¹⁴⁸

O rok později vychází pod názvem: *Křesťanství a náboženství východu*¹⁴⁹ další jeho dílo, je to spíše odpověď na článek Jindřicha Königa *Was ist am Christethume christlich?* v časopise *Freihafen*, podle kterého je křesťanství stavěno do jedné roviny s konfucionismem, buddhismem a jinými východními náboženstvími. Ehrlich dokazuje, že křesťanství na rozdíl od východních náboženství je Božského původu. V roce 1845 dokončil druhý díl *Teleologie*.¹⁵⁰

K učitelským povinnostem v Kremži a pastoračním úkolům v Röhrdorfu se připojila další práce. V roce 1844 souhlasil se spoluprací s doktorem Schmidlem při vydávání *Litteratur-Zeitung* ve Vídni.¹⁵¹ V tomto periodiku vydával Ehrlich několik menších kritických filozofických pojednání. Zde také vydal kritický aforismus na Giobertovu reformu filozofické etiky. Když jeho další kritický aforismus na

¹⁴⁷ EHRLICH, Jan Nepomuk, *Lehre von der Bestimmung des Menschen als rationale Teleologie I*. Vídeň: 1842, 178 s.

¹⁴⁸ HOFFINFER, J.A. *Ehrlich*. s 6.

¹⁴⁹ EHRLICH, Jan Nepomuk, *Das Christenthum und die Religionen des Morgenlandes*. Vídeň: 1843, 133 s.

¹⁵⁰ EHRLICH, Jan Nepomuk, *Lehre von der Bestimmung des Menschen als rationale Teleologie II*. Vídeň: 1845, 309 s.

¹⁵¹ DVORSKÝ, Prokop. *Ehrlich*. s. 10. Odlišný název časopisu uvádí Ehrlich ve své přihlášce do konkurzu na obsazení katedry morální teologie (ÖstA, fasz. 1138, 8300/52, fol. 3r). Mluví o „Dr. Schmidels Literatur Blatt“. Ve skutečnosti se jednalo o časopis s názvem *Österreichische Blätter für Literatur und Kunst*, který v letech 1844-48 ve Vídni vydával Adolf Schmidl.

Herbartovu etiku vyvolal ostrou reakci od zastánců této filozofie,¹⁵² napsal jako odpověď monografii Nejnovější návrhy k reformě filozofické etiky a empirické filozofie.¹⁵³ Tato náročná odborná práce měla i nepříjemné důsledky, vážně se odrazila na Ehrlichově zdraví. Kvůli nemoci se musel vzdát duchovní správy.

A přiblížil se revoluční rok 1848. Tento rok a následující období nebyla společnost duchovním řádům nakloněná. Piaristé kvůli svému váhání ve změně poměrech nedokázali s větší rozhodností vědecky využít tolik v té době hlášené svobody, a tím stěží mohli doufat ve větší počet příznivců a donátorů a s tím spojeným materiálním zabezpečením do dalších let. Proto se Ehrlich prozíravě obrátil třemi dopisy, uveřejněnými ve vídeňských časopisech, na své řádové bratry. Dopisy pak vyšly ve společné monografii bez uvedení autora.¹⁵⁴ V prvním dopise ze 17. března 1848 vyzývá, aby se i v nové době, „kdy se z Rakouska bez revoluce stala konstituční monarchie,“¹⁵⁵ s produhovnělým vlastenectvím projevíli jako mužové vědy a pokroku, bez snižování nároků na mravní bezúhonnost a křesťanského ducha, a věnovali se vyučování s reflexí duchovního hnutí své doby. Následující dopis z 20. března 1848 dále rozvíjí myšlenku předchozího dopisu, poukazuje zde na osudy jezuitů, kteří se v historii nedokázali přizpůsobit

¹⁵² EHRLICH, J. N. *Psychologische Schriften von Branbach, Beck und Feuchtersleben*. In. *Österreichische Blätter für Literatur und Kunst*. číslo 98/1844, s. 571-575. Vedle tohoto článku jsem pak v tomto časopise našel další dva články *Darstellung und Kritik des Hegel'schen System aus der Sandpunkte der christlichen Philosophie*. In. *Blätter*. 29/1844, s. 17-23; a *Das Wesen des christlichen Glauben von Standpunkte des Glauben*. In. *Blätter*. 120/1846, s. 929-934.

¹⁵³ EHRLICH, Jan Nepomuk, *Die neuesten Vorschläge zur Reform der philosophischen Ethik und empirischen Psychologie*. Bonn: 1847. 128 s.

¹⁵⁴ *Briefe eines Piaristen an seine Ordensbrüder*. Vídeň, 1848, 40 s.

¹⁵⁵ *Briefe*. s. 9.

novým poměrům a byli zrušení, a poukazuje také na nutnost, aby řádový dům měl nějaké prostředky na „pravidelné obědy, večere, nějaké minimální vytápění v zimě, svíce, řádová oblečení a dvě košile ročně.“¹⁵⁶ Poslední dopis z 8. dubna 1848 byl stejného zaměření s tím, že zde pobízí spolubratry na příkladu zakladatele svatého Kalasanze.¹⁵⁷ V těchto dopisech projevils svou hlubokou lásku ke svému řádu, která nevychladla ani v době, kdy působil daleko od svého domovského kláštera. Ve svém deníku dne 2. července 1851 píše: „Zítřa to bude 20 let, co jsem skládal sliby. Pane! pomoz mi moje sliby žít věrně a zemřít v řádu. Děkuji za milost, která mě přivedla na tuto cestu,“¹⁵⁸ ještě 12. května 1864 v jednom soukromém dopise podle Hoffingera projevuje zármutek, že se svými bratry žije téměř pouze v písemném spojení. Přestože vzhledem k svým fyzickým silám se možná už nikdy nevrátí do kruhu svých řádových bratří, nikdy nepřestane hábit svatého Kalasanze nosit.¹⁵⁹

Ehrlichův pohled nezůstal jenom na očekávaních doby vzhledem k řádu piaristů. S pílí sobě vlastní začal pracovat na politické etice. Ve své knize s názvem „Poznámky k systému sociální politiky Julia Fröbla“¹⁶⁰ se pokouší kriticky pohlédnout na Fröblův a Blumův sociální humanismus, který však podle Ehrlicha podněcuje k prolití lidské krve, za což Fröbla Ehrlich kritizoval. I sám Fröbl rozpoznal svůj omyl a svou sociální politiku opravil v nové politické teorii v roce 1861. Ehrlich oblast politické etiky neopustil ani v budoucnu, jak to ještě uvidíme.

¹⁵⁶ *Briefe*. s. 20.

¹⁵⁷ *Briefe*. s. 29.

¹⁵⁸ EHRLICH, J.N. Deníky. o.c., fol. 6v.

¹⁵⁹ Podle HOFFINGER, J.A., *Ehrlich*. s. 9.

¹⁶⁰ EHRLICH, Jan Nepomuk, *Ranglossen zur J. Fröbels System der sozialen Politik*. První díl Kremž: 1849, druhý díl Kremž: 1850.

Změna poměrů v Rakousku však znamenala konec Ehrlichova působení co by filozofa na řádovém ústavu v Kremži. Reforma vzdělávání hraběte Thuna totiž rušila vyšší filozofické ústavy a jejich vyučování bylo přivtěleno gymnáziím. Ehrlich se tak musel omezit na vyučování logiky a psychologie.¹⁶¹ Proto se vrátil ke svému původnímu záměru získat místo profesora na nějaké vysoké škole. Díky dobrému jménu, které si získal svými knihami a další literární činností, si jej všimli vládní úředníci a státními sekretáři ministerstva kultu a vyučování, profesorem Scheinerem a doktorem Feuchterslebem mu bylo v roce 1849 nabídnuto, aby se ucházel o místo profesora morální teologie na univerzitě ve Vídni. Ehrlich opět neuspěl, místo získal Teplotz, který tento předmět již dlouhá léta přednášel na univerzitě z Praze.¹⁶² Obdobně jako v roce 1840 se ukázalo, že tato životní okolnost zapůsobila ve prospěch Ehrlichova odborného růstu. Pokračoval v působení na vyšším gymnáziu v Kremži, a to jako učitel německé literatury. To netrvalo dlouho, neboť již v témž roce získal od dvorské studijní komise povolení vyšším ročníkům gymnázia vyučovat religionistiku. Za tímto účelem sepsal učebnici pod názvem „Základy křesťanské religionistiky.“ Její první díl vydal v roce 1849.¹⁶³ Začátkem roku se uprázdnila katedra morální teologie na teologické fakultě ve Štýrském Hradci a Ehrlich byl vyzván, aby se přihlásil do konkurzu. Učinil tak a navíc sepsal v latinském jazyce nepovinnou konkurzní práci s názvem *O principech katolické etiky*, kterou později v němčině vydal profesor Scheiner ve Vídeňském teologickém

¹⁶¹ DVORSKÝ, Prokop, *Ohlas*. O.c., s. 425.

¹⁶² DVORSKÝ, Prokop, Ehrlich. O.c., s. 11-12.

¹⁶³ EHRLICH, Jan Nepomuk, *Grundzüge der Christliche Religionswissenschaft I*. Kremž: 1849, 141 s.

časopise.¹⁶⁴ Ehrlich však pravděpodobně neočekával, že uspěje, a proto pokračoval v práci na učebnici religionistiky a vydává její druhou část.¹⁶⁵ Navíc přijal funkci vicerektora a magistra noviců v řeholním domě. Za svou práci při vyučování religionistiky na kremžském gymnáziu získal dvojího uznání. Proslulá univerzita v Tübingen mu udělila čestný doktorát z teologie a císař František Josef I. mu udělil medaili pro literis et artibus.¹⁶⁶ Na Ehrlicha se obrátila i štěstěna a císař 8. listopadu 1850 vydal nejvyšší rozhodnutí, kterým se Jan Nepomuk konečně stal profesorem morální teologie na teologické fakultě ve Štýrském Hradci.

III.4. Profesor morální teologie

Ehrlich se tedy měl stát nejvyšším císařským nařízením jedním z řádných profesorů ve Štýrském Hradci. Dne 14. listopadu 1850 o tom obdržel oznámení od ministerského rady Golmayera. Oznámení o přijetí obdržel také ze Štýrského Hradce 24. listopadu 1850; v dopise je také informován, že od 26. listopadu 1850 se biskup Josef Othmar Rauscher, nový Ehrlichův ordinář, bude nacházet ve Vídni. Ehrlich se měl Rauscherovi osobně představit.¹⁶⁷ Poté, co oznámení ze Štýrského Hradce, že je přijatý,¹⁶⁸ obdržel, vyrazil 2. prosince na cestu na své nové působiště. Rozhodl se však zastavit se ve svém rodišti, u matky ve Vídni. V té době navíc ve Vídni jednal výbor biskupů, pověřený vídeňským sněmem biskupů z roku 1849 k dalšímu vyjednávání s vládou,

¹⁶⁴ EHRlich, J. N. *Der Charakter der katholischen Ethik im Unterscheide von den ethischen Theorien der Gegenwart*. In. *Zeitschrift für die gesamte katholische Theologie*. Vídeň, 1851, s. 3-40.272-292.447-464.

¹⁶⁵ EHRlich, J.N. *Grundzüge der Christliche Religionswissenschaft II*. Kremž: 1850, 141 s

¹⁶⁶ DVORSKÝ, Prokop, *Ohlas*. O.c., s. 426.

¹⁶⁷ EHRlich, J.N. *Deníky*. fol. 5r.

¹⁶⁸ DVORSKÝ, Prokop, *Ohlas*. O.c., s. 427. Ehrlich si v denících poznamenává jiné datum: 28. listopadu 1850.

s ministrem kultu Thunem o vyučování náboženství na gymnáziích.¹⁶⁹ Členem biskupského komitě byl také Ehrlichův nový ordinář biskup Josef Othmar Rauscher a Ehrlich jej ve Vídni navštívil. Toto setkání bylo osudové, protože se u této příležitosti sešel také s předsedou biskupského výboru a pražským arcibiskupem Bedřichem Schwarzenberkem, který se ho zeptal, zda by nechtěl převzít tu stejnou katedru morální teologie, ale v Praze, kde je už jeden semestr uprázdněná. Ehrlich odpověděl, že by to pro něho byla čest. Do Štýrského Hradce Ehrlich dorazil 10. prosince 1850,¹⁷⁰ krátce po příjezdu do Hradce byl imatrikulován a po Vánocích zahájil výuku. Jeho noví kolegové mu projevovali vysokou úctu, k tomu přispělo i oznámení o udělení doktorátu z teologie Univerzitou v Tübingen a jmenování za čestného člena teologické fakulty vídeňské univerzity. O úctě, kterou v očích svých kolegů Ehrlich měl, dosvědčuje i žádost o zvýšení jeho služného platu a zvolení děkanem na akademický rok 1851/1852. Od ordinariátu mu byl nabídnut bezplatný byt v semináři. Pro letní semestr akademického roku 1850/1851 ohlásil Ehrlich mimořádnou přednášku z apologetiky s názvem „O řecké etice a jejím vztahu ke křesťanství.“ Tato pak vyšla v teologickém časopise vídeňské teologické fakulty pod názvem „*Charakter katolické etiky ve vztahu k současným etickým teoriím.*“¹⁷¹ Tuto přednášku s velkým zájmem navštěvovali nejenom teologové nebo filozofové, ale i právníci.

¹⁶⁹ Viz dopis biskupského komitě datovaný 12. prosince 1850 ve Vídni, APA Ord. sign. D1.

¹⁷⁰ Byl uvítán na nádraží tamním profesorem dogmatiky Wagelem.

¹⁷¹ EHRlich, J.N. *Der Charakter der katholischen Ethik in Unterschiede von der ethischen Theorien der Gegenwart.* In: *Zeitschrift für die gesamte katholische Theologie.* Vídeň, 1851, s. 3-40.

Ehrlich působil na štýrskohradecké univerzitě tři měsíce a nabídka, kterou dostal ústně od Bedřicha Schwarzenberga, přišla v únoru 1851 písemně ve formě pozvánky do konkurzu na jmenování řádným profesorem morální teologie na teologické fakultě univerzity v Praze. Ehrlich neměl jednoduché rozhodování, obával se, že svou vrtkavostí urazí biskupa Rauschera, který ho tak příznivě přijal. Výzva, která mu přišla o měsíc později, jej však přesvědčila, a on 26. března 1851 podal přihlášku do konkurzu.

Dalo by se předpokládat, že po Schwarzenbergově pozvání bude konkurz pouhou formalitou. Ten však proběhl s komplikacemi. Konkurzní zkouška se uskutečnila 1. července 1851. Nejvyšší rozhodnutí ke jmenování profesorem morální teologie vydal císař až o rok později, 13. srpna 1852. Proč takové prodlení? Hlavní problém nastal s konkurzem. Z protokolu o konkurzní zkoušce se totiž dovídáme, že čtyři členové profesorského kolegia z šesti vyjádřili, aby profesorem morální teologie byl jmenován doktor Salesius Mayer, který tento předmět přednášel jako suplent od letního semestru akademického roku 1850-1851. Pro Ehrlicha se vyjádřili pouze doktor Petr, který přednášel Starý zákon, a doktor Fabián, který přednášel pastorálku.¹⁷² To ovšem není tak překvapivé – ve stejném poměru se vyjádřili také profesori morální teologie z univerzit ve Vídni,¹⁷³ v Salzburgu¹⁷⁴ a v Olomouci. Ehrlicha doporučil

¹⁷² Protokol o průběhu a výsledku konkurzu na jmenování profesora morální teologie. ÖstA, 5. Prag-Theologie, fasz. 1138, Personalien, Nr. 4 – Johann Ehrlich, 8300/52, fol. 20-21

¹⁷³ Posudek profesora Teplotze ze dne 20. května 1851 (ÖstA, 5. Prag-Theologie, fasz. 1138, Personalien, Nr. 4 – Johann Ehrlich, 8300/52, fol. 32-36). Vídeňský profesor morální teologie Štěpán Teplotz, byl úspěšným konkurentem J. N. Ehrlicha v konkurzu na obsazení katedry morální teologie na teologické fakultě vídeňské univerzity v roce 1849. Poté, co Teplotz získal

pouze Katscher z Olomouce.¹⁷⁵ Pozoruhodným výsledkem konkurzu je také skutečnost, že ti profesori, kteří při rozhodování profesorského kolegia doporučovali na jmenování profesorem morální teologie doktora Mayera, zároveň doporučovali, aby byl Ehrlich jmenován profesorem apologetiky. Kuriózně působí okolnost s odesláním protokolu o konkurzu na české místodržitelství. Zmiňuje se o ní děkan fakulty Fabián v průvodním dopise při zasílání protokolu dne 26. srpna 1851.¹⁷⁶ Protokol byl totiž na místodržitelství zaslán až po pobídce, kterou profesorskému kolegiu zaslalo 14. srpna 1851.¹⁷⁷ Fabián prodlení zdůvodňuje tím, že jeden z profesorů po konkurzu, ještě před vyhotovením protokolu, odcestoval na dovolenou a vzal sebou dvě Ehrlichovy knihy, *Metafyziku*¹⁷⁸ a *O vztahu křesťanství k náboženstvím východu*.¹⁷⁹ Tyto knihy měly být přiloženy k protokolu a čekalo se tedy na návrat tohoto profesora. Tímto se však problémy s konkurzem nekončily. Délka Schwarzenbergova rozhodování o jeho stanovisku ke konkurzu napovídá, že jej výsledek konkurzu zaskočil. Místodržitelství si vyžádalo jeho stanovisko 12. září 1851. Kardinál Schwarzenberg jej zaslal až 14. dubna 1852¹⁸⁰ a uvádí v něm, že se jmenováním

tento post ve Vídni, byla katedra morální teologie uprázdněna na pražské univerzitě, na které do té doby působil.

¹⁷⁴ Posudek profesora Gusche ze dne 13. června 1851. ÖstA, 5. Prag-Theologie, fasz. 1138, Personalien, Nr. 4 – Johann Ehrlich, 8300/52, fol. 30-31.

¹⁷⁵ Posudek ze dne 28. března 1851. ÖstA, 5. Prag-Theologie, fasz. 1138, Personalien, Nr. 4 – Johann Ehrlich, 8300/52, fol. 28-29.

¹⁷⁶ ÖstA, 5. Prag-Theologie, fasz. 1138, Personalien, Nr. 4 – Johann Ehrlich, 8300/52, fol. 19 a 22.

¹⁷⁷ Podle Fabiána byl doručení 24. srpna 1851. Jeho reakce tedy byla velmi rychlá.

¹⁷⁸ EHRlich, J.N. *Leitfaden der Metaphysik. Kremž, 1841; nebo EHRlich, J.N. Metafysik als rationale Ontologie. Vídeň, 1841.*

¹⁷⁹ EHRlich, J.N. *Das Christenthum und die Religionen des Morgenlandes. Vídeň, 1843.*

¹⁸⁰ Stanovisko Schwarzenberga ke konkurzu ze dne 14. dubna 1852, ÖstA, 5. Prag-Theologie, fasz. 1138, Personalien, Nr. 4 – Johann Ehrlich, 8300/52, fol. 23-24.

Ehrlicha profesorem apologetiky v podstatě problém nemá, jediná podmínka takového kroku podle něj byla ta, že by Ehrlich musel po jmenování profesorem apologetiky mít stejné postavení a pobírat stejný plat, jako by měl v pozici profesora morální teologie.¹⁸¹ Poznámává však, že vzhledem k Ehrlichově duchovnímu a mravnímu vyvráždění a vzhledem k jeho teologické průpravě a množství teologických děl, která si získala ohlas v celé monarchii, ale také za jejími hranicemi, je Ehrlich velmi vhodným kandidátem pro převzetí katedry morální teologie na pražské univerzitě. Co se týče jeho konkurenta Mayera, arcibiskup doporučuje, aby byl jmenován profesorem na katedře morální teologie ve Štýrském Hradci, která bude uprázdněna po přestupu Ehrlicha do Prahy. Místodržitelství zaslalo všechny dokumenty¹⁸² na ministerstvo kultu 18. května 1852 a přiložilo své stanovisko.¹⁸³ V něm se místodržitelství přiklonilo k názoru Schwarzenberga a Ehrlicha doporučilo ke jmenování profesorem morální teologie. Stejně se rozhodl také ministr kultu a vyučování Lev Thun. Ve Vortragu k nejvyššímu rozhodnutí ze dne 30. července 1852 navíc podotýká, že kdyby se ustanovila katedra apologetiky na univerzitě v Praze nebo ve Vídni, vyvolalo by to jenom snahu o ustanovení této katedry i na jiných vysokých školách. Také proto doporučil obsazení už dlouhou dobu uprázdněné katedry morální teologie a císaři ke jmenování doporučil doktora

¹⁸¹ Tato podmínka byla ve skutečnosti nesplnitelná. Podle přehledu přednášek (např. *Ordnung der Vorlesungen in Winter-semester 1850/1851*, o. c., s. 3) bylo pro přednášení morální teologie ve studijním plánu stanoveno 10 hodin týdně. Apologetika, byla přednášena, pokud vůbec, jako mimořádná přednáška, a to maximálně 5 hodin týdně.

¹⁸² Protokol o průběhu a výsledku konkurzu, posudky a stanovisko arcibiskupa.

¹⁸³ Stanovisko místodržitelství, ÖstA, 5. Prag-Theologie, fasz. 1138, Personalien, Nr. 4 – Johann Ehrlich, 8300/52, fol.16 a 27.

Ehrlicha. A císař František Josef I. jej také, jak již bylo řečeno, 16. srpna 1852 nejvyšším rozhodnutím jmenoval.¹⁸⁴ Místodržitelství o jmenování intimuje ve svém dopise pražskému ordinariátu ze dne 2. září 1852.¹⁸⁵

Ehrlich do Prahy dorazil 14. září 1852.¹⁸⁶ Ředitel semináře, kanovník Průcha, mu nabídl levný byt v semináři. Tuto nabídku Ehrlich přijal v březnu 1853¹⁸⁷ a bydlel zde až do své smrti.¹⁸⁸ Přednášky na pražské teologické fakultě zahájil 15. října 1851. Imatrikulován byl 4. listopadu 1852.¹⁸⁹ Úctu si, podobně jako ve Štýrském Hradci, získal rovněž u pedagogického sboru v Praze. I když na fakultě působil pouze jeden rok, profesorské kolegium 2. září 1853 podalo žádost o jeho potvrzení v tomto úřadě.¹⁹⁰ V žádosti tehdejší děkan Náhlovský konstatuje, že prokázal své vynikající odborné i morální kvality, proto byl profesorským kolegiem také zvolen děkanem pro akademický rok 1853/1854.¹⁹¹ Ministr Thun ve Vortragu k nevyššímu rozhodnutí Františka Josefa I. 5. února 1854 uvádí, že Ehrlich v průběhu „Probetrivia“ dostatečně prokázal, jak odborné kvality, tak korektní morální a politické smýšlení, aby mohl být ve svém úřadu definitivně potvrzen. Císař tak rozhodl 14. února 1854.

¹⁸⁴ ÖstA, 5. Prag-Theologie, fasz. 1138, Personalien, Nr. 4 – Johann Ehrlich, 8300/52, fol. 15.

¹⁸⁵ Intimace o jmenování doktora Ehrlicha profesorem morální teologie v Praze, Národní muzeum, APA II., sign XIX, inv. č. 1426, kart. 2886.

¹⁸⁶ Po zastávce u matky ve Vídni, kde se zdržel od 19. srpna 1852. EHRLICH, J.N. *Denníky*. fol 16.

¹⁸⁷ DVORSKÝ, P. *Ehrlich*. s. 15.

¹⁸⁸ *Matrika zemřelých kostela sv. Petra a Pavla na Vyšehradě*. Sign. VysZ5. Fol. 265v. Viz příloha III.

¹⁸⁹ Series Doctorum ss. Theologiae in Universitate Pragensis inde ab anno 1790. Praha: 1865, s. 4?.

¹⁹⁰ Jmenování řádným profesorem bylo ve lhůtě tří let považováno za provizorní. Tuto normu, s poznamenání „jako dosud“, recipuje ještě nařízení ministerstva kultu a vyučování z 29. března 1858 číslo 264/KUM.

¹⁹¹ Žádost dr. Náhlovského, děkana profesorského kolegia, ze dne 2. září 1853 o potvrzení dr. Jana Nepomuka Ehrlicha řádným profesorem morální teologie na Univerzitě v Praze, ÖstA, 5. Prag-Theologie, fasz. 1138, Personalien, Nr. 4 – Johann Ehrlich, 276/4 54, fol. 5-6.

Definitivní potvrzení jmenování Jana Nepomuka Ehrlicha řádným univerzitním profesorem znamenalo velký společenský úspěch¹⁹² a dodalo Ehrlichovi, kterého kvůli podlomenému zdraví naplňoval „chorobný strach,“ že se kvůli nemoci stane „k práci neschopným,“¹⁹³ větší klid a nové síly pro další práci. V zimním semestru akademického roku 1853/1854 ohlásil mimořádnou přednášku na téma „O významu katolické nauky o svobodné vůli.“ Ve stejném akademickém roce vykonával funkci děkana profesorského kolegia. Navíc se 7. června 1854 stal mimořádným členem Královské české společnosti nauk.¹⁹⁴ Další mimořádnou přednášku na téma „O křesťanském principu sociálního života“ ohlásil v zimním semestru akademického roku 1855/1856.¹⁹⁵ Během předcházejícího akademického roku vykonával funkci proděkana profesorského kolegia. Vedle akademických funkcí byly Ehrlichovi svěřeny úřady mimo akademickou půdu. Kardinál Schwarzenberg si jej vybral za komisaře při apoštolské vizitaci piaristického řádu v Římě a jmenoval jej arcibiskupským notářem.¹⁹⁶

III.5. *Profesor fundamentální teologie*

Záměr profesorského kolegia, aby byl Ehrlich na pražské teologické fakultě jmenován profesorem apologetiky a tedy

¹⁹² EHRLICH, J. *Denníky*. fol. 27v. Ehrlich si 26. února poznamenává pozvání na slavnostní večeře a vkládá do deníku k tomu datu dvě pozvánky na slavnosti, 23. února 1854 byl pozván na večeři k arcibiskupovi, 26. února 1854 pak k místodržiteli.

¹⁹³ PODLAHA, A. *Z denníku prof. Jana Nep. Ehrlicha*. In: *ČKD*. Praha, 1906, s. 435-438.

¹⁹⁴ *Verzeichniss der Mitglieder KBGW nach der Zeit ihrer Aufnahme*. Archiv Akademie věd České republiky. Fond KČSN. Inv. č. 41, kart. 19, sign. P 149, fol. 3B. Spolu s Ehrlichem se členy staly Jan Jindřich Löwe, profesor filosofie na pražské univerzitě; Robert Zimmermann, profesor filosofie na vídeňské univerzitě a Anton Jakub Vrtatko, knihovník Muzea království českého.

¹⁹⁵ Pro velký zájem byla tato přednáška vydána také knižně (EHRLICH, J.N. *Über das christlichen Prinzip der Gesellschaft*. Praha, 1856, 148 s.).

¹⁹⁶ DVORSKÝ, P. *Ehrlich*. s. 15.

aby zde vznikla samostatná katedra apologetiky, nebyl rozhodnutím ministra kultu a vyučování Lva Thuna pravděpodobně definitivně ztracen. Ehrlich si totiž 6. ledna 1856 do svého deníku zaznamenává: „*Musím si ještě dnes večer poznamenat, co za osudovou změnu mi oznámil prof. Löwe, na místodržitelství má ležet mé jmenování profesorem fundamentální teologie a zproštění od sepsání manuálu... ostatně bude dobře, když se velmi brzy vypovídám z toho, co cítím.*“

Když byl Ehrlich jmenován profesorem fundamentální teologie, byl uvolněný z profesorských povinností pro letní semestr akademického roku 1855/1856, aby mohl pečlivě připravit systém nového oboru. Přednášky vyhotovil v průběhu června a července, a když byly vyhotoveny, zaslal je k uvážení doktoru Karlu Wernerovi ze St. Pölten a jako tradičně také doktoru Güntherovi. Po jejich kladném vyjádření začal podle sestaveného plánu od zimního semestru akademického roku 1856/1857 fundamentální teologii přednášet.

Vedle přednášek z fundamentální teologie mu bylo svěřeno, aby na filozofické fakultě studentům, kteří se připravovali na působení na gymnáziích, přednášel religionistiku.¹⁹⁷ Učebnice by zcela jistě byla vydána zanedlouho, kdyby v lednu 1857 neonemocněl na zánět mozku a mozkových blan. Tato nemoc jej upoutala na lůžko až do 15. března 1857 na lůžko. Vzhledem k tomu, že jeho zdraví

¹⁹⁷ Považuji to za ironii osudu. Religionistika byla na filozofické fakultě přednášena v letech 1805-1820. Tehdy religionistiku přednášel Bernard Bolzano (PAVLÍKOVÁ, M. *Bolzanovo působení na pražské univerzitě*. Univerzita Karlova: Praha, 1985, s. 62-63). Jedním z žáků Bernarda Bolzana byl v letech 1805/1806 i Anton Günther, z žáka se však pak stal největší odpůrce. Jan Nepomuk Ehrlich byl pak „žákem“ Antona Günthera a v roce 1856 v podstatě převzal religionistiku právě po Bernardu Bolzanovi.

nebylo v takové kondici, aby mohl v letním semestru přednášet, dostal od arcibiskupa uvolnění od povinností přednášek a až do léta odpočíval u piaristů ve Vídni.

Začátkem nového akademického roku se Ehrlich vrátil ke svým povinnostem. Profesorské kolegium jej zvolilo pro akademický rok 1858/1859 svým děkanem. V dalším období se Ehrlich opět ukázal v plné síle a v akademickém roce 1859/1860 vykonával funkci děkana, v následujícím proděkana. Vedle těchto akademických funkcí Ehrlich postupně připravoval pro posluchače teologie, filozofie, ale i práva bohaté mimořádné přednášky o mešní oběti,¹⁹⁸ o pohanských náboženstvích a jejich vztahu ke křesťanství,¹⁹⁹ o teorii náboženství se vztahem k Apelově filozofii náboženství,²⁰⁰ o křesťanské nauce o Božím řízení světa a podstatě zla ve světě,²⁰¹ o katolické nauce o svobodné vůli a jejich důsledcích²⁰² a o buddhismu a jeho vztahu ke křesťanství. Ohlášené mimořádné přednášky o základech filozofie náboženství se vztahem k apologii křesťanství se pravděpodobně již neuskutečnily. Některé ze zmíněných mimořádných přednášek Ehrlich také vydal tiskem.²⁰³ Po

¹⁹⁸ v zimním semestru 1859/1860

¹⁹⁹ v letním semestru 1859/1860

²⁰⁰ celý akademický rok 1860/1861.

²⁰¹ letní semestr 1862/1863.

²⁰² zimní semestr 1863/1864

²⁰³ Vycházely jako samostatné sešity, ale v katalogích knihoven jsou k nalezení pod souborným označením Apologetische Ergänzungen I. Praha, 1863. Pod tímto označením vyšly tři sešity: Die Beweise für das Dasein Gottes z roku 1860, Die Bedeutung der heidischen Opfer vor Christus z roku 1862, a sešit s názvem Apologetische Ergänzungen zur Fundamental-Theologie z roku 1863, podle kterého získal název celý soubor. První dvě přednášky vyšly také v češtině v Časopisu katolického duchovenstva. Přednáška o významu oběti před Kristem vyšla v překladu Herčíka pod názvem *Idea bohoslužby*. In. ČKD, 1860, s. 11-17.89-113.184-199.248-257. Barták vydal Důkazy Boží existence pod názvem *Důkazy pro jsoucnost Boží*. In. ČKD, 1876, s. 366-372.408-413.508-519. V češtině vyšel v překladu od Trnky krátký spis pod názvem *Obrácenec Daumer*. In ČKD, 1860, s. 56-58. Domnívám se však, že v přehledech přednášek tyto mimořádné přednášky nebyly uváděny důsledně, protože některé jsou známé právě z přehledu, ale o některých přehledy

dlouhé práci vyšla tiskem také jeho fundamentální teologie, na pomoc Janu Nepomuku přijel z Vídně také jeho starší bratr Josef. První díl vychází v roce 1859, první část druhého dílu v roce 1860 a druhá část druhého dílu 1862. Pro úplnost vydaných děl Jana Nepomuka Ehrlicha je nutno dodat, že v roce 1864 vyšla v Salzburgu bez udání jeho autorství jeho psychologie.²⁰⁴

III.6. Smrt

Ohromné pracovní zatížení, kterému se Ehrlich vystavoval od roku 1858, se dlouhodobě zapisovalo na jeho již beztak ochablý organismus. V druhé polovině akademického roku 1863/1864 ochaboval ještě více, Nepomuk doufal, že se zotaví o prázdninách, které podle dovolení arcibiskupa Schwarzenberga již několik let trávil v Břežanech, v tomto případě i díky vodnatelnosti, která se u něho v Břežanech projevila, se o prázdninách nezotavil.

Jan Nepomuk Ehrlich dne 23. října 1864 ve věku 54 let zemřel. Jeho oblíbenost u odborné veřejnosti, která byla projevoována už tím, že mohl za nižší nájem bydlet v průběhu celého svého působení až do smrti v arcibiskupském semináři, velkým zájmem o jeho přednášky, nebo hodnocením jeho práce v literatuře.²⁰⁵ Především však pohřeb, který mu akademická obec pražské univerzity vystrojila, o němž

přednášek nemluví vůbec. Další dvě přednášky *Der Mensch und der Staat* a *Der Buddhismus und das Christentum* z roku 1864, jsou pak v katalogích uváděny jako EHRlich, J.N. *Apologetische Ergänzungen* II. Praha, 1864.

²⁰⁴ *Lehrbuch der empirische Psychologie*, Salzburg 1864. 120 s.

²⁰⁵ Míním zde například hodnocení neznámého recenzenta jeho fundamentální teologie v Časopisu katolického duchovenstva „dílo žádného doporučení zapotřebí nemá, jméno doporučuje jej samo“ (ČKD 1860, s. 224) nebo „tímto svazkem ukončeno jest dílo o základním bohosloví v literárním světě chvalně známého pražského p. Dra. Ehrlicha“ (ČKD 1862, s. 154), vztah žáků k tomuto profesoru hezky popisuje poznámka Františka Kryštůfka v knize Dějiny... „*My posluchači milovali jsme ho velice a s upřímnou láskou. Dr. Ehrlich se stal otcem základního bohosloví svou výtečnou knihou Die Fundamentaltheologie*“.

informuje pražský večerník z 26. října 1864,²⁰⁶ kdy se onen slavnostní pohřeb uskutečnil. Pohřeb začal v devět hodin mši svatou, kterou sloužil pražský arcibiskup Schwarzenberg v kostele sv. Salvátora náležejícímu k arcibiskupskému semináři. Po mši se vypravil slavnostní pohřební průvod, v jehož čele kráčeli s odznaky svých akademických hodností rektor prof. Löwe s děkany a proděkany fakult pražské univerzity, za rakví kráčel jak hlavní pedel Univerzity, tak pedel teologické a filozofické fakulty, na pražský Vyšehrad. Zde byl, jak shodně také uváděli životopisci,²⁰⁷ pohřben, podle Prokopa Dvorského měl být pohřbený „u zdi kostela.“²⁰⁸ Podle téhož autora mu od „českých učenců a výtečníků... věnován nad hrobem jeho gothický kříž, co pomník s nápisem: *P. Jan Nepomuk Ehrlich, kněz piaristického řádu, doktor teologie a filozofie, řádný profesor fundamentální teologie a religionistiky na Univerzitě v Praze, narozený 21. února 1810, sliby složil 3. července 1834, na kněze vysvěcený 22. července 1834 – 23. října 1864 odešel k Bohu. Zemřelý pozůstalým zde zanechal doklady víry, vědy a profese.*“²⁰⁹

²⁰⁶ Abendblatt der Prager-Zeitung, číslo 254, Mittwoch 26. Oktober 1864, titulní strana.

²⁰⁷ DVORSKÝ, P. *Ehrlich*. o.c., s. 20; DVORSKÝ, P. *Ohlas*. o.c., s. 432; DVORSKÝ, P. *Nekrolog*. o.c., s. 8; HOFFINGER, J.A. *Ehrlich*. o.c., s. 14; SCHWEZ, A. *Nekrolog*. o.c., s. 4.

²⁰⁸ DVORSKÝ, P. *Ohlas*. o.c., s. 432:

²⁰⁹ Nápis Prokop Dvorský (DVORSKÝ, P. *Ohlas*. l.c.) uvádí, pravděpodobně v původní podobě, latinsky: „*P. Joannes Nep. Ehrlich, ord. clericorum regul. piar. schol. presbyter, ss. Theol. et Philos. dr., theologiae fundam. et scientiae religionis in Univ. Prag. publ. ord. prof. nat. Viennae 21. Febr. 1810, prof. 3. Jul. 1834, ord. 22. Jul. 1834 – die 23. Oct. 1864 migravit ad Deum. Relictis fidei, scientiae et professionis documentis defunctus adhuc loquitur. R.I.P.*“ O tomto nápisu se zmiňuje i kronika piaristického domu v Praze (Národní archiv, fond Řpi, *Historia Domus Pragensis. ab anno 1828*, kniha 138 s. 157, viz příloha VII.). Byl jsem odhodlán onen hrob na Vyšehradě nalézt, jako potvrzení o jeho pohřbu jsem našel záznam v matrice zemřelých, kde bylo uvedené i číslo tohoto hrobu. Mé hledání by pravděpodobně trvalo ještě dlouho, navštívil jsem však Václava Potočka, odborníka na vyšehradský hřbitov, který mě stručně seznámil s historií tohoto národního pohřebiště. Podle dějin rozvoje hřbitova, pokud byly nějaké osoby v té době na Vyšehradě pohřbívány, skutečně musely být pohřbeny v bezprostřední blízkosti kostela,

IV. Fundamentální teologie

Víme, kdo byl profesor fundamentální teologie Jan Nepomuk Ehrlich. Víme, jak se vyvíjelo teologické studium v průběhu devatenáctého století. A víme také, jaká byla společenská situace, ve které fundamentální teologie jako samostatný teologický obor vznikla. Nyní si řekněme alespoň několik slov o tom, co to fundamentální teologie je.

IV.1. Vznik nového teologického oboru

Od tridentského sněmu teologie sloužila pouze jako prostředek přípravy nových kněží, což nevedlo k nějakému podstatnému rozvoji. Vyvstala tím potřeba vypracovat učební texty pro kandidáty svěcení a v souvislosti s těmito manuály se „začínají postupně objevovat jednotlivé discipliny.“²¹⁰ Jednotlivé discipliny vytvářely ucelený soubor, který mohl být nazván teologií, vzájemně se však, co do předmětů, lišily, některé se týkaly samotné doktríny, jiné praktického života na základě pravd víry nebo také zkoumání historických okolností. Fundamentální teologie byla řazena mezi doktrinální discipliny.²¹¹ Obecně je teologie vědou o Bohu,²¹²

jak ukazuje plán hřbitova před rokem 1869 (viz příloha IV.). Václav Potoček zpracoval přehled významných kněží, kteří byli na Vyšehradě pohřbeni. Tento přehled obsahuje záznam o místě posledního odpočinku Jana Nepomuka Ehrliche. V této publikaci o vyšehradském hřbitově (POTOČEK, V. *Vyšehradský hřbitov*. Svatobor: Praha, 2005, s. 319) se uvádí, „Na počátku oddělení, kde jsou nyní nadepsána jména příslušníků rodiny Bouzkovy [na náhrobku je pouze nápis Rodina Bouzkova, viz příloha VII.], byl původně pohřben vídeňský rodák Jan Nep. Ehrlich (1810 až 1864)“. Tomuto hrobu Václav Potoček přidělil označení 5-7. Pomník tohoto hrobu je skutečně v podobě gotického kříže (viz příloha VI.). Domnívám se, že pod mramorovou deskou s nynějším označením hrobu, se nachází původní nápis, o kterém se zmiňuje Prokop Dvorský. Doufám, že se podaří zjistit, zda tomu tak skutečně je. Toto místo by měl alespoň jednou v průběhu svého studia navštívit každý student Katolické teologické fakulty Univerzity Karlovy. }

²¹⁰ POSPÍŠIL, C.V. *Teologie a její metoda v dějinách*. In *Teologické texty*. Praha: 1998, číslo 6, s. 197.

²¹¹ EHRLICH, J.N. *Fundamentaltheologie I*. Praha, 1860, s.4.

teologické obory, vyjma fundamentální teologie, se zabývají otázkou, co Bůh zjevil. Předpokládají, či věří v to, že se Bůh zjevil. Fundamentální teologie se snažila předložit důkaz, že se Bůh zjevil v Ježíši Kristu, a že Kristus založil katolickou církev k uchovávání tohoto tajemství v životě lidstva.²¹³ Snaha o dokazování skutečnosti Božího zjevení se objevuje již v době reformace, kdy Církev potřebovala nějak reagovat na protestantismus a vypořádat se s jeho námitkami.²¹⁴

V průběhu tří staletí vznikl tříčlenný teologický systém, jehož nejranější podobu²¹⁵ můžeme nalézt v díle Lukáše Josefa Hooka s názvem „Principy přirozeného a zjeveného náboženství.“²¹⁶ Nejdřív se autoři snaží dokázat existenci Boha,²¹⁷ pak následovalo pojednání o Božích vlastnostech,²¹⁸ tato témata spolu tvořila přirozenou teologii.²¹⁹ V systému dále následovalo pojednání o principech přirozeného náboženství, které byly spatřovány i ve všech pohanských, nekřesťanských kulturách. Zákony občanské společnosti a normy společenského chování, které jsou obecně uznávány naznačují tyto principy.²²⁰ Na závěr části o přirozeném

²¹² Ehrlich poukazuje na dvousmyslnost slova teologie v řečtině. Může jít o vědu o Bohu (λογος περι του Θεου) nebo o vědu o slově Božím (λογος του Θεου).

²¹³ Ehrlich, *Fundamentaltheologie I.*, § 31.

²¹⁴ Dále se do systému fundamentální teologie zařadila obrana vůči libertinismu a ateismu 17. století i reakce na naturalisty, deisty a encyklopedisty 18. století.

²¹⁵ LATOURELLE, R. *Das neue Bild der Fundamentaltheologie*. In: *Probleme und Aspekte der Fundamentaltheologie*. Leipzig: 1985, s. 58.

²¹⁶ Systém fundamentální teologie si vedle Hookova díla, HOOK, L. J. *Religionis naturalis et revelatae principia I. a II.*. Benátky: 1754, představíme a porovnáme s dílem Jana Schwetze, které je o sto let mladší, SCHWETZ, J. *Theologia fundamentalis seu generalis*. Vídeň: 1858³. Bude tak patrné, že od ustálení tohoto systému nedošlo k jeho zásadnější změně.

²¹⁷ Hook I., s. 1-78; Schwetz, s. 13-39.

²¹⁸ Hook I., s. 91-167; Schwetz, s. 39-41.

²¹⁹ Z přirozené teologie také vykryštovala nauka o poznání Boží existence rozumovou úvahou, která byla vyhlášena v 19. století na Prvním Vatikánském sněmu. *Dei Filius*. In: *Kompendium der Glaubensbekenntnisse und kirchlichen Lehrentscheidungen*. Herder: Freiburg, 2001, s. 812-824.

²²⁰ Hook I., s. 168-309; Schwetz, s. 41-68.

náboženství bylo vkládáno pojednání o zjevení, o jeho možnosti, účelnosti a nutnosti.²²¹ V poslední, třetí části bylo, jako u přirozeného náboženství, pojednáno o principech, o základních prvcích náboženství zjeveného. Základními prvky zjeveného náboženství jsou označovány zázraky, prorocství, Mojžíšův zákon i zákon nový.²²² V průběhu celého díla se místy objevují různá samostatná apologetická pojednání.²²³

Problémem při studiu vývoje fundamentální teologie může být její označení. Výraz „fundamentální teologie“ nebyl dlouhou dobu používán, už jenom z toho důvodu, že jej použil ve své knize *Apparatus ad positivam theologiam methodicus* v roce 1713 Petr Annat a tato kniha byla ihned zařazena na index zakázaných knih. Annat pojmem fundamentální teologie označuje pozitivní teologii, která podle něj spekulativní, doktrinální, scholastické teologii staví historické a pozitivní základy, z níž scholastická teologie vychází. Musíme si také uvědomit, že pro pojmenování výše popsaného teologického systému se nepoužívalo nějakého zvláštního označení. Tento systém byl v předmětné době stejně tak součástí teologie jako takové, jako christologie nebo spirituální teologie. Potřeba nebo touha tento systém nějak zvláště označovat vznikla až v období, kdy začaly krystalizovat názvy jiných teologických oborů. Jan Schwetz²²⁴ v úvodu do své fundamentální teologie představuje přehled všech jemu známých monografií a tento přehled nám v celé

²²¹ Hook I., s. 310-328; Schwetz, s. 69-165, jak je patrné Schwetz této části systému věnuje větší pozornost.

²²² Hook II., s. 1-392; Schwetz, 194-234.

²²³ Apologie je teologický spis, kterým autor brání jistou pravdu a vyvrací omyly oponenta.

²²⁴ SCHWETZ, J. *Theologia fundamentalis seu generalis*. Mechitaristen: Vídeň, 1854, s. 6-9.

bohatosti ukazuje různorodost pojmenování onoho oboru, které se vyvíjelo od názvů ve smyslu teologie náboženství, přes obecnou encyklopedii, obecnou dogmatiku, apologetiku až k fundamentální teologii. Posledně zmíněné označení se prvně objevuje v knize Knolla s názvem *Theologia christiana fundamentalis* z roku 1852 a v knize Schwetze s názvem *Theologia fundamentalis seu generalis* z roku 1854.²²⁵ Takto označené monografie sice obsahovaly, od obsahu ostatních teologických oborů, zcela odlišný systém, pro vznik nového teologického oboru to nestačilo. Bylo ještě nutné jej uvést jako samostatný předmět na univerzity.

Studium teologie procházelo různými změnami až příliš často,²²⁶ změny nepřinášeli biskupové,²²⁷ kteří k tomu byli oprávněni kanonickým právem, ani profesori teologie, kteří by k tomu byli oprávněni na základě své odbornosti. Ve valné většině se u těchto změn jednalo o politické rozhodnutí státních orgánů, panovníka a vlivných osob v jejich blízkosti. Procesu uvedení fundamentální teologie do plánu studia teologie předcházela návrh dvorské studijní komise, která 16. června 1839 předložila císaři záměry nové reformy studia teologie. Tento návrh obsahoval plán rozšířit vyučování dogmatiky. Měl vzniknout nový předmět s označením „generální dogmatika“, který by přednášel profesor dogmatiky pět hodin týdně. Profesoru dogmatiky měla být přirčena odměna, která by odpovídala polovině jeho řádné

²²⁵ KNOLL, A. *Institutiones theologiae generalis seu fundamentalis*. 1852; SCHWETZ, J. *Theologia fundamentalis seu generalis*. Mechitaristen: Vídeň, 1854. Schwetz takto nazval až druhé vydání této knihy, první vydání vyšlo ve třech svazcích pod názvem SCHWETZ, J. *Theologia dogmatica catholica*. Mechitaristen: Vídeň, 1851-54.

²²⁶ V rozpětí jednoho století jsme si mohli všimnout od dvouletého studia, u Marie Terezie pro studenty „morales“, až po pětiletý studijní plán Josefa II., který byl co rok zkracovaný.

²²⁷ Až na změny v roce 1850.

mzdy. Císař Ferdinand schválil nejvyšším rozhodnutím ze dne 11. prosince 1841, že „generální dogmatika může být oddělena od dogmatiky speciální, když bude její obsah spojený s úvodem do teologického studia.“²²⁸ Takto utvořený předmět by pak mohl být zařazený do prvního roku studia teologie. Aby byl tento záměr realizovaný nejvyšším rozhodnutím z 20. srpna 1842, vypsál Ferdinand konkurz na sepsání učebnice generální dogmatiky, která by obsahovala i látku encyklopedického uvedení do teologického studia. Zamýšlená reorganizace studia teologie byla předložena v konečném návrhu dvorské studijní komise z 13. ledna 1848, podle kterého bylo do prvního ročníku jako obligatorní předmět zavedeno uvedení do teologie nebo všeobecná teologie. Tento předmět měl být svěřený profesoru dogmatiky, na teologické fakultě ve Vídni byla založena samostatná katedra. Okolnosti z března 1848 však zapříčinily, že i po dlouhém procesu zůstalo pouze u návrhu.²²⁹ Podle Lva Thuna byly od té doby na teologické fakultě peštské univerzity dvě katedry dogmatiky, všeobecné a speciální, které byly obsazeny jediným profesorem. Toto řešení se Thunovi nejevilo realizovatelné „na větších univerzitách ve Vídni a v Praze. Nelze vyžadovat navýšení počtu hodin univerzitním profesorům ve Vídni a v Praze, kteří jsou ve valné většině ustanovováni do úřadů v uctivém stáří a kteří jsou zaměstnáni posuzováním elaborátů při konkurzech, a od kterých se vyžaduje vyšší vědecká práce.“²³⁰

²²⁸ Ministerský návrh Lva Thuna (ÖstA C1) fol. 9r. Opis nejvyššího rozhodnutí Ferdinanda z 11. prosince 1841 je také zařazený mezi dokumenty k vydání nejvyššího rozhodnutí císaře Františka Josefa I. z 27. prosince 1855 o založení zvláštní katedry fundamentální teologie na pražské teologické fakultě.

²²⁹ Ministerský návrh Lva Thuna (ÖstA C1) fol. 9r-v.

²³⁰ Ministerský návrh Lva Thuna ÖstA C1 fol. 10r.

Revoluční události v roce 1848 vedle toho, že smetly církevní absolutismus, vytvořily možnost, že návrhy změn teologického studia začali předkládat biskupové. Biskupové, kteří se shromáždili ve Vídni v roce 1849, předložili ministru vnitra Bachovi 15. června 1849 návrhy na další uspořádání teologického studia. V tomto návrhu se dočteme, že mimo povinných „hebrejštiny, biblika Starého a Nového zákona, církevních dějin, patrologie, církevního práva, dogmatiky, morální teologie, katechetiky a pedagogiky... mají být přednášeny, pokud k tomu budou dostatečné síly učitelů, mimořádné předměty jako křesťanská archeologie, apologetika, dějiny zjevení, synodologie, dějiny dogmatu, symbolika.“²³¹ Na rozdíl o dřívějších návrhů dvorské studijní komise, biskupové nemluví o zvyšování počtu přednášek dogmatiky, ani o oddělení všeobecného obsahu dogmatiky od speciálního jak se tomu stalo v Budapešti. Biskupové mluví o přednášení samostatného předmětu, apologetiky. Zároveň také vzhledem k tomu, že podle biskupů má být teologie „přednášet alespoň šest pedagogů“²³², neodmítají možnost, aby se počet profesorů mohl narůst²³³. Vláda tyto požadavky biskupů akceptovala a ministr kultu a vyučování Lev Thun z pověření císařského patentu z 23. dubna 1850 vydal úpravu teologického studia v mezích návrhů, které předložili biskupové. Jedna věc byla možnost přednášet apologetiku, druhá věc byla realizace této možnosti. Například na pražské teologické fakultě takové přednášky vůbec nebyly ohlášeny,

²³¹ Actenstücke, s. 12-13.

²³² Actenstücke, s. 12.

²³³ Domnívám se, že se zde jedná o podstatný průlom.

jak vidíme v přehledu přednášek.²³⁴ Mimořádnou přednášku ohlásil pro letní semestr 1851 ve Štýrském Hradci Ehrlich.

Ministr kultu a vyučování Lev Thun v ministerském návrhu z 30. června 1852, aby se vyhnul žádostem o založení apologetiky na ostatních vysokých školách, dal přednost jmenování Ehrlicha profesorem morální teologie a návrh profesorského kolegia na vznik samostatné katedry apologetiky zamítl. Tento návrh profesorského sboru obnovil kardinál Schwarzenberg tím, že 15. července 1853 zaslal císaři návrh na založení zcela nové katedry s názvem fundamentální nebo všeobecná teologie.²³⁵ Ministr Thun na Schwarzenbergův návrh reagoval 31. července 1853²³⁶ výzvou k biskupskému komité z vídeňské biskupské konference,²³⁷ aby se vyjádřilo k návrhu pražského arcibiskupa. O této výzvě informoval i samotného Schwarzenberga dopisem z 20. listopadu 1853, v němž mu oznámil, že ve věci nerozhodne do té doby, dokud se komité nevyjádří. To se vyjádřilo 30. dubna 1854 a uvádělo, že zavedení všeobecné dogmatiky „navrhla již před dvanácti lety dřívější dvorská studijní komise.“²³⁸ Komité se ztotožnilo s jejím návrhem a Thunovi napsalo, že „v žádosti arcibiskupa Schwarzenberga a ostatních ordinářů české provincie ze dne 15. července 1853 bylo dostatečně prokázáno, že zavedení přednášek všeobecné

²³⁴ Zda byla přednášena bez ohlášení v přehledu přednášek, jsem nezjistil.

²³⁵ Tento dopis se mi nepodařilo nalézt, mezi personáliemi Jana Nepomuka Ehrlicha ve fondu ministerstva kultu a vyučování se nenacházel, ani mezi dokumenty pražského arcibiskupství. Zmiňuje se o něm kardinál Schwarzenberg v dopisu z 30. června 1855.

²³⁶ Ani tato výzva se nenašla, domnívám se totiž, že ministr v ní uvedl něco, čím se zavázal tuto katedru ustanovit.

²³⁷ Po sněmu biskupů ve Vídni v roce 1849 jednal jménem církve pětičlenný sbor biskupů, schválený sněmem. Tento pětičlenný výbor je v korespondenci označován pojmem komité.

²³⁸ Vyjádření biskupů Schwarzenberga, Rauschera, Wolfa, Leonarda a Schaalotsche (ÖstA C3). Biskupové by mohli myslet návrh Dvorské studijní komise z 16. června 1839, o kterém rozhodl Ferdinand 11. prosince 1841, přibližně dvanáct let před sepsáním vyjádření biskupského komité.

teologie do prvního roku studia teologie je obecně žádoucí, nezbytně potřebné a je velmi účelné, aby byla výuka rozšířena o věci, o kterých bylo doposud všeobecně pojednává dogmatika. Ony [přednášky] mohou zároveň sloužit jako uvedení do celého studia teologie“. Tímto krokem „mohlo být dosaženo v průběhu prvního roku studia teologie přednášení toho předmětu, který nemohl být svěřený nikomu bez odpovídající odměny“. Biskupské komité dále ve stanovisku ministru Thunovi uvádí přesvědčení, že „na současné návrhy biskupů bude vzat ohled“ a ministra prosí, aby ve věci působil tak, „že odměna pro přednášejícího Theologie generalis, která by měla odpovídat alespoň polovině nejnižšího profesorského platu příslušného teologického učiliště.“

Ministr však na vyjádření biskupského komité nereagoval, proto kardinál Schwarzenberg 30. června 1855, o rok a dva měsíce po vyjádření biskupského komité, zasílá ministru Thunovi nový dopis, kde obnovuje svou žádost o založení nové katedry s označením fundamentální teologie. Pro její založení argumentuje následovně: „Vysoký charakter zdejší (pražské) univerzity, které se v rakouském státě vyrovná jedině univerzita ve Vídni, neoddiskutovatelně prokazuje, že na teologických, jakož i na ostatních, fakultách stále vzrůstá vědecká činnost, a tím profesori nad důležité úkoly pořádají i mimořádné přednášky ze svého předmětu; proto tady, ani na jiných teologických fakultách a ústavech nemůže být přikázáno přednášet všeobecnou teologii žádnému z nynějších profesorů, o to méně profesoru dogmatiky, i když právě (dogmatika) přede všemi ostatními předměty obsahuje podobný potřebný výklad. Protože však pro profesora, který by obsadil tento nový obor by byl ve srovnání s ostatními

profesory méně zaměstnaný, v návrhu je totiž počítáno jenom s pěti hodinami týdně, proto by mohl tentýž profesor, dokud se nenalezne jiné odpovědnost(, která by mu mohla být svěřena), mohl by, vzhledem k tomu, že v současnosti je vynechávána religionistika při formaci kandidátů gymnaziálních učitelských úřadů, přednášet religionistiku, tím se může také dosáhnout požadované a záměrné pokřesťanstění gymnázií, což se zde v Praze zdá ještě více nutné, protože vzhledem k (historickým) okolnostem jsou tito kandidáti formováni protestanty... Založení nové katedry teologie je vcelku jednotně požadováno i ze strany duchovenstva.“²³⁹

Schwarzenberg dále navrhuje, aby profesorem této katedry byl jmenován doktor Jan Ehrlich, který je podle Schwarzenberga: „vzhledem k jeho vydaným spisům a k jeho působení, jako profesora religionistiky, na filozofickém ústavě v Kremži, velmi vhodný ke konání občasných colegií²⁴⁰ z religionistiky pro kandidáty na gymnaziální učitelské úřady“²⁴¹. Záměrem arcibiskupa Schwarzenberga bylo zřízení této katedry „již od začátku školního roku 1855/1856.“²⁴² Tento dopis byl na ministerstvo doručen 9. července 1855.

Ministerský návrh na vznik zvláštní samostatné katedry fundamentální teologie ministr kultu a vyučování Lev Thun vyhotovil 14. prosince 1855. V něm shrnuje všechny výzvy, které vedly k návrhu předkládanému ministrem, „návrhy českého a haličského episkopátu, návrh salzburského arcibiskupa a arcibiskupa ze Sekova... vyjádření biskupského

²³⁹ Návrh pražského arcibiskupa Bedřicha kardinála Schwarzenberga na založení katedry fundamentální teologie ÖstA C3 fol. 25v-26r.

²⁴⁰ Nejednalo se o klasické přednášky, spíše o jisté kurzy, nebo semináře. Schwarzenberg tuto činnost nazývá „*religioniswissenschaftlichen Collegien*“, což překládám doslova.

²⁴¹ Östa C3 26v.

²⁴² l.c.

komité.“²⁴³ Upozorňuje na „rozdíly v názorech biskupů. Zatímco biskupové české a haličské církevní provincie požadují založení nového učitelského místa, pro totéž komité biskupského shromáždění zvětšení učitelského personálu nepožaduje, nýbrž je toho mínění, aby pětihodinová přednáška fundamentální teologie týdně byla svěřena za nějakou odměnu některému ze stávajících profesorů, pokud [dotčený profesor] bude chtít.“²⁴⁴ Schwarzenberg velmi horlivě usiloval o založení katedry fundamentální teologie, to si uvědomoval i Thun ve svém ministerském návrhu, v němž píše, „jak to hluboce kardinálovi leželo na srdci, že často a velmi naléhavě dohlížel, aby se jeho prosba uskutečnila, je vidět na základě toho, že již označil muže, kterému má být svěřena nová katedra fundamentální teologie s povinností držení přednášek z religionistiky na filozofické fakultě“²⁴⁵. Tímto mužem byl jak v arcibiskupově návrhu 15. července 1853, tak v dopisu ze 30. června 1855, Jan Nepomuk. V závěru svého návrhu píše: „tak mohou Jejich Majestát, v mezích snažného a tak často opakovaného návrhu stejného kardinála, nejmilostivěji jmenovat profesora dr. Jana Ehrlicha profesorem fundamentální teologie, s povinností přednášení religionistiky na filozofické fakultě, na Univerzitě v Praze s držením stejných dosavadních práv, postavení a mzdy... Vídeň, 14. prosinec 1855 Thun.“²⁴⁶ Císař František Josef I. rozhodl 27. prosince 1855 „Jmenuji dosavadního profesora morální teologie na Univerzitě v Praze, Dr. Jana Ehrlicha, s držením stejných dosavadních práv, postavení a mzdy, profesorem fundamentální teologie s povinností zároveň na filozofické

²⁴³ ÖstA C1 fol. 4v.

²⁴⁴ ÖstA C1 fol. 10v.

²⁴⁵ ÖstA C1 13r-14v.

²⁴⁶ ÖstA C1 18r-19v.

fakultě přednášet religionistiku... Vídeň, 27. prosince 1855
*František Josef.*²⁴⁷

IV.2. Ehrlichova fundamentální teologie

Se strukturou Ehrlichovy fundamentální teologie se můžeme seznámit z manuálu, který sepsal pro své studenty,²⁴⁸ rozdělení látky v přednáškách naznačují přehledy přednášek.²⁴⁹ Celý výklad se nejdříve věnoval úvodu do studia teologie, kde se posluchač seznámil s pojmem a soustavou teologie,²⁵⁰ pak navazovalo uvedení do fundamentální teologie.²⁵¹ Co se označení tohoto předmětu týče, Ehrlich uvádí, že „*pro tento první obor teologie se užívá také označení generální dogmatika a apologetika. Názvy fundamentální teologie a apologetika křesťanství a církve se vzájemně kryjí, ne však úplně, poslední může být pojednán jako samostatná disciplína, první u dokazování formulovat a využívat některé důkazy, které obsahují speciální teologické obory, tedy obzvláště dogmatika.*“²⁵² Pak Ehrlich pojednává o teorii náboženství a zjevení tak, že objasňuje pojem náboženství a pojem Božího zjevení,²⁵³ jejich vztah k životu člověka²⁵⁴

²⁴⁷ l.c. Viz také příloha VIII.

²⁴⁸ *Fundamentaltheologie I.* Praha, 1859, 221 s., *Fundamentaltheologie II/1.* Praha, 1860, 121 s. a *Fundamentaltheologie II/2.* Praha, 1862, 380 s (ve stránkování však navazuje na první část druhého dílu, druhá část má tudíž rozsah 259 stran). V češtině vyšla recenze postupně v Časopisu katolického duchovenstva (ČKD 1860, s. 218-224; ČKD 1862, s. 154-157).

²⁴⁹ Přehledy přednášek z let 1856 – 1864. V zimním semestru přednášel první díl fundamentální teologie a v letním semestru přednášel její druhý a třetí díl. Přehled přednášel pro zimní semestr akademického roku 1858/1859, s. 3: „*Introductio generalis in Theologiam catholicam et Theoriae Religionis et revelationis... sive theoriam Religionis et revelationis*“, přehled přednášek pro letní semestr 1858/1859, s. 3: „*Historica demonstratio religionis christianae et ecclesiae catholicae; doctrinam de principio theologiae catholicae*“.

²⁵⁰ EHRlich, J. Fundamentální teologie I., s. 1-20.

²⁵¹ o.c., s. 21-32.

²⁵² o.c., s. 22-23.

²⁵³ o.c., s. 37-104.

²⁵⁴ o.c., s. 105-155.

a nakonec charakteristické rysy neboli kriteria Božího zjevení.²⁵⁵

Po úvodních tématech Ehrlichovy fundamentální teologie přichází část, která bývá označována jako historický důkaz Božího zjevení.²⁵⁶ Vzhledem k tomu, že si tato část získalo u současných teologů uznání,²⁵⁷ představíme si ji podrobněji. Že se Bůh zjevil, Ehrlich vysvětluje a dokazuje hlavně na výkladu třech událostí. První událostí je založení prvotního náboženského vztahu člověka k Bohu nebo vznik náboženství. Další událostí je narušení toho prvotního vztahu. A konečně jeho obnovení Kristem. Vzhledem k tomu, že vykoupení nenásledovalo ihned po prvním pádu člověka a tedy před příchodem Krista žilo mnoho lidských generací, které vykoupení ještě nezažily a nepoznaly, a také vzhledem k tomu, že se i po příchodu Krista stále rodí noví lidé, kteří vykoupení již nezažili a vykoupení neznají, proto je do důkazu Božího zjevení zařazený i výklad o přípravě lidstva na vykoupení a výklad o církvi, která vykoupení uchovává a uvádí do života lidí. Celý důkaz je tak rozdělený do tří částí: zjevení Boží v době před Kristem, zjevení Boží v Kristově době a zjevení Boží v době církve Kristovy.

V první části historického důkazu Božího zjevení doložením vnitřní pravdy zprávy o stvoření světa

²⁵⁵ o.c., s. 156-221.

²⁵⁶ Na rozdíl o historického důkazu Boží existence, který je součástí apologetických pojednání, se tento důkaz nezabývá otázkou Boží jsoucnosti, můžeme říct, že ji předpokládá. Historický důkaz Božího zjevení se snaží prokázat, že se Bůh zjevil. Důkaz Boží existence od Jana Nepomuka Ehrlicha lze nalézt v prvním díle apologetických dodatků. EHRlich, J.N. *Apologetische Ergänzungen I.*, Praha: 1863. Nebo v češtině od Josefa Bartáka. BARTÁK, J. *Důkazy pro jsoucnost Boží.* in: *Časopis katolického duchovenstva.* 1876, s. 366-372.408-413.508-519.

²⁵⁷ V recenzi v *Časopisu katolického duchovenstva* (ČKD 1862, s. 157) se poznamenává, že „materiál jest ten samý, jaký se v dogmatických spisech nalézá, uspořádání ale a provedení celkem jest na mnoze nové, a od starších prací tohoto druhu značně se liší“.

a antropologické pravdivosti osobního života člověka prokazuje, že na počátku dějin založil Bůh prvotní vztah mezi člověkem a sebou samým.²⁵⁸ Pak Ehrlich vysvětluje etický a historický význam starozákonních zpráv o pádu člověka, ale zároveň je podrobuje kritice. Na jejich základě dokládá vznik abnormalit v náboženském a mravním životě člověka.²⁵⁹ První část zakončuje výkladem o přípravě na obnovu narušeného náboženského vztahu člověka k Bohu. Příprava podle Ehrlicha se uskutečňovala na dvou rovinách: na obecné a zvláštní, na obecné nebo společné přípravě celého lidstva bez rozdílu a zvláštní přípravě vyvoleného národa a pohanů. Lidstvo se připravovalo na příchod Vykupitele svou prohlubující a šířící se mravní zkažeností, přinášením oběti, i potopou světa, a také stavbou babylonské věže a pomatením jazyků.²⁶⁰ Zato vyvolený národ se jako celek připravoval povoláním Abraháma a smlouvou, kterou s ním Bůh uzavřel, také vysvobozením z Egypta a smlouvou, kterou Bůh s vyvoleným národem uzavřel na Sinaji za doby Mojžíše. Izraelité, jednotlivci, se na příchod Mesiáše připravovali tím, že zachovávali Zákon, dále tím, že si uchovávali potřebu vykoupení, a očekáváním jeho příchodu.²⁶¹ Pozoruhodně působí pojednání o zvláštní přípravě pohanů na Kristův příchod. Ti se na vykoupení připravovali svým náboženským a mravním životem. Přesto, že jednotlivá náboženství jsou rozdílná, mají společnou podstatu, kterou je snaha o zachování náboženského života.²⁶²

²⁵⁸ EHRlich, J. N. *Fundamentaltheologie II/1*. Praha, 1860, s. 3-27.

²⁵⁹ o.c., s. 28-38.

²⁶⁰ o.c., s. 39-60.

²⁶¹ o.c., s. 61-89.

²⁶² o.c., s. 90-121.

Druhá část důkazu Božího zjevení se zabývá otázkou, kdo je Kristus? Člověk²⁶³ nebo Bůh?²⁶⁴ Ehrlich tuto otázku řeší na základě výroků Ježíše Krista o sobě samotném a o jeho poslání. Pak zkoumá vnitřní pravdivost jeho výroků, zda jsou logicky nebo metafyzicky možné. Pak tyto výroky zkoumá s ohledem na výroky proroků a konečně zkoumá, jak se plnily a jak se plní Ježíšova proroctví o sobě a o apoštolech. Dále se Ehrlich zabývá otázkou díla Ježíše Krista, zkoumání provádí ze čtyř hledisek. Podle prvního by dílo Ježíše Krista muselo vyhovovat skutečným potřebám lidstva, pokud je skutečně Vykupitelem poslaným od Boha. Druhým hlediskem je způsob jak se vykoupení uskutečnilo: pokud je Bohem, mělo se udát Bohu důstojným způsobem a mělo také odpovídat řádu světa. Třetím hlediskem je osoba Ježíše Krista: dílo vykoupení muselo být právě takové, které mohl učinit pouze Bohočlověk. Posledním hlediskem je trvání onoho vykupitelského díla: musí neustále přetrvávat v celých lidských dějinách.

Poté Ehrlich plynule přechází do poslední části důkazu Božího zjevení, kterým je pojednání o přetrvávání Božího zjevení v církvi. Nejdříve popisuje vztah církve k ostatním náboženstvím a jak existovala církev před příchodem Krista, potom popisuje, jak byla Kristem založena církev.²⁶⁵ Navazuje pojednání o vlastnostech církve založené Kristem, která je jedna, dokonalá, věčná a samospasitelná.²⁶⁶ Pak nastupuje v dogmatice nebo apologetice klasický důkaz, že římskokatolická církev je tou pravou církví založenou Kristem.²⁶⁷

²⁶³ EHRLICH, J.N. *Fundamentaltheologie II/2*. Praha: 1862, s. 125-135.

²⁶⁴ o.c., s. 135-199.

²⁶⁵ o.c., s. 285-309.

²⁶⁶ o.c., s. 309-353.

²⁶⁷ o.c., s. 354-380.

Závěr

Když jsem přibližně před rokem začal shromažďovat prameny a literaturu, které by mi pomohly osvětlit okolnosti vzniku katedry fundamentální teologie na pražské teologické fakultě, domníval jsem se, že snaha o osvětlení nebude zcela úspěšná. Nasvědčovala tomu skutečnost, že jsem bez úspěchu hledal dokumenty, které vedly k založení nového teologického předmětu. Průlomovým okamžikem byla moje návštěva v Rakouském státním archivu ve Vídni, kde jsem našel všechny původní dokumenty návrhů a rozhodnutí. Mohl jsem konečně odpovědět na otázky, které jsem si položil na začátku své práce. Tuto událost jsem se snažil vložit do širšího historického kontextu a pokusil jsem se nalézt souvislosti mezi vývojem společnosti a společenského života, s důrazem na vztah státu k církvím a náboženským společnostem v rakouském soustátí v 19. století, a životem církevního prostředí a hlavně teologie. Zároveň jsem se snažil vznik katedry fundamentální teologie zařadit do dějin teologie a vývoje teologického studia.

V dějinách teologie bylo přelomovou událostí zavedení povinnosti, aby se kandidáti svěcení formovali v kněžských seminářích, které měly rozhodnutím Tridentského koncilu vzniknout v každé diecézi. Tím se rozšířil okruh studentů teologie, bylo však zároveň nutné nově uspořádat látku pro studenty různého stupně nadání. Z celku teologie se začaly osamostatňovat jednotlivé teologické disciplíny, jako biblikum, morální nebo pastorální teologie. Proces svobodného osamostatňování teologických předmětů byl zbržděný nastoupením absolutistických vládců, kteří si

teologii zcela postavili do služeb své politiky. Na další vývoj tohoto oboru měli tak vliv panovníci nebo osoby jim sloužící.

V tomto období jsme pozorovali první snahy o zavedení nového předmětu, který metodologicky vychází z dogmatiky, ale jeho předmětem jsou otázky týkající se podstaty celé teologie, které však dogmatika a celá teologie předpokládá. Snahy o vznik všeobecné dogmatiky selhávaly čistě z politických důvodů. Zárodek fundamentální teologie tedy dlouhá léta dřímá v dogmatice. Když odhlédneme od otázky názvosloví, v Budapešti se dokonce podařilo, že vznikl předmět všeobecná dogmatika; nedošlo však k jeho úplnému osamostatnění, protože byl spolu s dogmatikou speciální svěřen dosavadnímu profesoru dogmatiky. Nemůžeme tedy říci, že by došlo k plnému osamostatnění.

K úspěšnému osamostatnění fundamentální teologie došlo až na teologické fakultě v Praze. Cesta k tomu však byla zdoluhavá a byla projevem svobodného rozvoje teologie jako vědy. Profesorské kolegium v průběhu konkurzu na obsazení katedry morální teologie navrhlo, aby vznikl nový předmět apologetika. Důvody, které k tomu profesory vedly, můžeme pouze odhadovat. Pravděpodobně toto rozhodnutí souviselo s osobou Jana Nepomuka Ehrlicha, nadprůměrným teologem. Iniciativa profesorského kolegia nebyla úspěšná, opět převážily politické důvody nad rozvojem teologické vědy.

K úspěchu přispěla až iniciativa pražského arcibiskupa Bedřicha kardinála Schwarzenberga, který v letech 1853 až 1855 neustále intervenoval na vídeňské ministerstvo kultu a vyučování, aby na pražské teologické fakultě tato katedra vznikla. Podobně jako profesorské kolegium doporučoval na post profesora fundamentální teologie Jana Nepomuka

Ehrlicha. Představili jsme si rovněž osobu tohoto teologa a filozofa, jehož vzdělání, literární díla i práce si získaly uznání od teologů, filozofů i přírodovědců své doby. Nad své kolegy vynikal originálním a nezávislým přemýšlením. Konečně jsme si představili i jeho systém fundamentální teologie.

Můžeme tedy na závěr říci, že díky profesorům pražské teologické fakulty, díky péči pražského arcibiskupa Schwarzenberga a v neposlední řadě díky Janu Nepomuku Ehrlichovi 27. prosince 1855 vznikla na teologické fakultě Univerzity Karlovy nejstarší katedra fundamentální teologie. Objevování historie, hlavně významných okamžiků dějin Katolické teologické fakulty, hraje důležitou součást na cestě opětovného získávání si významného postavení ve svazku Univerzity Karlovy, z něhož byla dlouhá léta odloučená.

Věřím, že tato práce částečně poodhalila roušku z dějin Katolické teologické fakulty, pod níž jsem viděl hrdou a sebevědomou vědeckou a vzdělávací instituci, která si pevně šla za svým cílem. Dokázali jsme, že 27. prosince 1855 byla na teologické fakultě pražské univerzity založena nejstarší katedra fundamentální teologie a od zimního semestru akademického roku 1856 byl zde tento předmět přednášen. Viděl jsem také sbor mužů, kteří svou pilnou prací dělali čest své fakultě a mezi nimi vynikali arcibiskup Bedřich kardinál Schwarzenberg a Jan Nepomuk Ehrlich. Zbývá si jenom přát, aby i v budoucnosti dala Katolická teologická fakulta české společnosti stejné osobnosti a odborníky. Zároveň doufám, že k tomu přispěje i vzpomínka na tak významnou osobnost dějin Katolické teologické fakulty, jakou bezpochyby byl Jan Nepomuk Ehrlich, že vzpomínka na něho zůstane dlouho živá

a že se k jeho osobě bude vracet další dorost katolické teologie.

Quod bonum felix faustum fortunatumque sit.

Přehled pramenů a literatury

Prameny

Archiv Akademie věd České republiky

- *fond Královské české společnosti nauk*
- sign. P 149, karton 19

Archiv hlavního města Prahy

- *fond matrik kostela sv. Petra a Pavla na Vyšehradě*
- sign. VyšZ5

Archiv pražského hradu

- *fond Archivu metropolitní kapituly sv. Víta*
- kodex CCX

Archiv Univerzity Karlovy v Praze

- *Fond přehledy přednášek*
- bez signatur

Národní archiv České republiky

- *fond arcibiskupství pražského (APA)*
- sign. XIX, karton 2886
- *fond arcibiskupství pražského - ordinariátu (APA Ord)*
- sign. D1, karton 8
- sign. C11, karton 159
- *fond České gubernium (PG)*
- sign. 22, kartony 2642-2644
- *fond piaristického řádu (Řpi)*
- kniha 138

Österreichisches Staatsarchiv (ÖstA)

- *fond Ministerium für Kultus und Unterricht (MCU)*

- sign. 5, Prag-Theologie, Fasz. 1138

Literatura

Abendblatt der Prager-Zeitung, číslo 254, Mittwoch 26. Oktober 1864, titulní strana.

Aktenstücke die bischöfliche Versammlung zu Wien betrefend. Vídeň, 1850.

BARTÁK, J. *Důkazy pro jsoucnost Boží.* In. *ČKD*, 1876, s. 366-372.408-413.508-519.

BĚLINA, P. *Dějiny Prahy.* Praha, 1998.

Conventus episcoporum Austriae Wienensis a. 1849. In *Acta et Decreta s. Conciliorum recentiorum. Collectio Lecensis.* Herder: Freiburg, 1879. strany 1331-1394

ČÍHÁK, J. *Theologus čili studium katolické theologie.* Praha, 1927.

ČERNÝ, J. *Boj za právo,* Praha, 1893.

Dei Filius. In. *Kompendium der Glaubensbekenntnisse und kirchlichen Lehrentscheidungen.* Herder: Freiburg, 2001, s. 812-824.

Dějiny správy v českých zemích do roku 1945. Praha, 1989.

KUNŠTÁT, M. *Teologická fakulta 1848-1891.* In: *Dějiny Univerzity Karlovy.* Díl. Karolinum: Praha, 1992, s. 119-124.

DVORSKÝ, P. *Nekrolog des Dr. Joh. N. Ehrlich.* In: *Allgemeine Litteratur-Zeitung.* Vídeň, 1864, číslo 47, s. 3-8

DVORSKÝ, P. *Dr. Joh. Nep. Ehrlich.* In: *Österreichische Vierteljahresschrift für katholische Theologie.* Vídeň, 1865,

číslo 3, s. 3-26

DVORSKÝ, P. *Ohlas zpomínající na Jana N. Ehrlicha, dr. a prof. theologie v Praze.* In: ČKD. Praha, 1874, s. 417-436

EHRlich, J. N. *Leitfaden der Metaphysik.* Kremž, 1841.

EHRlich, J.N. *Metafysik als rationale Ontologie.* Vídeň, 1841.

EHRlich, J.N. *Lehre von der Bestimmung des Menschen als rationale Teleologie I.* Vídeň, 1842.

EHRlich, J.N. *Das Christenthum und die Religionen des Morgenlandes.* Vídeň, 1843.

EHRlich, J.N. *Lehre von der Bestimmung des Menschen als rationale Teleologie II.* Vídeň, 1845.

EHRlich, J.N. *Die neuesten Vorläge zur Reform der philosophischen Ethik und empirischen Psychologie.* Bonn: 1847.

[EHRlich, J.N.] *Briefe eines Piaristen an seine Ordensbrüder.* Vídeň, 1848.

EHRlich, J.N. *Ranglossen zur J. Fröbels System der sozialen Politik I.* Kremž, 1849.

EHRlich, J.N. *Ranglossen zur J. Fröbels System der sozialen Politik II.* Kremž, 1850.

EHRlich, J.N. *Grundzüge der Christliche Religionswissenschaft I.* Kremž, 1849.

EHRlich, J.N. *Grundzüge der Christliche Religionswissenschaft II.* Kremž, 1850.

EHRlich, J.N. *Über das christlichen Prinzip der Gesellschaft.* Praha, 1856.

EHRlich, J.N. *Fundamentaltheologie I.* Praha, 1859.

EHRlich, J.N. *Fundamentaltheologie II/1.* Praha, 1860.

EHRlich, J.N. *Fundamentaltheologie II/2*. Praha, 1862.

EHRlich, J.N. *Apologetische Ergänzungen I*. Praha: 1863

EHRlich, J.N. *Apologetische Ergänzungen II*. Praha: 1864.

EHRlich, J.N. *Lehbuch der empirische Psychologie*, Salzburg, 1864. 120 s.

HARVRÁNEK, J. *Dějiny UK*, Praha 1997

HERČÍK, J. *Idea bohoslužby*. In. *ČKD, 1860*, s. 11-17.89-113.184-199.248-257. Hronek Jan *Přehled katolické theologie české Praha 1935*.

HOFFINGER, J.A., *Dr. Johann Nep. Ehrlich, eine Skizze seines Lebens und Geistesganges, mit benützung seiner Korespondenz*. In: *Abhandlungen der böhm. Gesellschaft der Wissenschaften*. Díl 5, Praha 1866, s. 3-14

HOOK, L.J. *Religionis naturali et revelatae prinispia*. Benátky: 1754.

JANÁČEK, J. *Dějiny správy v českých zemích v letech 1948-1918*. SPN: Praha, 1987.

KADLEC, J. *Přehled českých církevních dějin*. Zvon: Praha, 1991.

KADLEC, J. *Dějiny katolické církve*, Praha: 1993.

KRYŠTŮFEK, F. X. *Dějiny církve katolické II*. Praha, 1900.

KRYŠTŮFEK, J. *Dějiny nové doby IV*. Praha, 1902.

KNOLL, A. *Insitutiones theologiae generalis seu fundamentalis*. 1852.

LATOURELLE, R. *Das neue Bild der Fundamentaltheologie*. In: *Probleme und Aspekte der*

Fundamentaltheologie. Leipzig, 1985, s. 58.

LENTZE, H. *Die Universitätsreform des Ministers Graf Leo Thun-Hohenstein*. Vídeň, 1962, s. 33.

PODLAHA, A. *Z denníku prof. Jana Nep. Ehrlicha*. In: *ČKD*. Praha, 1906, s. 435-438.

PODLAHA, A. *Catalogus codicum manuscriptum qui in Archivio capituli Metropolitani pragensis asservatus*. Praha 1923.

POHL, W., VOCELKA, K. *Habsburkové – historie jednoho evropského rodu*. Praha, 1996.

POSPÍŠIL, C. V. *Teologie a její metoda v dějinách*. In *Teologické texty*. Praha: 1998, číslo 6, s. 196-198.

POTOČEK, V. *Vyšehradský hřbitov*. Svatobor: Praha, 2005.

SCHWETZ, J. *Theologia fundamentalis seu generalis*. Vídeň: 1858³.

SCHWEZ, A. *Nekrolog des Dr. Johann Nepomuk Ehlich*. Vídeň, 1964, s. 1-5.

TRNKA, J. *Obrácenec Daumer*. In *ČKD*, 1860, s. 56-58.

VEBER, V. *Dějiny Rakouska*. Praha 2002

VESELÝ, Z. *Dějiny Českého státu v dokumentech*. Praha 1994.

WALTER, F. *Die Österreichische Zentralverwaltung*. Vídeň, 1864.

Abstrakt

Působení Jana Nepomuka Ehrlicha na Teologické fakultě Univerzity Karlovy v Praze.

Na teologické fakultě Univerzity Karlovy v Praze byla 27. prosince 1855 založena nejstarší katedra fundamentální teologie na světě. Prvním profesorem fundamentální teologie byl jmenován Jan Nepomuk Ehrlich. Základní otázky: Kdo a proč založil tuto katedru fundamentální teologie? Kdo byl onen Jan Nepomuk Ehrlich a proč přijel na Univerzitu Karlovu?

Klíčové pojmy: Jan Nepomuk Ehrlich, Katolická teologická fakulta Univerzity Karlovy, dějiny teologie, dějiny církve, fundamentální teologie.

Working of Johannes Nepomuk Ehrlich at the Faculty of Theology of the Charles University in Prague.

At the Faculty of Theology of the Charles University was on the 27. December 1855 founded the oldest chair for the fundamental theology on the world. The first professor of Fundamental theology was appointed Johannes Nepomuk Ehrlich. Cardinal questions: Who and why founded this chair for the fundamental theology? Who was Johannes Nepomuk Ehrlich and why he came to the Charles University?

Key words: Johann Nepomuk Ehrlich, Faculty of Catholic Theology of the Charles University, history of theology, history of church, Fundamental theology.

Wirken des Johannes Nepomuk Ehrlich an der theologischen Fakultät Karls Universität in Prag.

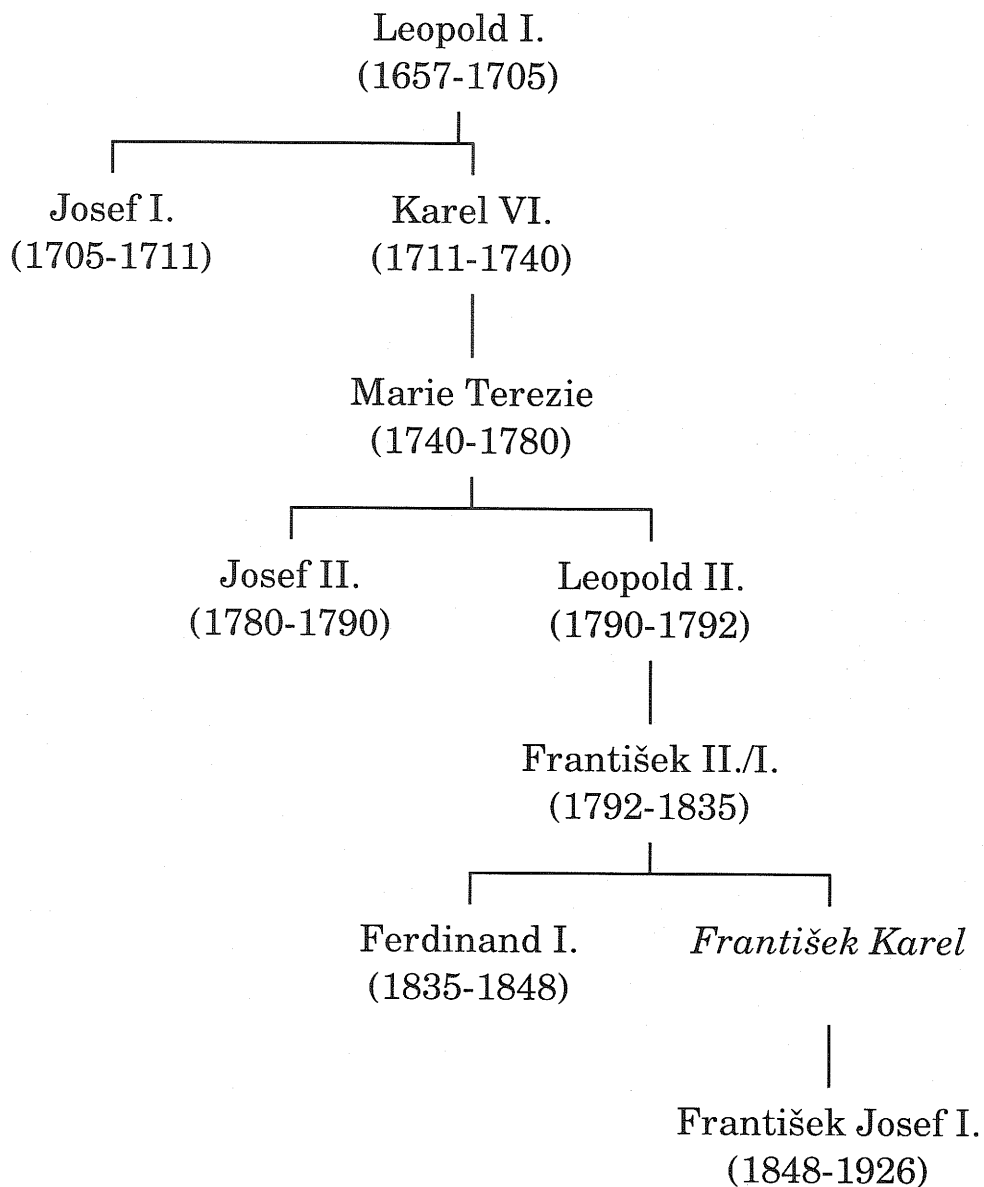
An der theologischen Fakultät Karls Universität war den 27. Dezember 1855 die älteste Lehrkanzel der Fundamentaltheologie eingerichtet. Zum ersten Professor der Fundamentaltheologie war Johann Nepomuk Ehrlich genant. Fundamentalfragen: Wer und warum hat diese Lehrkanzel der Fundamentaltheologie gegründet? Wer war der Johann Nepomuk Ehrlich und warum ist er an den Karls Universität gekommen?

Schlüssel Wörter: Johannes Nepomuk Ehrlich, Katholische theologische Fakultät der Karls Univestität, Geschichte der Theologie, Geschichte der Kirche, die Fundamentaltheologie.

Přílohy

Přehled panovníků	I
Vyšehradská matatrika zamřelých	II
Vyšehradský hřbitov před rokem 1869.	III
Přesné místo hrobu 7 v sekci 5	IV
Pomník hrobu	V
Nápis na pomniku	VI
Založení katedry fundamentální teologie	VII
Portrét Jana Nepomuka Ehrlicha	VIII
Piaristická kolej v rakouském Rohu	XI
Ehrlichova pražská adresa	XII
Obsah složky personálií v ÖstA	XIII

Přehled panovníků

Poznámky:

1. Marie Terezie vládla na základě Pragmatické sankce z roku 1713.
2. Josef II. byl od roku 1768 spoluvládce.
3. František II. vládl od roku 1804 jako rakouský císař František I.
4. Karel František se trůnu vzdal.

Vyšehradská matrika zemřelých

fol. 264r

S t e r b e

Jahr, Monat und Tag		Namen	Verstorbene.
des Sterbens.	der Beerdigung.	des einsegnenden Priesters.	Vor- und Zunamen, Charakter, bei Kindern auch der Eltern, bei Frauen und Witwen der ihres Mannes und ihrer Eltern.
1864			
29 März	26 März	Prokop Dworák abalka Dy. Fran. Jan. Petráš gymn. z. Praha	J. Hochwürden Chalich Dr. Jan. Dobson und Professor der Morol. Logica an der Univ. führt zu Prag. Professor an Prag. Doct. medicinae Magister des S. h. Universitäts auf dem 2. März 1864 Prag. böh. Schraden der Prag. univers. Doct. des Mag. in Prag. böh. Schraden der Prag. univers. Doct. des
26 Juni 9 h. ráno	28 Juni	Antošek Eva Převrsta	Četel Hermína, manželka dece: Josefa Četla, biskup. vážná nemoc na břicho

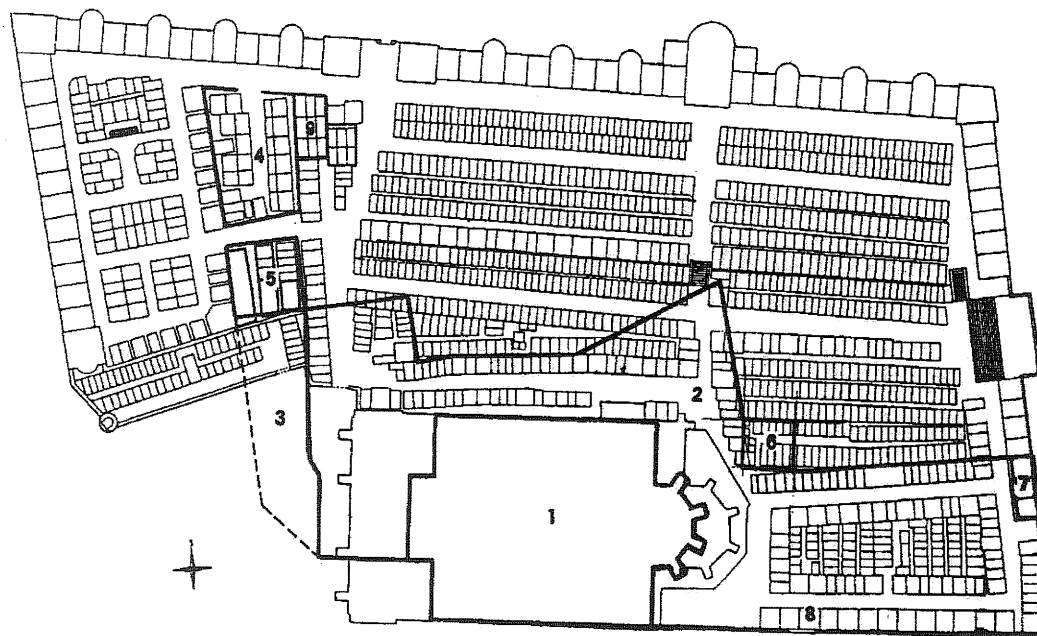
fol. 265v

B u ch

265
263

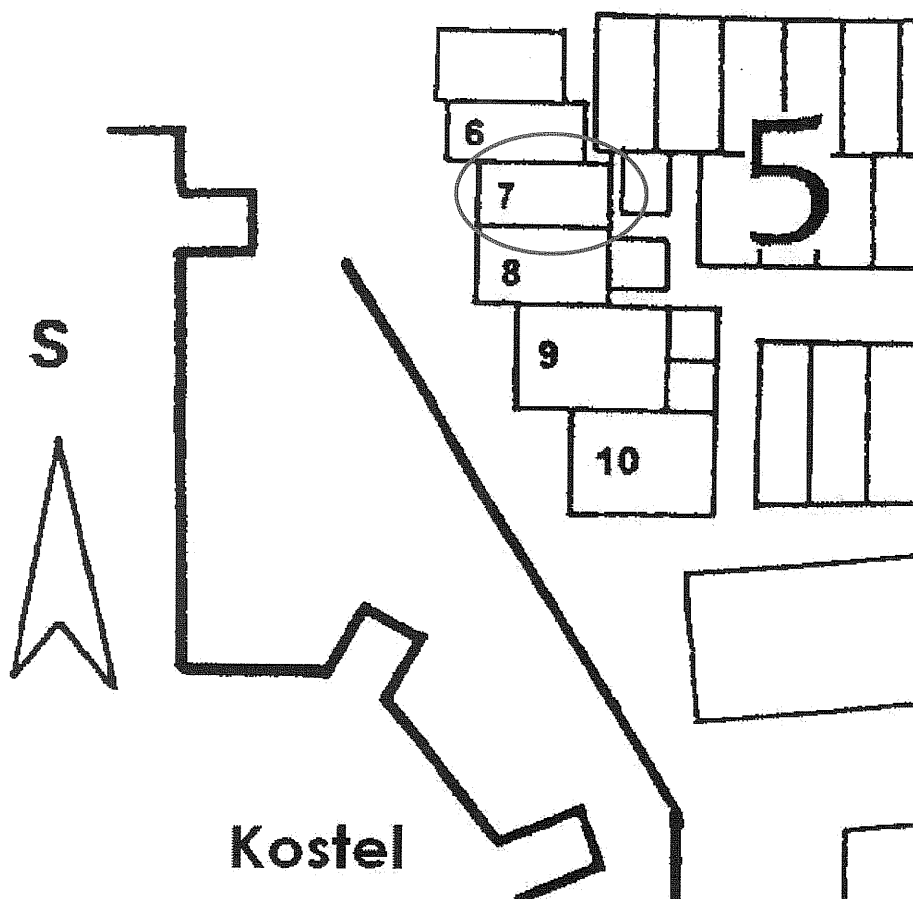
Namen	Eigentum	Wohnort	Wohnort	Wohnort	Alter	Ort	Krankheit und Todesart	Anmerkung.
des Wohnorts und Nummer des Sterbe-Hauses	Vererblich	Unvererblich	Vererblich	Wohnort	Alter	Ort	Krankheit und Todesart	Anmerkung.
Prag J. 101 191		/	/	/	51	Prag	Prag. böh. Schraden Lit. LX. 156	Ob bei den vorgenannten gaben und herabkommen befallen die gerichtliche schau vorgenommen wurde. Ob und wann der Verstor- bene mit der h. h. Gerichts- kammer versehen werden.
						Prag	Prag. böh. Schraden	

Vyšehradský hřbitov rokem 1869

1. kostel
2. hřbitov
3. hřbitov Alžbetinek, Voršilek
4. hřbitov Šedých sester
5. kostelnický domek
6. zvonice
7. kostnice s kaplí
8. vstup
9. hřbitov piaristů

Přesné místo hrobu 7 v sekci 5

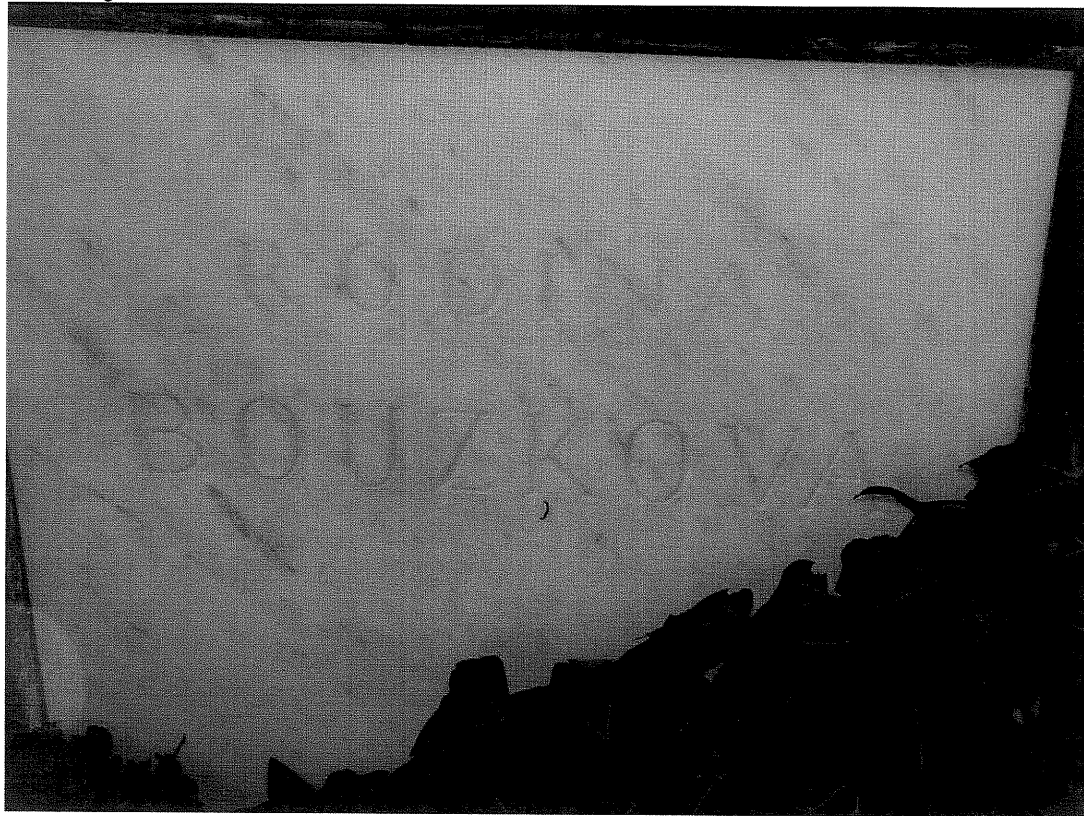

Pomník

Nápis na pomníku

stávající:

původní:

Crucem cum elogio: monumentum erigi altiore lap
S. Joannes Nep. Ehrlich
Ordinis Cler. Regul. Piar. Schol. Presbyter
S. S. Theol. et Philos. Doctor
Theologiae fundamentalis et scientiae Religiosae
in Univers. Prag. publ. ordinarij Professor
nat. Vienna 21 Febr. 1810 prof. 6 Julij 1831
ordin. 22 Julij 1834
die 23 Oct. 1864 migravit ad Deum.
Relictis fidei, scientiae et professionis
religiosae documentis
Defunctus adhuc loquitur. R. I. P.
Plura qui cognoscere volet de cognoscita, inspiciat. Mirum Altij. Einverleibung. 11
et O. J. v. A. Linzbach's Schrift. Prag. 1865. 3tes Heft.)

Založení katedry fundamentální teologie

Nejvyšší rozhodnutí císaře Františka Josefa I. z 27.
prosince 1855:

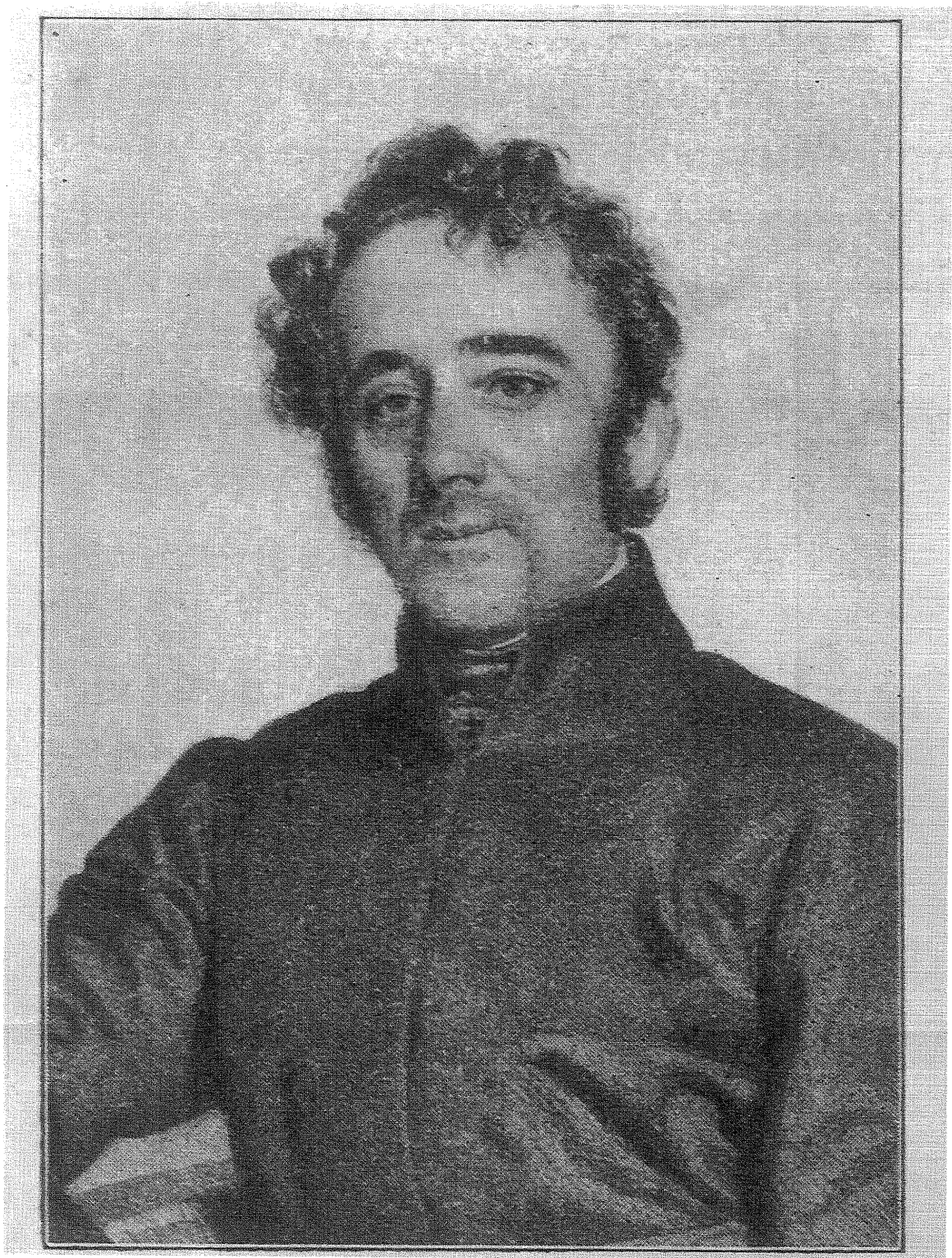
Joseph Anton von Lieb,
k. k. Hofrath Professor an der
k. k. Universitäts- und
Landesbibliothek zu
Prag, Dr. Josef Ehrlich,
mit dem Namen,
k. k. Hofrath, Gelehrter
und Vortragslehrer,
zum Professor an
fundamental-Geologie,
mit dem Vortragslehre,
zugleich an der philosophischen

fabrikat Vorlesung und
den Religionswissenschaft
zu halten, und ebenfalls
die dazugehörige
Lesezeit des Monats
Prologie und das selbe
Ungewissheit, mit dem für die
Gesellschaft, den bis dahinigen Professor
des Libel, Ludwig Saltan Landes
und den universitären Direktor,
Dr. Valentin Mayer.

Wien den 27. Dezember 1855.

J. Mayer

Portrét Jana Nepomuka Ehrlicha

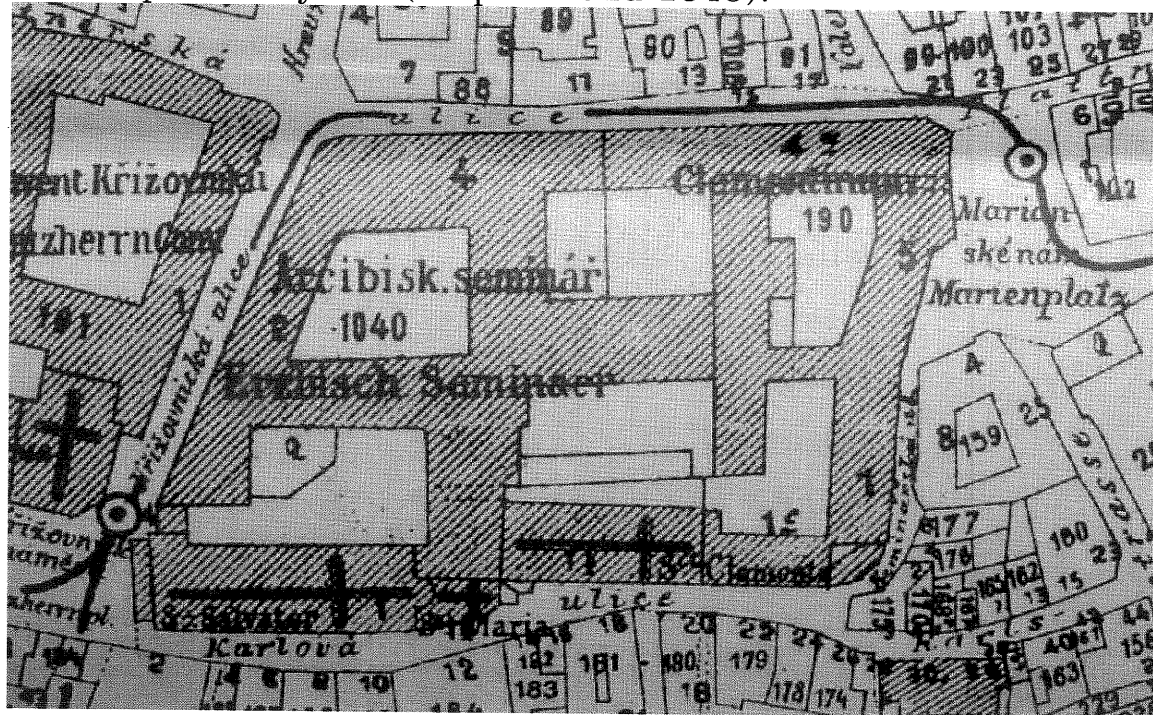

Piaristická kolej v rakouském Rohu

Ehrlichova pražská adresa

Arcibiskupský seminář, označené je místo kde by přesně měl Jan Nepomuk bydlet (mapa z roku 1848):

Budova Klementina, ve výřezu původní číslo popisné:

Obsah složky personálií v ÖstA

Tato složka s označením 5, Prag-Theologie, Fasz. 1138 obsahuje personálie pražských profesorů:

1. Borovský,	11. Petr,
2. Bentel,	12. Reiwent,
3. Bauer,	13. Rohling,
4. Ehrlich,	14. Schindler,
5. Fabian,	15. Schmeedorf,
6. Frind,	16. Smolik,
7. Horák,	17. Sprinzl,
8. Krasl,	18. Welhartický,
9. Mayer,	19. Steinmetz a
10. Náhlovský,	20. Terch.

Vedle personálií obsahuje tato složka také dokumenty týkající se čistě samotných kateder, v některých případech však obsahují pouze opisy nebo duplikáty z personálií:

- A. Bibelstudium und Exegese,
- B. Fundamentaltheologie,
- C. Kirchengeschichte,
- D. Kirchenrecht,
- E. Moralthologie,
- F. Katechetik,
- G. Pastoraltheologie,
- H. Patristik,
- I. Philosophische Propädeutik a
- J. Orientalische Sprachen.